LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK

TVAR

2005 / 18

3/11/05

25 KČ

Vieweghovy Růže pro Markétu STR. 2
Česká interiérová poezie STR. 4
Čechovovo nenásilně nutkavé STR. 8
Čtenář poezie J. Burian STR. 11
Filmový Projekt 100 STR. 18

foto

NERUŠENĚ

Rozhovor s Naďou Macurovou

VLADIMÍR MACURA (NAR. 7. 11. 1945), PROZAIK, PŘEKLADATEL, ESEJISTA, TEORETIK, KRITIK, SÉMIOTIK. PO VYSTUDOVÁNÍ FF UK PRACOVAL OD ROKU 1969 V ÚSTAVU PRO ČESKOU A SVĚTOVOU LITERATURU, OD ROKU 1993 BYL V ÚČL ŘEDITELEM. ZAKLADATEL BALTSKÉHO SVAZU A DALŠÍCH SPOLKŮ. V ROCE 1995 SESTAVIL TZV. AUTORSKÉ ČÍSLO *TVARU*. MEZI JEHO DÍLA ODBORNÁ PATŘÍ NAPŘ. *ZNAMENÍ ZRODU* (1983, ROZŠÍŘENÉ VYDÁNÍ 1995), *ČESKÝ SEN* (1998), K PROZAICKÝM DÍLŮM ZEJMÉNA CYKLUS HISTORICKÝCH PRÓZ *INFORMÁTOR* (1992), *KOMANDANT* (1994), *GUVERNANTKA* (1997) A *MEDIKUS*, KTERÝ VYŠEL AŽ SPOLU S OSTATNÍMI V KNIZE *TEN, KTERÝ BUDE* (1999).

Jakým způsobem Vladimír psal? Pomáhali jste si někdy (jako romanistka a germanistka jsi měla přístup i k jiným zdrojům než on)?

Vladimír psal až záviděníhodně snadno. Dokázal se plně soustředit a nerušilo ho nic, ruch v domácnosti, zapnutá televize, pračka. Žasla jsem nad tím, jak snadno umí ten každodenní provoz se všemi starostmi a povinnostmi, které pro mne často byly nepřekonatelnou překážkou pro nějakou tvůrčí práci, spojit s vlastní odbornou aktivitou. Pamatuji si, jak třeba vařil, staral se o zábavu našeho tehdy malého syna, měl puštěnou pračku a přitom v naprosté pohodě „datlil“ do stroje (později do počítače) nebo si dělal výpisky či tak něco. Navíc mě uprostřed všeho toho doma vždycky vítal s úsměvem na tváři. Říkala jsem si, že mám doma poklad. Taky si pamatuji, že ho známí potkávali v přecpaných dopravních prostředcích, jak visel za jednu ruku na držadle, přes rameno narvanou brašnu, a nerušeně dělal korektury nebo si poznámkoval čtený text.

V práci byl systematik. Budoval si kartotéku s obrozenskou tematikou, vedle toho měl úžasnou chronologickou databázi, do níž zaznamenával jakékoliv zjištěné a časově doložené dění v 19. století, takže se mu to často skládalo do neuvěřitelných souvislostí. Byl tak schopen zjistit co např. v úterý 31. srpna 1848 dělal J. V. Frič, s kým se právě potkala B. Němcová, komu se narodilo dítě nebo stalo to či ono. Fiktivní děje svých próz tak vkládal do pokud možno co nejautentičtějších fakt. Mimo to, jak si možná vzpomínáš, tuto databázi vtipně využil ve své řeči při převzetí ceny za literaturu 22. 10. 1998 – chronologicky vyjmenoval pozoruhodné události v dějinách 19. století, které se tak jako jemu staly různým osobám právě 22. října, neopomněl ani narození svého milovaného dědečka.

Pokud jde o naši spolupráci, nedá se říci, že bychom si v odborné rovině nějak pomáhali, naše obory se tehdy příliš neprotínaly. Co taky říci k národnímu obrození z pozice tak velkých a sebevědomých literatur, jako jsou francouzská a německá. To spíš Vladimír mi byl dobrým konzultantem ve věcech bohemistických. Ale ze všeho nejvíc mě dopoval

pokračování na straně 4

VLADIMÍR MACURA

*** 7. 11. 1945 OSTRAVA**
† 17. 4. 1999 PRAHA

Zmizelý sen
Žasni
básni
básník
se zasnil
. . . . . .

A kde je sen?
(Básník byl probuzen.
Po ruce mu lezla
housenka)
. . . . . .

(*Ostravské noviny* 1963, č. 13)

* * *
Archimédes rukama od křídy a od inkoustu
hladí něčí hadí vlasy
a šeptá:
Těleso ponořené do kapaliny se potopí
a tečka
Mít pevný bod
obrátím vesmír naruby a natřesu ti hvězd

(*Červený květ* 1964, č. 8)

9 770862 657001

IZ VEKA V VEK. ČESKÁ POEZIE. SESTAVILI SERGEJ GLOVJUK A DALIBOR DOBIÁŠ, PŘELOŽILI A. BESSMERTNA, A. BOBRAKOV-TIMOŠKIN, S. GLOVJUK, J. GLUŠKO, M. GUBINA, V. KAMENSKA, V. KUPRIJANOV, O. LUKOVA, O. MALEVIČ, S. MNACAKANJAN, O. PAŇKINA, M. PISMENNYJ, O. PRODAN, J. REJN, N. RUMARČUK, B. SLUCKIJ, J. ŠEPOTEVA, V. ŠIROKOV, D. VALENTINOVA, J. VICHEVA, A. VOLNOVA. PRANAT, MOSKVA 2005

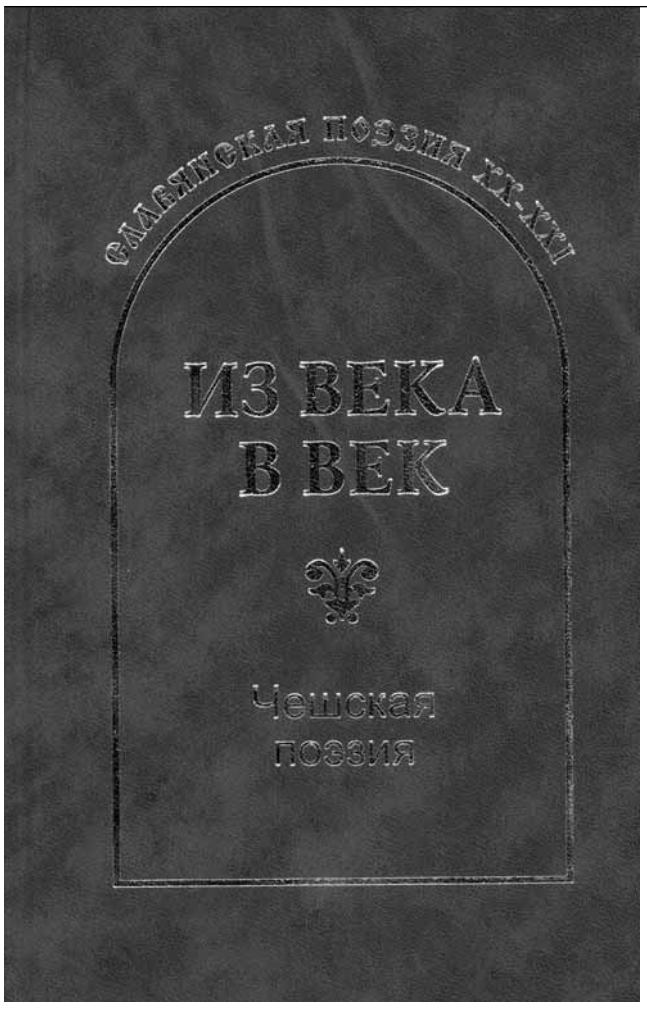

POETI PO-RUSSKI

Veliká antologie si zaslouží velikou reakci. Po recenzi Vladimíra Novotného (tedy rozboru knihy se již chopil profesionální rusista, viz níže), která vyšla na tomto místě před čtrnácti dny, se Podruhé *ujímá slova Norbert Holub, který má s antologií zkušenost i „zevnitř“.*

Na ruskou antologii moderní české poezie *Iz veka v vek* lze písemně reagovat různě. Kromě slov ocenění, jež si tento velkoryse koncipovaný projekt zaslouží, je možné, ovšem nepříliš plodně, meditovat nad širokou ruskou duší či zlatými českými básničkami. Možná že bude přínosnější všimnout si detailněji toho, jak se s jazykově velice náročným materiálem vyrovnal kolektiv jednadvaceti ruských překladatelů, z nichž zjevně alespoň někteří pracovali s podstročniky. V toužebném očekávání toho, až se rozboru knihy ujme profesionální rusista, zmobilizuji prozatím zbytky gymnaziální ruštiny a pokusím se o bližší pohled alespoň u několika vybraných autorů.

Samotná selekce ze strany editorů je výrazně hendikepována tím, že antologie vychází v ediční řadě *Slovanská poezie XX.–XXI. století*, která eliminuje autory narozené před rokem 1926 (autor recenze je zas hendikepován tím, že byl do antologie sám vybrán, proto se ve věci výběru omezí jen na pár poznámek). Ruský čtenář tak přijde hned o několik silných generací, bez nichž je moderní česká poezie nemyslitelná (od Seiferta přes Koláře po Holuba), a navíc pak nemůže ani tušit, že takový Trojak navazuje na Skácela, Huptych na Holuba, Chlíbec na Holana apod. Další hiát, ale již méně zřetelný, se rozkládá v mladších věkových ročnících, kde mají alespoň někteří poeti šanci dožít se nějaké příští antologie. Bolestně se rozevírají i rány uprostřed generačních sledů (namátkou chybí Vladimír Burda, Václav Daněk, Jan Křesadlo, Karel Milota aj.), trochu nepochopitelná je průrva zející v písničkářích, obzvláště zamrzí absence dvou bardů, kteří se výslovně, byť s různými znaménky, k Rusku vztahovali: Karla Kryla a Jaromíra Nohavici. První jmenovaný mohl být připomenutý alespoň protestsongem *Tak vás tu máme*, jehož poslední dva verše by ostatně nebylo vůbec potřeba do ruštiny překládat. Jaromír Nohavica, kromě výsostné kvality svých textů, by si účast zasloužil i za to, že ještě před perestrojkou zpíval na českých jevištích Okudžavu v originále, což tváří v tvář silně protisovětskému publiku bylo věru krokem proti větru.

Antologii zrcadlových překladů šťastně otevírá Mikuláš Medek, nyní možná v Rusku (kde jeho otec jako legionář bojoval proti bolševikům) slavnější jako básník nežli malíř. Připomínka *„krví menstruace / kreslí vlajky“* je pro postsovětský prostor velmi příhodná. Karlu Šiktancovi je věnováno hned třináct stran, jistě po zásluze, jedná se o žijícího klasika české poezie. Překladatel O. Malevič ovšem v básni *Mrtvá sezona* nepostřehl vnitřní rýmové dvojice. Další legendou českého básnictví je Zbyněk Hejda. I zde tlumočník V. Širokov ignoroval nenápadné rýmy v básni *V noci ptáci*, ochuzen byl hned titulní souzvuk (-ci / -ci), který v ruštině zní *Pticy nočju*, nemluvě o neprovedené inverzi. Ve výběru básní zcela chybí erotické motivy, pro Hejdu typické a erbovní, jakoby předcházející, nonkonformní Jana Černá (tedy Krejcarová) vyčerpala několikerou souloží blahosklonnost ruského příjemce (že by dodnes byli na Rusi tak prudérní?). U básně *Variace na Gellnera 3* (V. Širokov) není dodržen rozměr verše, což je jev pro ruské perevodčiky typický. Ne vždy to vadí, ale některé básně to vysloveně „zabíjí“ (například J. H. Krchovského, účinek jehož veršů je založen mj. na kontrastu mezi dekadentním ironickým šklebem a neúprosně valčíkovým rytmem).

Překlad Egona Bondyho (M. Pismennyj) se řadí mezi ty povedené, možná i díky tomu, že ruština insitně znějící „realistické“ a „trapné“ poezii undergroundu „sedí“. Reprezentativně je vybráno z tvorby u nás nepříliš mediálně známého Ivo Vodseďálka, tito dva staří přátelé a zakladatelé literárního podzemí se ovšem vedle sebe vyjímají trochu disproporčně, jakoby šířeji zastoupený Vodseďálek byl vlivnějším autorem nežli Bondy. Drobné kazy se ale najdou i zde – přes jistou přirozenou „asonančnost“ ruských rýmů, jak je umožňuje povaha ruského jazyka i tradice, je přece jenom kupříkladu rým „burej / kurit“ (O. Malevič) spíše asonancí nežli rýmem. Báseň s mottem z *Rudého práva* z roku 1982 přináší hned na svém začátku slova vpravdě prorocká: *„Stále jsem byl přesvědčen / že odpovídajícím projevem poválečných desetiletí / bude poezie subjektivního imperialismu.“*

Miroslav Florian byl v počátečních etapách své tvorby dozajista kvalitním básníkem, proti jeho uvedení v tomto sborníku svědčí především fakt, že s největší pravděpodobností nemohl chybět ve sborníku z roku 1983, který sestavil normalizačním pozemšťanstvím obluzený Milan Blahynka. Totéž se dá říci i o dalších tesilových poétech Josefu Hanzlíkovi a Jiřím Žáčkovi.

Vynikající se mi jeví verze *Dítěte školou povinného* od Jiřího Suchého, zejména po rytmické stránce odvedl O. Malevič podařenou práci, slovo kongenialita je zde na místě. Obdobně se vyvedl i písňový text Jana Vodňanského (opět O. Malevič) a po zhudebnění volající texty Eberhardta Hauptbahnhofa (O. Malevič, O. Lukova), jimž chybí pouze důmyslné jazykové zprznění, tak jak si je Václav Jamek přeje a dopřává.

Vcelku zdařilý minivýběr z Jana Zábrany je narušen zbytečnou typovou duplicitou „sonetu“ *Holiči*, který stylově odpovídá textu *Mladá léta*. Snad měla být spíš zařazena nějaká báseň z deníků (z mnoha knižních editorů to byl dosud jediný Odillo Stradický, který si povšiml, že v *Celém životě* jsou rozptýleny neobyčejně kvalitní básně, a jednu z nich otiskl v *Rybách katedrál*).

Adekvátní a svěží jsou i převody Jiřího Pištory (N. Rumarčuk), existenciální hříčka *„a opouštěje / neodpouští“* se musela spokojit s doslovným překladem *„i nas ně prostiv / pokidajet“*. Jiří Veselský: skvostná lyrika, ale proč byla vykastrována ve výběru jeho hebefilie (náklonnost k pubertálním dívenkám), pro čtenáře rusko-americké *Lolity* alespoň literárně povědomá? U Jana Švankmajera jsou zajímavější jeho taktilní a obrazové básně. Jako slovesný autor zaujme spíše experimentálností nežli suverénností, navíc všechny tři básně unaveně varírují de facto stejný nápad.

Chronologický tok antologie přehledně řadí vedle sebe téměř celou skupinu Šestatřicátníků. Překladatelka básně Josefa Topola *Vánoce 77* A. Bessmertna přesvědčivě ukázala, že lze někdy i autora vylepšovat, aniž se tím něco pokazí. Původní veršové schéma 9–8–7–8–9–9 // 7–9–7–9–9–9 // 9–9–9–9–7, které oprávněně budí dojem, že jeho mírná kostrbatost je spíše důsledkem autorovy nedostatečné míry pro perfekcionismus, se v ruské verzi změnilo v pravidelný devítislabičný verš (často trojstopý daktyl), který básni rozhodně pomohl, aniž by ji proměnil v pouhý rytmický strojek. Zvýšené organizovanosti slov a tedy hutnosti textu pomohla Bessmertna i tím, že přečnívající, nerýmující se slovo *„zániku“* zapojila do trojrýmu *„vernoj / sernu / serym“*. Padl sice za oběť popis lesa *„odsouzeného k zániku, kde není orel ani liška“*, jenž se změnil v pustý les, ale tato redukce je v kontextu básně ku prospěchu věci.

Z exprezidentových *Antikódů* zaujme především vtipně a adekvátně přeložená *Variace na Becketta* (J. Gluško). Hříčku *(= báseň o ptákovi)* nelze pokazit – ta je snad transponovatelná do jakéhokoliv „písmenkového“ jazyka.

Na velikém (de)konstruktérovi sonetu Jiřím Kuběnovi by si jeho překladatel O. Malevič měl zdánlivě vylámat zuby. Kupodivu se tak nestalo a sonet *Nelítostné zastaveníčko* s vertikální rýmovou strukturou A–B–B–A // A–B–B–C // C–D–D // E–F–F–E zůstal s výjimkou rýmu *„Ty tam / vítám“* alespoň ve svém svislém rozměru zachován. Délka veršů však opět vzala za své, přičemž tato kvalita není u Kuběny nijak podružná. Malevič viditelně nestrávil ani básníkovy Majuskule, kterých vzal na milost pouze několik. Uznání si zaslouží i V. Širokov za převod další básně, kde ve funkčním souladu s tématem ozvěny nechal rýmy rozeznít dokonce ještě víc než muzikálností posedlý autor: v první strofě se čtyřikrát objeví ruské „ch“, z toho třikrát významotvorné „ech“, v druhé strofě naopak měkce (zde už ovšem ne až tak v souladu s tvrdým obsahem) zapreluduje čtyřikráte „l“.

Při vědomí vysoké náročnosti projektu a s vyjádřením respektu vůči překladatelům, kteří si troufli i na básně velice obtížné, před kterými translátoři z jiných jazykových a kulturních okruhů sklánějí zbraně, překládajíce je volným veršem, lze najít i občasné podivnosti a nedotaženosti.

Tak například Kovandova metafora v básni *Archlebov* je nesprávně vyložená: bekovkou je myšlena čepice, nikoliv obranná hra. Ve verších Petra Motýla zůstaly nepřeložené (= zcenzurované) vulgarismy „píča“ a „mrdačka“. Zbytečné jsou i nepřesnosti typu *„v Ráji – v raju“* (v textu Karla Křepelky) nebo chybná zalomení veršů, o ustřihnutých básních Hraběte, Nováka i Hejdy nemluvě.

Přes zmíněné nedostatky se jedná o projekt více nežli záslužný, jenž je přínosný díky své dvojjazyčnosti nejen pro ruské čtenáře, ale i pro domácí publikum.

Spasíbo!

NORBERT HOLUB

ZASLÁNO

Michalu Škrabalovi

V rubrice *Výlov* (*Tvar* č. 16/2005) píšete mj. o vydání filmového scénáře Petra Zelenky *Příběhy obyčejného šílenství.* Film se vám asi nelíbil, ale ani slovo o kvalitě předlohy, tedy scénáře. Podle Vás je v knize málo bonusů, ale to si pletete s DVD, tam bývají bonusy. Tisknout „jen“ scénář má smysl, nejspíš je to i lepší než s „bonusy“, kde herci vzpomínají na „neopakovatelné natáčení“. Kdybyste nehledal dodatky a přečetl si scénář, tak možná zjistíte, že Zelenka je nejpozoruhodnější, ne-li rovnou nejlepší filmový scenárista soudobé generace. Chytněte se za nos.

PETR MINAŘÍK

Vážený pane Minaříku,

Michal Škrabal si nemyslí, že Petr Zelenka je *nejpozoruhodnější, ne-li nejlepší scenárista*, Vy si to naopak myslíte (a vypadá to, že si to myslíte i bez chytání za jakoukoliv část svého těla). To je v pořádku, tak už to na světě chodí. Jestliže kolega Škrabal nenapsal zdůvodnění svého názoru, protože rubrika *Výlov* má jiný účel než analyzovat jednotlivá díla, pak je rovněž v pořádku, že jste se připomněl se svým opačným názorem. Mohlo zůstat při tom, kdybyste do své reakce nenapsal, že *tisknout „jen“ scénář má smysl*. Tohle tvrzení totiž překvapivě odkazuje i ke smyslu literárního časopisu. A to mě moc zajímá.

Obecně lze říci, že filmové scénáře, ale i většina (současných) divadelních her jsou texty z literárního hlediska neplnohodnotné. Samy o sobě mají jen určitou dokumentární či pracovní funkci, ale svébytným uměním nejsou a ani být nemohou, neboť skutečné umění – pokud bozi dovolí – vznikne teprve až na jejich základě a výsledná díla nejsou literární, nýbrž filmová (či divadelní). Samozřejmě je myslitelné, že i filmový scénář může mít literární hodnotu, ale to pak jde o výjimku potvrzující pravidlo, a Zelenkův scénář *Příběhů obyčejného šílenství* nade vši pochybnost takovou výjimkou není, dokonce takovou výjimkou není ani text jeho divadelní hry téhož jména, na jejímž základě byl filmový scénář vytvořen. Literární časopis – alespoň jak ho chápu – je na světě mj. od toho, aby rozlišoval, zkoumal, zda texty jsou výsostným, hodnotným uměním literárním. A tak jsem přesvědčen, že z hlediska literárního časopisu tisknout scénáře již natočených filmů smysl nemá naprosto žádný. Možná to má smysl komerční, ale to je jiná písnička, která jistěže není apriorně špatná, ale časopis typu *Tvaru* by ji zpívat neměl.

LUBOR KASAL

ZE ČTENÁŘSKÉHO DENÍKU ALOISE BURDY

PAVEL VILIKOVSKÝ: POSLEDNÍ KŮŇ POMPEJÍ, ZE SLOVENŠTINY PŘELOŽILI ŠÁRKA A MIROSLAV ZELINŠTÍ, HOST, BRNO 2005

Adéla, jako dcérka, je včil celá nemocná, málem život ju to stálo, a je jasné, že za to može ten Vilikovský. A tož jsem vás chtěl poprosit, že abyste tomu Zelinskému, pokaváď možete, řekli - já bysem si sám netrúfl, poněvadž ho znám ešče z těch dob, kdy jsem zkúšal študýrovat v Ostravě, kde mňa trápil tím zemantickým gestem, poněvadž on tam dělal toho doktora přes literaturu a navíc měl na stejnej fakultě hospodu a též knihkupectvo, takže když jste něco neuměli, tož jste moseli o to více v tej hospodě popit a aj nějakú knížku jste si od něho moseli kúpit, že abyste dostali zápočet nebo zkúšku, protože, jak on vždycky říkal, kšeft je kšeft - zkrátka chtěl jsem vás poprosit, že abyste tomu Zelinskému řekli nebo napsali, že by si to s tú jeho robú, s tú Šárkú, pro příště měli pořádně porozmýšlat, než nějakú takovú knížku z tej slovenštiny zase přeložijú, protože takovéto knihy sú jen pro zlost a na škodu a vůbec nejsú pro českých čtenářů, kteří na něco takového nejsú zvyklí a nemajú žaludek ani hlavu.

Abyste tomu pochopili, ta knížka je o takovém Slovákovi, co odejel na pár měsíců študýrovat a psát cosi o slovanskej citovosti jakéhosi Conráda až kamsi do englického Londýna a tam byl a pak jel zas dom. A mezi tím mu v tej cizině bylo moc smutno. Bez roby a bez děcek, co je nechal doma, byl sám, a tak si sem tam čétl dopisy, co mu občas psali kamarádi, a též noviny, ale to mu bylo málo, a tak všelijak rajsoval po tom Londýně a furt o čemsi špekulýroval a mudroval. Tož ono to tam není tak úplně jasně napsané, ale patrně je, že to asi bylo někdy ne včil, ale v těch sedmdesátých rokoch, kdy v tom Londýně ešče měli kapitalízmus a u nás už byl socialízmus a na Slovensku zvlášť, takže ten Slovák byl vlastně (Čecho)slovák.

Jenže ono ho takovéto rozdíly, jako co se u nás dá a u nich nedá kúpit a jak kde ludé trpijú, zas tak moc nezaujímalo, on si toho moc nevšímal. Místo toho radši špekulíroval o takových těch obecných otázkách, jako co my ludé, odkud a kam jdeme a tak. A též jak je to s tú našú slovansků citovosťú, neboť ale ta ho pořádně srala. Též si rád vykládal o jakémsi Trockém a tom lumpovi, leciánovi, co ho na příkaz z Moskvy kdesi v Mexiku zamordýroval. Našel si kvulivá tomu aj jakéhosi chlapa, co po tom Londýnu rajsoval s ním a se kterým si mohl povykládat všelijaké historie a pak o nich ešče múdro pomudrovat, například o koncu světa, a o ludoch a o pornografii a o stavkujucích a jejich zaměstnavateloch a o ludoch, co sú a co nejsú a co by měli byt, a o koncu světa a o robách a o chlapoch, jak to majú jinak a jak to majú stejně, a o koncu světa a tak. A též o tej slovanském citovosti u Conrada a jinde a o tom Trockém, co ho zamordoval ten lecián Ramón. A o tom je celá ta knížka, až hamba mluvit, žádný pořádný děj, žádna vražda, kromě toho Trockého, co ho zamordoval ten Ramón, žádné tajemstvo, žádná pořádná láska, žádné pocity velké, malé a pociťované, zkrátka nic, nic, jen ty myšlénky, myšlénky, myšlénky. A jak naschvál mnohé z nich docela chytré a krk bysem za to dal, že skoro všecky přímo autorovy.

A to je to, na co není normální moravský a český čtenář zvyknutý. U nás většině spisovatelů vystačí jedna myšlénka na celú knížku a někdy aj na celý život, a toto ešče nemosí myšlénka být bohví jaká. A ten Vilikovský jich tam nacpe, no hrůza! A jakých! O životě a o sobě samém a o ludoch a koňoch a o tom Trockém a Ramónovi, co ho zahlušil. Zkusil jsem to schválně spočítat a jen například na straně 163 jsem jich našel dvanáct, těch myšlének, každá jiná a to ešče některé ani nepočítám, poněvadž byly to jen takové zaprcatělé! A to už vůbec nemluvím o stranách 12, 68, 154 a 202! A nejhorší je, že on si asi ten Vilikovský myslí, že jako čtenář bude přemýšlat s ním, jako že bude nad tím textom všelijak dumat a zkúmat, jako jestli má nebo nemá pravdu. On snad doopravdy předpokládá, že se aj tomu čtenářovi, nedej bože, nějaké myšlenky urobijú a on též bude z toho tak zblbnutý jako ten jeho Vilikovského hrdina, co bez pochyby bude sám Vilikovský někdy před těmi třiceti roky. Aj když nevím, jestli to psal tehdy nebo až včil, tedy než to ten Zelinský se Šárkú přeložili.

Abysem se vrátil k tej naší Adéle, s tú to bylo tak. Nechal jsem tu Vilikovského knížku náhodú ležat na krbu vedle televíze a ona - asi čekala, jestli už konečně začnú s tú realityšú a jak to bude s tým Vladkem a Regínú - si ju vzala a bez varováni se do něj začétla. A to si už dovedu představit, jak na ňu, bezbrannú, asi vyskočili všecky ty myšlénky, takže ona, jak byla na to nepřipravená, si je asi nějak moc přečétla, či co, a začal o nich dumat... zkrátka se jej z toho zavařila hlava, celá zmodrala, začala lapat po dechu a snád by to s ňu definitývně bacilo, kdy Růžena s Jurú, to je náš přítel, nebyli náhodú zrovna vedle v ložnici a neslyšeli to a nezavolali tu záchranku, v kterej už měli všecky ty přístroje, a tak ju zachránili. Dali jej tu infúzu, vrazili do něj jednoho Balabána, skoro celého Nováka a pak celý týden v nemocnici už mosela číst jen nejnovější Urbanovy a Hajíčkovy romány, že aby se dostala do toho našeho českého normála, na který jsme zvyklí.

A proto vám píši, že abyste tomu Zelinskému zarazili překládání takovýchto knih. Aj s tú jeho Šárkú. Neboť nejhorší by bylo, kdyby si moravští a čeští čtenářové na takové knihy zvykli, neboť to myšlení je prý děsně návykové a pak by to chtěli pořád a ešče by podle toho začali psát spisovatelové aj u nás a to by byl konec.

JEDNA OTÁZKA PRO MARKÉTU HEJKALOVOU

Podzimní knižní veletrh, jehož ředitelkou jste, oslavil začátkem října patnácté jubileum. Můžete zavzpomínat na úplné počátky této akce a říci, v čem všem se veletrh od roku 1991 změnil?

První Podzimní knižní trh se konal 21. listopadu 1991. Trval jeden den, účastnili se jej nakladatelé (těch byla asi osmdesátka) a knihkupci. Hlavním cílem celé akce ostatně bylo, aby se poznali nově vznikající nakladatelé a knihkupci a aby si ke čtenářům našly cestu skvělé knihy, které konečně mohly svobodně vycházet. Na prvním ročníku sice čtenáře představovala smršť žáků z havlíčkobrodských škol, nebyl žádný katalog ani doprovodný program, přesto se tato akce většině zúčastněných zalíbila a od roku 1992 už Podzimní knižní trh (od letoška veletrh) pokračoval jako dvoudenní akce s doprovodným programem. Z dnešního pohledu měly počáteční trhy řadu nedostatků: doprovodný program byl chudý a návštěvníci o něj neměli tak velký zájem, někteří nakladatelé se na trh dívali skrz prsty jako na „maloměstský jarmark“, každou chvíli něco nefungovalo – parkování, ubytování, restaurace, nemluvě o tom, že při přípravě prvního ročníku jsem vůbec neměla počítač ani fax a ani potuchy o budoucí existenci e-mailu.

Přesto na ony časy počátkem 90. let vzpomínám strašně ráda a taky s velkou nostalgií jako na dobu téměř absolutní svobody, kdy všechny cesty byly otevřené a nic nebylo nemožné, a zdá se mi, že Podzimní knižní trh tak nějak odrážel dobu, její energii a nadšení, a taky její chaos. Jsem ráda, že přes všechny změny a přesto, že nynější veletrh je oproti svým začátkům nejméně dvojnásobný co do rozsahu a snad i profesionálnější, pořád platí jeho základní myšlenka, totiž poskytovat místo pro profesionální kontakty mezi nakladateli na jedné a knihkupci a knihovníky na druhé straně. (Vele)trh si uchovává atmosféru jarmarku, výročního trhu, protože se na něm nejenom prodávají a kupují knihy, ale taky se na něm potkávají lidé, kteří se třeba celý rok neviděli, domlouvají se nové projekty, vznikají nápady na nové knihy, zkrátka je to i svého druhu knižní slavnost. Odpověď nemohu zakončit jinak než pozváním na 16. podzimní knižní veletrh, který se v Havlíčkově Brodě bude konat 13. a 14. října 2006.

miš

foto archiv autorky

Srdečně vás zveme na akce sedmého ročníku Dne poezie!
Již sedmý ročník Dne poezie, letos s podtitulem „Poezie v sedmém nebi“, se koná každoročně na památku narození Karla Hynka Máchy. Letos od 9. 11. do 22. 11. 2005 proběhne přes 60 básnických akcí ve 25 našich místech, podrobný program akcí Dne poezie naleznete na http://www.volny.cz/denpoezie

poezie v 7. nebi

KULTURNÍ KRMÍTKO

ŽENA A ŽIVOT č. 20 píše 7. 10. 2005 v nepodepsaném materiálu: *„Dokážu číst napříč knihou. Soustředěně si přečtěte jen informace na záložkách a první stránky. Není důležité každé slovo, důležité jsou souvislosti! K tomu stačí klíčová slova. Knihu si dejte trochu dál od sebe a těsně pod každý řádek třikrát ťukněte tužkou na papír. Oči se budou fixovat na pohyb a vnímat tak asi každé čtvrté slovo. Klíčová slova si vždy po několika stránkách stručně shrňte. Zdá se to neuvěřitelné, ale ušetří vám to asi 1/3 čtecího času. A ten se vždycky hodí :-).“* Šťastná to žena, šťastný to život!

KRCHOVSKÝ A VINŠ – a patří ti dva i sobě? Každopádně se budou, během pouhých 24 hodin, oba věnovat svým čerstvým knihám (v Plzni). Méně známý básník, prozaik a překladatel Luboš Vinš (1959) právě napsal **Kalendář plzeňský** (pro rok 2006), který ilustroval Václav Malina a jenž bude pokřtěn 26. 10. v Polanově síni. A o rok mladší Jiří H. Krchovský? Den poté přečte v kulturní kavárně Jabloni pár stran z nové sbírky. První muž přijede až z rodné Blatné, ten druhý až z rodné Prahy. Sotva si své pořady navzájem navštíví. Je to i ukázka našeho neustálého míjení se. A míjení se básnivých eg... v časoprostoru. Naštěstí nejde jen o to si osobně z jeviště-hlediště vynadat, anebo si polichotit. Chvála bohu jde o to se navzájem číst. Třebas vskrytu. Dokud se číst budeme, budou žít nejen kavárny. Nejen síně knihoven, ale i knihy samy. Neumřou. A to je přece to hlavní.

PETROV KONČÍ – AUKCE. Podle neověřených informací se na Štědrý den o půlnoci před chrámem svatých Petra a Pavla na brněnském Petrově uskuteční historicky první dražba sirých literátů. Jistě se najde řada vážných zájemců, určitě budou ale i takoví, kteří si jen přijdou poplácat Ivu Pekárkovou po zadku, podívat se konečně Blumfeldovi na zoubek. Vzpurný Palla bude mít kroužek v nose. Jaký bude zájem o tahouna Jandourka, kolik a kdo bude ochoten zaplatit za Hrbáče a kdo si v kleci odnese „pěvce“ Holuba? A kdo si to bude ráno po nakladatelském litkupu pamatovat? Jisté zatím je, že šampióna Viewegha, oceňovaného krasavce Kratochvila, výnosnou Douskovou a plemenného Wernische si Martin Pluháček odvede do svých nových stájí. A jisté je, že tohle nepamatujeme snad nikdo. I když jsme zrovna nic nezapíjeli.

PRVNÍ BYL ZVAL kde o mech lásky slavík jevil hladké zvučelo břeh a jasná blankytnými co světy jich v ve vzešly k se bloudící ouplné tak bledá hledá zář své k dál stín šly blíž by se klín v nimi stromům šero k bor za vře lásky lásky. Právě jste přečetli první strofu prvního zpěvu Máchova *Máje*! A ušetřili jste třetinu čtecího času! To jsme zvědavi, co s ním budete dělat.

KOLUMBÁRIUM:
Pa Ťin (vlastním jménem Li Fej-Kan), zemřel ve věku nedožitých 101 let v Číně. Pa Ťin (Ba Jin, nar. 25. 11. 1904, zemřel 17. 10. 2005) patřil k velmi známým autorům čínské literatury, v mladém věku se názorově rozešel se svou rodinou. V roce 1927 žil v Paříži, spolupracoval s místními anarchisty. V Číně spolupracoval s komunistickou stranou, později byl mj. předsedou.

Svazu čínských spisovatelů. Ve svém rozsáhlém díle (mj. sbírka povídek *Fu-čchou* /Pomsta/, 1931; romány *Sin-šeng* /Nový život/, 1932 nebo Chan-jie /Chladné noci/, 1947) kritizoval tradiční čínskou společnost a rodinu. V češtině známe pouze časopisecké překlady Pa Ťinových povídek (v Novém Orientu).

Nadrobili G. P. + I. F. + M. J.

pokračování ze strany 1

NERUŠENĚ

Rozhovor s Naďou Macurovou

NADĚŽDA MACUROVÁ (NAR. 1949), PŘEKLADATELKA Z FRANCOUZŠTINY, NĚKDEJŠÍ ŠÉFREDAKTORKA ČASOPISU *INICIÁLY* A REDAKTORKA *TVARU*, V SOUČASNÉ DOBĚ PRACUJE JAKO VEDOUCÍ LITERÁRNÍHO ARCHIVU PAMÁTNÍKU NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ.

svou energií a zahanbující pílí. Konkrétně si vzpomínám, že mi radil v prozodických otázkách při překladech poezie Victora Huga. Já jsem mu překládala některé německé pasáže pro jeho prózu (tam, kde se v obrozenském či oficiálním prostředí 19. století zahovořilo „tajč"). Taky jsem psala některá romanistická hesla pro *Slovník děl světové literatury*, který Vladimír redigoval.

Proč se Vladimír dal právě na estonštinu?

Na tuto otázku Vladimír ve svém životě odpovídal často. Byl v tom záměr i souhra náhod. Vladimír se v druhé polovině 70. let zabýval typologií národního obrození, jeho znakovostí obecně platnou pro kulturu, která se vymaňuje z cizího vleku a usiluje o vlastní emancipaci. Na estonské literatuře ho lákalo to, že mohl v „živé" podobě sledovat obdobné snahy estonského národa a estonské kultury vůči expanzi kultury ruské. Ověřoval si tak správnost svých teorií o národním obrození jako svébytném kulturním typu, které vyjádřil v knižně vydané studii *Znamení zrodu*. Bezprostředním podnětem jeho zájmu však bylo setkání s estonským bohemistou Leo Metsarem, kterého učil na letní škole bohemistických studií. Tento pozdější náš přítel vyzval Vladimíra, aby se naučil estonsky a začal překládat z estonštiny. Přesvědčoval jej, že v estonštině vznikají neobyčejně dobrá díla, která tady nikdo nezná. Poslal Vladimírovi několik knížek – tehdy ještě ovšem v ruském překladu – a Vladimír se prostě „chytil drápkem". Jedna estonská studentka mu začala dávat hodiny estonštiny a nakonec z toho bylo více než 20 přeložených titulů prózy i poezie a prestižní cena estonského prezidenta za zásluhy o Estonsko. Ta literatura ovšem opravdu stála za to, jsou to skvosty, které by psané jiným jazykem než estonsky byly ve světě přijímány s nadšením.

Jak Vladimír nesl potíže s vydáním *Občana Monte Christa*?

Vladimírovou výhodou tehdy bylo, že psaní beletrie bral zpočátku spíš jako relaxaci. Konkrétně *Občan Monte Christo*, spadající do situace počátku 80. let a parodující tehdejší „heroickou připosraženost", která byla ideologickou výbavou většiny z nás, ani nijak nedoplňoval Vladimírovy odborné zájmy, jak tomu bylo potom u jeho historických próz. Ne že by mu na té knize nezáleželo, ale to, že se tak dlouho bez odpovědi válela v nakladatelství, ho nechávalo klidným. Dokonce když jsem ho nabádala, aby se aspoň zeptal, co s knihou je, odmítal zvednout telefon. Nechtěl se asi nikoho doprošovat ani nikoho uvádět do trapných rozpaků.

Četl Vladimír tvoje literární překlady? Jaký k nim měl vztah?

K mým překladům měl Vladimír mnohem kladnější vztah než já sama. Typické bylo například, když mi musel vysloveně sebrat od stroje překlad poezie Saint-John Perse s tím, že už na něm nelze nic měnit. Já jsem měla pocit, že vše je špatně a lze to vyjádřit výstižněji, jen ať mě proboha nechá to „dotáhnout". Dobře že mi to tenkrát „uťal", kniha vyšla a dodnes jsem s ní spokojená. Kdyby nebylo mého miláčka Vladimírka, možná že bych překlad v záchvatu šílenství roztrhala a sama skončila na psychiatrii.

Jak se dnes díváš na jeho beletristické práce?

Jak se na ně můžu dívat? Mám je ráda, jako jsem měla ráda Vladimíra a jeho svět. Nepřistupuji k nim jako kritik ani jako běžný čtenář. Například když vím, za jakých okolností a v neustálých horečkách psal a dokončoval *Guvernantku* a *Medicuse* a jak se přese všechno dokázal soustředit na práci, nemůžu ty knihy číst bez dojetí. Nejradši mám *Guvernantku*,

a to navzdory tomu, že ho podezírám, že se do svého obrazu Antonie Rajské doslova zamiloval. Tuhle knihu mám proto tak ráda, že se v ní nejvíce otevírá Vladimírova melancholie, kterou před světem tak obratně zakrýval.

Měla jsi někdy chuť sama něco psát?

Pokud myslíš beletrii, tak ani ne. Spíš by mě bavilo publikovat něco odborného, třeba někdy opráším svou kandidátskou práci o meziválečných česko-francouzských kulturních vztazích. To téma přesouvání kulturního vlivu z jednoho centra do druhého (mezi válkami to byl postupný ideologicky motivovaný přechod od zbožňované „Paříže" pod vliv „Moskvy" se všemi kulturně společenskými důsledky) mi dnes zase připadá aktuální v souvislosti s pronikáním vlivu anglosaského, především amerického. Je to svým způsobem jiný pohled na totéž téma, jakým se zabýval Vladimír – balancování malého národa a malé kultury pod doléhajícím vlivem „mocnějších" kultur a snaha prosadit se proti nim. Ten neustálý zápas s vlastní geografickou malostí mi připadá monumentální. Jenže nevím, jestli mi k podobné aktivitě nechybí potřebná energie a především rozhodně nemám tu Vladimírovu teoretickou erudici, která by z toho systematicky vykřesala nová „znamení" doby. No, ale začala jsem aspoň tím, že chodím na lekce angličtiny, takže jsem na dobré cestě k „uchopení tématu", ne?

V *Komedii* Daniely Hodrové se stal Vladimír literární postavou. Jak se ti tato kniha četla?

I v tomto případě musím konstatovat, že jsem zcela neobjektivní čtenář. Ale to se netýká jen tohoto románu, který je mimo jiné upřímným oplakáním Danielina milovaného přítele Vladimíra, ale týká se to celé její tvorby. Měla jsem totiž to štěstí, že mi Daniela v těžkém období mého života bděle stála po boku a dovolila mi nahlédnout také do veřejnosti neznámých sfér svého života a svého krásného a dobrého srdce (neumím to jinak pojmenovat). Je fakt, že Daniela píše poněkud kryptograficky, jakoby jen pro sebe, její próza je světem její vlastní paměti, rodinné historie, je hodně osobní a vůči čtenáři nepodbízivá. Věřím, že mnohým se její knihy čtou obtížně, jsou náročné na soustředění a na určitý druh citlivosti, který nemusí být každému vlastní. Ale já ty knihy miluju. A rozumím jim. Kdybych někdy chtěla psát beletrii, byl by ze mne bohužel dost průhledný Danielin epigon.

Žila jsi vlastně neustále obklopena literáty – jak v rodině (bratr básník, muž spisovatel, syn básník), tak v redakcích (*Iniciály*, *Tvar*) – není tvá současná práce v literárním archivu Památníku národního písemnictví tak trochu zadostiučiněním (ve smyslu Šaldova eseje *O nesmrtelnosti díla básnického*)?

Předznamenávám jen, že nevím, jestli by můj syn souhlasil s označením básník. Myslím, že dnes už má těžiště trochu jinde. Ale budiž, koneckonců co může máma vědět?!

Ale k tvé otázce: Svůj přechod od „živé" literatury k literatuře „pozůstalé" bych nenazvala zadostiučiněním. Pořád ještě dávám přednost žijícímu spisovateli před hromadou písemností, které tu zanechá po své smrti. Ale líbí se mi ten krásný archaický slogan: „chraňme jeho památku". Když už nám zkrátka pan spisovatel či paní spisovatelka dají sbohem, je chvályhodné, že existuje instituce, která odborně uchová, zpracuje a zpřístupní badatelské veřejnosti to, co zbylo po jejich tvůrčích útrapách, i to, co třeba ve formě dopisů či jiné dokumentace může podat jedinečné svědectví o lidech a jejich době. Tahle práce se mi líbí, protože je smysluplná – archiv je prostě plný většiny toho nejlepšího, co bylo z českých hlav slovem vrženo na papír. A taky mě uspokojuje, že v této práci nerozhodují žádná „mimoliterární" hlediska, všichni mají stejná práva, ať už autor stál nalevo či napravo, byl pánbíčkář nebo heretik. Archiv je „nestranný". Ani nevíš, jak je to v této době blahodárný pocit.

Připravili BOŽENA SPRÁVCOVÁ a MICHAL JAREŠ

MUSEL JSEM UZNAT, ŽE MĚL PRAVDU

Rozhovor s Ondřejem Macurou

ONDŘEJ MACURA (NAR. 1980), BÁSNÍK A UČITEL LITERATURY NA STŘEDNÍ ŠKOLE, VYSTUDOVAL FF UK. RECENZE A TEXTY ROZLIČNÝCH ŽÁNRŮ PUBLIKOVAL V *TVARU* I JINDE.

Jaké to bylo – snažit se psát a mít za zády tatínka spisovatele? Byla to spíš výhoda, nebo prokletí? Četl tvoje první pokusy? Radil ti?

Řekl bych, že to byla výhoda, ale kdo ví? Každopádně to byl osud. Otce mé první literární práce zajímaly, ale nutno říci, že k nim přistupoval značně kriticky. Když četl mé pubertální veršíky, často mu na nich – a právem – vadila póza a přílišné podléhání různým literárním vzorům. Své výtky vždy shrnul velmi stručně a s dosti sžíravým sarkasmem, který tehdy mou autorskou ješitnost dosti zraňoval. Ale nakonec jsem vždycky musel uznat, že měl pravdu. Kdybych neměl „za zády" tatínka spisovatele, musel bych si na spoustu věcí přijít sám.

Odmalička ses díky rodičům pohyboval v literárních kruzích a spoustu lidí kolem literatury jsi znal – pomáhalo ti to, nebo spíš škodilo? A co ve škole, nebylo ti literárně známé jméno někdy na obtíž – zejména na fakultě? Mezi pedagogy a mezi spolužáky?

Určitě jsem se od dětství sem a tam setkával se spoustou zajímavých osobností, a to značně odlišných. Mezi rodinnými známými, kteří mi na počátku nejvíce rozšiřovali obzor, musím jmenovat Vladimíra Novotného a (proč to neříci) Lubora Kasala a Boženu Správcovou. Literáti byli vždycky takoví správní podivíni a bylo mezi nimi veselo. Vlastně mám pocit, že mě jako začínajícího básníka mnohdy víc bavila atmosféra různých literárních čtení a ti lidi, co tam pili jeden půllitr za druhým a kouřili svá cigára, než třeba poezie, která tam zazněla. Teď je to přesně naopak.

Na fakultě jsem se stal mezi studenty i učiteli, myslím, poměrně známou figurou. Jistou roli v tom – alespoň zpočátku – hrálo i to mé jmé-

no, ale troufám si říci, že to asi nebyl ten nejdůležitější faktor. Já jsem se nikdy se svým otcem „nevytahoval" a mí spolužáci mě, myslím, nikdy nevnímali jako nějaké protežované dítě slavného otce. Nevšiml jsem si ani, že by mě nějak zvýhodňovali učitelé.

Také se zajímáš o 19. století – aspoň tak lze soudit podle tématu tvé diplomky. Zdědil jsi tuto otcovu vášeň, anebo se spíš proti ní vymezuješ?

Zdali je to zděděná vášeň, nevím. Otec se specializoval spíše na dobu obrozeneckou. Mě zaujala hlavně literatura 2. poloviny 19. století – má diplomová práce se týkala *Našich* Josefa Holečka. Tato doba mě láká proto, že je tak odlišná od doby současné a že je to dědictví, které se stále více vzdaluje centru naší kulturní paměti. Jako někteří lidé chodí odpočívat na místa, kde je málo lidí, někteří literární vědci rádi pročítají opuštěné knihy. Ale abych řekl pravdu, na tento důvod, proč se zabývám literaturou 19. století, jsem přišel až teď, když vám odpovídám. Takže ten můj zájem možná přece jen bude nějak souviset s péčí o rodinné stříbro.

Jak hodnotíš otcovo dílo teď? Čteš si jeho beletristické texty?

Občana Monte Christo jsem si přečetl už někdy ve třinácti letech. K obrozenské tetralogii jsem se dostal až po tátově smrti, možná ještě o dost později. Musím říci, že se mi ty knihy moc líbily. Nejlepší se mi zdál *Informátor* a pak asi *Komandant*. Připadá mi velmi zvláštní, že se k otcově tetralogii – i kvůli jejímu obrozenskému tématu – někdy přistupuje jako k beletristickému pokusu literárního vědce. Podle mě je jen málo soudobých českých prozaických textů, které se jí alespoň vyrovnají.

Připravili BOŽENA SPRÁVCOVÁ a MICHAL JAREŠ

AUTOŘI V POVIJANU A NOBELOVA CENA ZA LITERATURU

Své první zaměstnání jsem získal v Domě kultury pracujících Ostravy. Bylo to v roce 1960, proto ten klopotný název. Mé pracovní zařazení znělo *literární dramaturg*. Nevěděl jsem, čím by se měl takový literární dramaturg zabývat, byl jsem z toho nesvůj a bál jsem se, že brzy bude odhalena moje nečinnost a zbytečnost. A tak jsem se rozhodl, že založím kroužek začínajících autorů; tehdy termín *začínající autor* byl běžný a často se používal.

V programové brožuře kulturního domu jsem vyzval mládence a dívky, kteří by se rádi proslavili jako spisovatelé a básníci, aby se přihlásili u mě, já že už jim tu slávu zajistím.

Přišli studenti, také učni a konzervatoristé. Bylo jich možná deset, možná jedenáct, všichni byli poněkud nesví a rozpačití, hlavně však hořeli nedočkavostí, aby se už proslavili.

Toho prvního dne přišel i Vladimír Macura, jemuž bylo teprve šestnáct let. Také on byl nesmělý, ale současně bylo patrné, že jeho nesmělost je dočasná, neboť v jeho nitru už tehdy tloukl křídly dravý pták, který ho vedl k nepokoji a k tomu, aby se nejrychleji zmocnil světa. Nejvíce mě upoutaly jeho veliké oči, bylo v nich něco, co člověka mělo k tomu, aby se za nimi stále otáčel.

Tehdejší školní osnovy dějin literatury nestály za nic, takže studenti neměli ani páru o impresionismu, expresionismu či poetismu, takže já jako literární dramaturg se chopil práce a vtloukal jim do hlavy všechny ty ismy. A jednou jsem jim také jen tak z rozmaru a veden dobrou náladou řekl, že nejlepší literární směr, před nímž se otvírají netušené možnosti, je ismuismus. Ismuismus vyrůstá z ostatních ismů, současně je však popírá a elegantně ničí, čímž slavně vítězí.

Kde by mě napadlo, že Vladimír si vezme ismuismus za svůj a bude na něm dále pracovat! To už se v něm probudil budoucí literární vědec a hlavně jeho velkolepý sklon k mystifikaci.

Kroužek začínajících autorů byl příliš hloupý název, a tak jsem do příštích programových brožurek psal o *Autorech z povijanu*. A věřte nevěřte, Autoři v povijanu pronikli do povědomí Ostravy a na naše literární večírky chodila i veřejnost.

Ten dravý pták v jeho nitru Vladimíra přiměl, aby domluvil naše vystoupení na hladnovském gymnáziu. Ve třídě se tísnilo na šedesát studentů a Vladimír, sám ještě gymnazista, zvučným hlasem přednášel své verše. Měl úspěch a jeho vrstevníci mu tleskali. Já už byl starý muž, bylo mi dvaadvacet, takže jsem vzbuzoval nedůvěru. V besedě jsme pak v mladickém zápalu napadli české klasiky, nejvíce Aloise Jiráska, z čehož studenti měli velikou radost, avšak paní profesorky češtiny znejistěly.

Nějak se to rozkřiklo a vystoupení na dalších školách se už Vladimírovi domluvit nepodařilo. Inu *sahati na klasiky i na zem spadlé je životu nebezpečno!* Tak nějak to stálo na stožárech vysokého napětí. Naše špatná pověst však nedolehla na železniční učiliště v ostravské čtvrti Přívoze. Myslím, že na besedu k příštím výhybkářům, výpravčím a strojvůdcům jsme šli jen Vladimír a já. Přivítal nás pochmurný sál plný mládenců všelijak poskládaných na židlích do podivných pozic, jimiž vyjadřovali svou nudu a otrávenost. Vladimírova recitace nezabírala, tím méně pak moje povídky. V okamžiku největší nouze si Vladimír vzpomněl, že jak on, tak já jsme napsali povídky stejného názvu *Jak jsem dostal Nobelovu cenu*, a tak zašeptal – čteme *Nobelovky*!

A stal se zázrak. Učni se na svých židlích napřimovali a hleděli na nás s otevřenou hubou. Nejdřív četl Vladimír, pak já, a hned nato učni vyskočili a bouřlivě nám tleskali. O literatuře sice nic nevěděli, avšak o Nobelově ceně ano.

Když jsme vyšli z učiliště na chodník do setmělého Přívozu, tehdy mimořádně smutné a bídně umírající čtvrti (v níž Vladimír bydlel), můj přítel autor z povijanu skákal z nohy na nohu, jásal a tleskal. „Oni uvěřili, že jsme dostali Nobelovku!“ volal a byl štěstím bez sebe.

„Není to předznamenání, že ji jednou dostaneme?“ napadlo mě.

No, nedostali jsme ji. Ale kdyby ve výboru, který tu cenu uděluje, zasedli ti kluci ze železničního učiliště, nebyli bychom bez nadějí.

Když byl nedlouho před smrtí Vladimír poctěn Státní cenou za literaturu, jistě měl radost, ale pochybuju, že byl tak šťastný jako tehdy na chodníku před železničním učilištěm, kdy byl ozdoben Nobelovou cenou.

MIROSLAV STONIŠ,
spisovatel

Miroslav Stoniš (vlevo) s Vladimírem Macurou

PRVNÍ PIVO S VLADIMÍREM MACUROU

Tuze jsem si (dávno, ach dávno již tomu) přál napsat heslo o Vladimíru Macurovi do *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945,* bylo však svěřeno Bohumilu Svozilovi. Ten ho napsal dobře – a dočteme se v něm i tolik, že Ostravaka ostravskeho Macuru přijali roku 1963 na obor čeština–angličtina na olomouckou fildu, ale *„v důsledku přeložení otce do Čech vystudoval obor na FF UK“*. Pouze tohle se tu praví o celém studijním pětiletí Macurova života – jenomže co se koneckonců dá víc ve slovníku povědět o letech učňovských a tovaryšských při tvůrčím bilancování týkajícím se člověka, jehož vědecké a beletristické dispozice se zúročily (měrou jistěže vrchovatou) až o patřičnou řádku let později?

Ve slovníku věru skoro pranic, takže připojme krapet slůvek pamětnických. Zdolávám rujné pokušení tvrdit, že jsme se s Vladimírem kamarádili od prvního ročníku fakultního, to by však byla *falešná slůvka:* skoro jsem ho neznal a ani jsem o bližší seznámení nijak zvlášť zprvu nestál. Studovali jsme jiné obory, neboť na angličtinu mě nevzali, prý že tam mají plno (určitě kvůli tomu přivandrovalci z Ostravy či z Olomouce!), přesunuli mě tedy na dějepis, díky čemuž si studia historie dodnes nemohu vynachválit: od té doby vím, že dějiny nekončí, ať si v Peru píše Fukuyama co chce. Vůbec poprvé jsem Macuru zaregistroval asi až během prvního semestru na fakultě, a to v poměrně specifických, byť nikterak výjimečných souvislostech. Na letní brigádě prvoročáků FF UK v Chebu, čili pouhou píď země od imperialistů, jsem se totiž seznámil s Alenou Pšenčíkovou z Klatov, dívkou oslnivé inteligence: chtěla studovat matfyz, skončila na bohemistice. Spolu jsme středně pilně shrabávali kupky sena, ona rozhodně více a lépe, poněvadž jsem byl vždy na všechny ruce notně levý, zato jsem o hrabání sena a silážování skládal nyvě existenciální verše – a především jsme si v pracovní době snad i důvtipně povídali.

A tak jsem byl pochopitelně pokaždé rád, kdykoli jsem potom Alenu, až do vdavek řečenou Pšenku, na fakultních chodbách potkal – a záhy jsem ji začal potkávat s nějakým černovlasým mládencem s huňatým obočím a živýma očima. Hned jsem coby děcko velkoměsta vytušil, že tenhle mladík nebude z Prahy – a nebyl, byl z Ostravy a měl takove ostravske přizvisko Macura, jak jsem zvěděl při představování. Jevil se být studiosem tuze šikovným, brzy ho bylo na fakultě plno, stál u zrodu hyperrevolučního *Klikoživu FF* (tj. *Kliky opozičních živlů*), během slavného majáles hrál v kvádru a s buřinkou fotbalový mač proti dívčímu týmu (coby vystudovaný historik dím v zájmu pozitivistického *wie es eigentlich war,* že holky si vedly líp než Macura, však nikdo není dokonalý). My dva jsme se tehdy spíše mlčky sledovali zpovzdáli. A měl jsem pocit, že se od Aleny nehne ani na krok, zdáli se být nerozluční, čili kdybych s nimi zapřádal dlouhé rozhovory, rušil bych a zacláněl.

Jakýsi první krok k spřízněnosti duší nenastal ve chvíli, kdy se Alena s Macurou dali dohromady, ale až když dali dohromady své knihovničky a začali v přízemí FF prodávat za náramně studentskou cenu své knižní dublety. Většinu takto získaných „jejich“ knih mám dodnes. Zase knížky byly tím, co nás sblížilo zrovinka před čtyřiceti lety: jako řádní posluchači vojenské katedry FF UK jsme na podzim 1965 nastoupili do mladoboleslavských kasáren a trávili v nich nekonečné tři týdny. Právě tam se ukázalo, že nejen máme ve vojenské torně samé knihy, ale hlavně samé dobré knihy, které by mohly zaujmout i toho druhého, zatímco mnozí naši kolegové se cvičili v bránění vlasti zcela četby prosti. Přečetl jsem toho v ruchu a puchu ubikací docela utěšeně, vybavuji si však už jenom jediný titul, jejž jsem si od Macury vypůjčil: Nervalovu *Aurélii.* Číst Nervala tváří v tvář všemu kasárenskému bylo dozajista dost leuwenovské, leč nešlo o žádnou literátskou pózu – a od té doby jsme už o sobě velice dobře věděli.

Jenomže někdejší toporné historky vojenské už dávno odvál čas a i naše vztahy pak jako by odvanuly: Vladimír Macura jak meteor směřoval k dráze manželské, rodičovské a vědecké, za líbánek psal studie do přeslovutné *Orientace* (už pár let předtím tiskl verše mj. v *Dokořánu,* kde jsem se u jedné vtipné básničky asi prvně setkal s jeho jménem), zatímco já s knihami v ranci se zvídavě i zvědavě toulal po končinách sibiřských, severoruských, středoasijských či kavkazských. Po návratu jsem nastoupil do 4. ročníku, na fakultě bych nejraději setrval co nejdéle, to už se ale žilo rokem 1968 a pak se psaly diplomky. Čas mládí si pelášil, pokud jsem však dychtiv vědění vysedával ve Slovanské knihovně a slaměně dumal, jaképak téma DP si vybrat z ruské avantgardy, dostudovaný ženáč Vladimír už měl místo v Akademii, i když si ještě musel odkroutit tzv. nejsvatější povinnost každého mladého muže.

A tak jsme se jednoho krásného jarního dne roku 1969 znenadání potkali na rozhraní pražských čtvrtí Dejvic a Bubenče: já tam až do polovice sedmdesátých let bydlel – a Macura, ostejnokrojovaný, vezl z Jinec, kde sloužil, nějaké papíry do dejvické posádky, tam je předal, a proto měl chvíli čas, než zase poputuje zpátky po trase Praha–Zdice–Jince. Rádi jsme se viděli, i když tenkrát nebylo moc se z čeho radovat, zašli jsme do staroslavné dejvické hospůdky Na Růžku, sounáležící s někdejším hřištěm Aritmy (po hřišti je veta a z hospody je pizzerie!), kdeže jsem zápolil vždy na pravém křídle, a dali si pivo. Dvacet jich nebylo, možná dvě tři, ale poseděli jsme dost dlouho. Také jsme toho naklábosili, já o diplomce a vůbec o žití, on o drobných zlobivinkách, kterými se bavil v Jincích (jako že třeba v hlášení ve větě „po dobu mé služby nedošlo k žádným výstřelkům“ napsal místo toho „výstřelům“ – a teď čekal, zda na to kontráši nezareagují či nikoli) a tak dál. Bylo to naše první společné pivo a jaksi kodifikovalo přátelství, které přetrvalo, byť se šrámy v závěru, bez pár týdnů třicet let.

Nebylo bezoblačné, nebyli jsme bytostmi andělskými. Něco z našich vztahů také přeputovalo i do Vladimírových povídek: píše se v nich o skonáních i o sňatcích. A také o rozchodech: doposud je jeden právník přesvědčen, že jsem mu Macurovu rozvodovou při podstrčil schválně. Co všechno se za zmíněná tři desetiletí odehrálo, nyní v mé mysli figuruje jako nějaký prehistorický mýtus o mnoha pokračováních: Baltský svaz. Teretričko. Recenzování do *Zemědělských novin.* Svatba kutnohorská. Psaní stolních kolektivních pamětí *Dopijem a pudem.* První pohřby přátel. Kult estonských rusalek… Především díky Macurovi jsem se po roce 1989 dostal (pravda, se zanedbatelným dvacetiletým zpožděním) do Akademie věd, do Ústavu pro českou literaturu, z jeho popudu jsem v létě 1994 sepsal první monoautorské číslo *Tvaru.* Měl jsem na to ale všehovšudy tři měsíce, nikoli celý rok jako ostatní! Poslední díl seriálu z dlouhodobého mýtu se zove *Křemenova vlastivědná společnost,* stvořená k tolik čackému (žel marnému) výletnickému pátrání po české identitě…

První pivo je pradávno dopito, jak dovzpomínat na tolikaleté přátelství a nebýt ni nostalgický, ni sentimentální? Jako v mnoha jiných případech, tak i v tomto případě nejlépe poslouží exkurz do současné české literatury. Narazíme v ní totiž na zaručeně autentický výjev, v jehož průběhu jeden dosud žijící a možná dosud píšící zapšklý paskřivec prohlašuje s fyziognomií šeredně vážnou a s nenávistí příkladně poctivou, že Vladimír Macura a Vladimír Novotný, to jsou dva nejpříšernější a nejstrašnější lidé v soudobých Čechách. Nuže, na takové srovnání či přirovnání můžu být nadosmrti pyšný.

VLADIMÍR NOVOTNÝ,
literární kritik

VLADIMÍR MACURA HRAVÝ A DRAVÝ

Pavel Janoušek

Kdybychom my, kteří dnes na Vladimíra vzpomínáme, měli několika slovy vyjádřit, v čem spočíval magický půvab jeho osobnosti, asi bychom použili slova jako *chytrý*, *přívětivý* a *hravý* – respektive opačně: *hravý*, *přívětivý* a *chytrý*. Hra a hravost, to bylo totiž něco, co k Vladimíru Macurovi neoddělitelně patřilo, co určovalo nejen jeho reakce na nejběžnější podněty všedního života, ale i jeho vědeckou práci a literární tvorbu.

Jsou škarohlídové, kteří se hry bojí. Považují ji za něco podezřelého, neseriózního, za něco, co se hodí tak možná pro děti, a nikoli pro dospělého člověka, natožpak pro literárního vědce. Pro Macuru však hra byla základní složkou lidské existence, cestou, jak se vymknout svazující normě a stereotypu a kreativním gestem se přiblížit k autenticitě bytí. Byla to ostatně především jeho hravost, která jej vedla k tomu, aby se stále znovu vrhal do aktivit, které by se jiným zdály bláznivé a za daných podmínek nerealizovatelné. Kdo jiný by se tak jako on na počátku 80. let pustil ve volném čase do sestavování rozsáhlého *Slovníku světových literárních děl?* A kdo jiný by měl tolik nadšení a organizačních schopností, aby k práci na této knize přitáhl desítky odborníků na rozmanité národní literatury, případně přesvědčil své známé a kamarády, aby se takovými odborníky alespoň na chvíli stali?

Macurova hravost byla tvořivá a měla schopnost vytvářet novou, přijatelnější realitu. Není proto překvapivé, že tímto prizmatem Macura interpretoval i hlavní předmět svého odborného zájmu, české národní obrození. To se mu nejevilo jako zákonitý výsledek tlaku neosobních historických sil nebo jako nevyhnutelný proces vyrůstající zdola, „z lidu“. Chápal je jako specifický fenomén, jejž spoluutvářela hravost relativně malé skupiny intelektuálů, kteří se navzdory okolnostem rozhodli být Čechy a hráli tuto svou – zprvu především jazykovou a sémantickou – hru do všech důsledků. Důraz na stvořenost národního obrození přitom Macurovi umožnil do znakového systému obrozenecké kultury začlenit nejen nejrůznější úspěchy obrozenců, ale rovněž ty jejich cíle a aktivity, které se z odstupu času mohou jevit jako bláznivé a pomýlené, např. Amerlingovy vize a projekty. Jako přirozenou a významnou součást zrodu moderního národa vyložil i nejrůznější literární a historické podvrhy a mystifikace, které se starším badatelům jevily jako okrajové a chybné kroky.

Estonsko, J. Fučík, Dopijem a pudem

Při troše zjednodušení lze říci, že literární věda byla pro Macuru způsobem, jak analyzovat pravidla sémantických her, které začali hrát naši předci a v nichž po svém pokračujeme i my. Jeho analýzy neměly primárně odsuzovat či oslavovat, ale pochopit a pojmenovat vnitřní logiku jednání. Tento přístup, spolu se smyslem pro skryté podtexty, mu také umožnil se ctí zvládat situace, kdy byl jako pracovník Ústavu pro českou a světovou literaturu vyzván, aby svou loajalitu osvědčil příspěvkem na konferenci věnované některé z hvězd komunistického literárního nebe. Macura – badatel politicky nespolehlivý, který dlouho nesměl získat žádnou vědeckou hodnost a později mu to bylo umožněno jen pod podmínkou, že bude obhajovat něco jiného než *Znamení zrodu,* proslulou práci, kterou chválili v cizině, ba i na *Svobodné Evropě* – si takový úkol dokázal vždy přeformulovat způsobem, jenž byl sice věcně nenapadnutelný, ale na téma vrhl provokativně jiné světlo. Příkladem může být Macurův referát o kladném vztahu Ladislava Štolla k sokolství nebo jeho analýzy *Reportáže, psané na oprátce,* které se uzavřely doprovodným textem k jejímu polistopadovému kritickému vydání (1995). První z těchto analýz ovšem vznikla již v roce 1983, kdy na konferenci věnované tomuto komunistickému mýtu přítomnou Gustu Fučíkovou hrubě rozladilo, když Vladimír jako jediný z řečníků vzal vážně často opakovanou tezi, že Fučíkův text je literární dílo. Vyložil je jako projev autorovy autostylizace a součást hry, kterou Fučík hrál se sebou samým i potenciálními adresáty svých motáků.

Byl to tento Macurův smysl pro provokativní hru s politickými normami, který jej přivedl také k jeho velké lásce: k Estonsku, estonské kultuře a literatuře, z níž po řadu let úspěšně překládal. Na počátku normalizačních let se totiž – spolu s dalšími – rozhodl naučit jednomu z neruských jazyků ruského impéria a náhodou, která se ukázala šťastnou, si zvolil Estonsko. Z hlediska režimu šlo o zájem v podstatě chvályhodný, neboť kladný vztah k Sovětskému svazu byl tehdy téměř povinný. Pozornosti dohlížitelů však uniklo, že jde o navazování kontaktů s národy, které byly v obdobné (resp. horší) situaci jako národy tehdejšího Československa.

Jiní by asi mohli vyprávět, jak Macurův zájem o Estonsko přerostl v založení Baltského svazu, před listopadem 1989 neoficiální organizace neformálně spojující zájemce o kulturu a život pobaltských republik. Součástí Macurova hravého obrozenectví byla totiž i stálá potřeba sdružovat. Jeho hry totiž nikdy nebyly individualistické a téměř vždy přerůstaly v potřebu spojovat obdobně založené lidi a zakládat nejrůznější formální i neformální společenství a společnosti. Vladimírova osobní magie přitom spočívala v urputnosti, s níž na kolektivních hrách a společenstvích trval, ale také ve schopnosti přitáhnout k nim i ty, kteří si běžně nehrají.

S tím souvisel rovněž vznik několika hospodských společností, které se díky jemu pod nejrůznějšími záminkami pravidelně scházely. Kromě společnosti setkávající se jednou měsíčně v souvislosti se zmíněným *Slovníkem světových literárních děl* to od půlky 80. let byly pravidelné první čtvrtky v měsíci, které se konaly nejprve v Nerudově ulici v hostinci U dvou slunců a později na Letné U Sojků. Chodili na ně nejen pracovníci z Ústavu pro českou a světovou literaturu, ale i celá řada dalších spřízněných duší, v dobách těsně před listopadem 1989 nás bývalo až čtyřicet. Zvláštní společnost pak tvořili lidé píšící kolektivní paměti *Dopijem a pudem.* Jejími členy byli vedle Vladimíra spisovatel a novinář Petr Kovařík, literární kritici Jan Lukeš a Vladimír Novotný a historik Petr Čornej, později, když otcové zakladatelé ztráceli energii a přestávali plnit povinnost přinést jednou měsíčně, vždy poslední středu, do hospody jednu kapitolu ze svého života, vtáhl Vladimír do této literární hry také mě a polonistku Jasnu Hlouškovou.

Herní princip určil také Vladimírovu prozaickou tvorbu. Macura sám sebe nazýval hovězím realistou, který svou výpověď musí vždy opřít o osobní zkušenost a důkladnou znalost reálií. Zároveň je z jeho próz zřetelné, že mu vždy činilo nemalou radost reálné životní momenty domýšlet a prostřednictvím volné fabulace, jež se opírala o hlubokou znalost literárních forem a o hru s nejrůznějšími literárními asociacemi, dotahovat do polohy, která demaskuje jejich hlubší, často groteskní rozměr. Se svým životem, ale i s příběhy a jmény svých blízkých, přátel a nepřátel si takto pohrával nejen v prózách ze současnosti, ale také v historických prózách z 19. století opírajících se o dokonalou znalost historických materiálů a zmizelé doby, a přece velmi úzce spojených s autorem žitou zkušeností, ať už generační nebo vyhraněně osobní (nejdále v tomto směru šel v novele *Guvernantka*).

Literární pobočka JZD Slušovice

Podstatné je, že obdobné mystifikační hry s realitou, s jejím dotvářením a domýšlením, nebyly u Macury umělým gestem, chtěnou literární autostylizací, ale spontánní reakcí na život kolem sebe, způsobem, jakým se vždy a znovu vyrovnával s nástrahami každodenního života.

Každý, kdo Vladimíra Macuru znal, by proto mohl vyprávět spoustu historek o tom, co, kdy a kde Vladimír udělal, řekl a zorganizoval. Pamětníci by mohli jít třeba až do dob jeho studií na pražské filozofické fakultě, do roku 1968, kdy prý v obecně vzrušené atmosféře spoluzaložil studentskou organizaci s podivným názvem *Klikoživ.* Já se však musím spokojit s příběhy a historkami, které jsem s ním prožil od roku 1981, kdy jsem nastoupil do oddělení teorie Ústavu pro českou (a tehdy i světovou) literaturu a postupně jsem se stal jeho spolupracovníkem, přítelem a také aktivním spoluhráčem.

Vzpomínám na 80. léta a na pana Suka, stařičkého ústavního řidiče, jenž vždy postával u docházky, aby se hodně dověděl a mohl o tom rychle informovat soudružku ředitelku Hrzalovou. A vzpomínám na jeho zděšení, když u této docházky našel jakési mapy se záhadnými značkami a nadpisem *Mobilizační příkaz.*

Vzpomínám na Vladimírovu radost, když se potvrdilo, že se mu s kamarády podařilo do tehdejší češtiny na čas vsunout slovíčko *teretričko* jakožto pojmenování pro tričko s nápisem či obrázkem. Jako správný estonofil si totiž vyrobil řadu triček s estonským pozdravem *tere* a výraz *teretričko* používal tak důsledně, až přeskočilo i do jazyka jiných mluvčí a snad i do jakéhosi slovníku.

Vzpomínám na báječný ústavní mejdan poté, co jsme byli s Vladimírem jmenováni členy jakési požární hlídky, a rozhodli jsme se uspořádat hasičský bál. Vzpomínám ale také na jeden z obědů v hospodě Pod Strahovem, řečené Zelené, na kterém se tehdejší oddělení teorie (jehož členy byli mj. Macura, Hodrová, Mravcová, Holý, Táborská a já) přejmenovalo na pobočku JZD Slušovice. Byla to doba, kdy toto JZD svými úspěchy plnilo stránky novin a my jsme se rozhodli následovat jeho příkladu. Vyvěsili jsme proto na dveře oddělení nápis *JZD Slušovice, pobočka 03, literární teorie* a do funkcí typu dojičdojička, krmič-krmička najmenovali sami sebe i své nadřízené. Blbý humor, říkali kolegové, ale jenom do té chvíle, než ze Slušovic přišel do oddělení teorie balík naturálií. Navštívili jsme totiž s Vladimírem jedno pražské řeznictví a za peníze vybrané mezi členy oddělení nakoupili zabijačku. Tu jsme u kolegyně Marie Mravcové na Břevnově vhodně zabalili, doplnili příslušnými dopisy (*„Vzhledem k tomu, že jste se nezúčastnili naší výroční schůze Vám posíláme… podpis Čuba, předseda družstva“*) a nechali spřízněným restauratérem s moravským přízvukem doručit na sekretariát ústavu (*„Tož mňa poslali, abysem to doručil tej naší pobočce, to sú naturálie.“*). Nutno přiznat, že jsme pak prožívali horké chvilky, protože se zdálo, že sekretariát ústavu nehodlá vonící balík adresátům vydat. Ale nakonec vše dobře dopadlo a pohoštění, které jsme kolegům nabídli, je přesvědčilo, že naše vztahy se Slušovicemi asi budou na mimořádné úrovni. Jen Libuše Benešová, holka z vesnice a pozdější předsedkyně Senátu, tvrdila, že takhle pravá vesnická zabijačka opravdu nevypadá.

Zlé jazyky ovšem tvrdí, že tato historka měla ještě jiný rozměr. JZD Slušovice tehdy vypsalo soutěž o nejlepší povídku s tématem *kráva*; ze soutěže později vyšel sborník s poetickým titulem *Velké vlhké oči.* Porotcem v této soutěži byl také literární kritik a vedoucí brněnské pobočky ústavu Štěpán Vlašín. Když se dověděl, že do ústavu přišel balík ze Slušovic, přirozeně se domníval, že to byla jeho odměna, a hořce litoval, že mu ji Pražáci sežrali.

Stěhování ústavu

Pozoruhodnou akcí ze sklonku 80. let byl I. naiadologický seminář, který se konal za hojného zájmu publika 5. června 1988 v Domě slovenské kultury. Tuto mystifikační akci inicioval Vladimírův překlad knihy estonského spisovatele Enna Vetemaa *Klíč k určování rusalek neboli Úvod do naiadologie*. Na akci, jíž se účastnil nejen sám autor přeložené knihy, ale i skupina mírně nespokojených rusalek, byl nastolený vědecký problém detailně probrán mnoha odborníky nejen z hlediska literární vědy, ale i jaderné fyziky, ekologie, chemie, matematické statistiky, muzejnictví, vrcholového sportu, sémiotiky, etymologie, pedagogiky. A řečeno pěknou frází: naiadologický seminář položil základ obdobným mezioborovým konferencím konaným péčí Vladimíra Macury a jeho přátel ve svobodnější polistopadové době.

K polistopadové atmosféře se váží mé další příběhy, spojené mimo jiné i dvojím stěhováním, které náš ústav v 90. letech absolvoval. (Původně totiž sídlil ve Strahovském klášteře, který byl v roce 1990 vrácen premonstrátům, a my jsme se museli stěhovat.) Za pomoci tehdejšího ministra národní obrany Dobrovského jsme získali útočiště v kasárnách na náměstí Republiky, v němž sídlila pražská posádka. Ocitli jsme se tak v prostoru mírně řečeno absurdním. Při příchodu do práce jsme mohli například sledovat, jak pokračuje pochodový výcvik vojska. Pozoruhodné byly i nejrůznější pozoruhodné transparenty. Ten, který hrdě oznamoval *„Kladení věnců, náš čestný úkol!“*, nás s Vladimírem, tehdy zástupcem ředitele, inspiroval k návrhu umístit na barák, ve kterém sídlil ústav, obdobný transparent, nejlépe veliký červený se žlutými písmeny: *„Odkaz Jana Mukařovského ubráníme!“* Dodnes vidím, jak se na nás ředitel Zdeněk Pešat – též nebezpečně hravý – usmál a řekl: „Vy dva určitě!“

A nebyl by to Vladimír Macura, kdyby poté, co se v roce 1992 stal ředitelem (a já jeho zástupcem), nenalezl v soužití s armádou zajímavý podnět – uvědomil si, že na kasárnách, v nichž sídlíme, visí pamětní deska oznamující, že zde J. K. Tyl napsal text písně *Kde domov můj*. Uspořádal konferenci na téma hymna, která začala slavnostním kladením věnců, k čemuž nám armáda zapůjčila nejen vyškolené kladeče, ale i celou posádkovou hudbu. (Konference o hymně byla ovšem jen jedna z mnohých, Macura v první polovině 90. let s neutuchající energií přicházel s novými a novými nápady na konference, které v mnohých vzbuzovaly podezření tím, že českou literaturu hravě spojovaly s tak zvláštními tématy, jako byla dívčí válka, tabu a sex, hospody, vlaky atd.)

Sotva se však náš ústav v kasárnách zabydlel, ukázalo se, že jeho útočiště je patrně pouze dočasné a že kasárna budou prodána. Zatím se ale nevědělo, komu a co s námi bude. Vědomí provizoria a pocit bezmoci nás s Vladimírem ponoukly k drobné hře. Vyrobili jsme a do ústavu poslali dopis na hlavičkovém papíře japonské firmy Jushiba s tímto skoro českým textem:

„Vážený pane řediteli, na základě konkurzu ze dne 5. 1. 1994 bude naše firma od 1. 4. 1994 výhradním držitelem katasrálních pozemků P01–35–22/42 (a, b), P01–35–22/43 (a, b), P01–35–22/44 (a, b) a PO1–35–22/44 (d, c) včetně budov a zařízení na nich umístěných. Bolo by proto vhodné, kdybyste se s námi v době co nejkratší spojil, abysme mohli projednat o další okolnosti setrvání vašeho Ústavu v našich objektech.

Úmyslem firmy JUSHIBA je s nemalými finančnímu náklady překonstruovat objekt tzv. Josefských kasáren v Japonské obchodní a kulturní centrum SHIKORI, které by vedle restauračních, hotelových a obchodních zařízení mělo i moderní hudební a divadelní sály, japonskou knihovnu atd. Jsme si vědomi, jaký význam má Váš ustav pro Českou republiku. Pokud byste však i nadále chtěli využívat našich objektů, a to jak během jejich stavby, tak později, předpokládá to ovšem plné vzájemné pochopení mezi Vámi a našimi záměry.

Domníváme se, že by například bolo vhodné, kdyby mezi námi a Vámi vznikla spolupráce v oblasti výzkumu a propagace japonsko-českých vztahů, na kterém bychom se mohli spolupodílet i finančně. Za nezbytné pak považujeme, aby

v managmentu Ústavu boly zaměstnány výhradně osoby, které nemají k japonské kultuře záporný vztah, v jeho administrativě pak minimálně ze 75 % japonští pracovníci a pracovnice.

Prosíme Vás, abyste se s námi spojil co nejdříve, a doufáme, že se nám podaří najít vzájemné porozumění.

Pracovníci ústavu dopis podepsaný *Jorikou Jushiba-Kovácz* s radostí přivítali, neboť naše situace se tím zdála vyřešená. Hospodářská správa se rychle smířila s novými japonskými spolupracovnicemi a někteří vědečtí pracovníci začali uvažovat o tom, že je odjakživa zajímal japonský román. Tehdejší tajemnice ústavu chtěla Japoncům ihned volat a dohodnout konkrétní podmínky. To jsme si ovšem nemohli dovolit, neboť telefonní číslo bylo zcela vymyšlené. Teprve když hrozilo nebezpečí, že mystifikaci uvěří i nadřízení v Akademii věd, vyzvali jsme ji, aby čísla vytočila, a bylo i pro nás překvapením, když se z telefonu ozvalo: *„Knoflíkový ráj“*.

Čas šel a ukázalo se, že Ústav se bude muset skutečně stěhovat. Objekty, které nám za tím účelem byly nabízeny, by si nevymyslel ani Vladimír Macura s veškerou svou hravostí. Pozoruhodné bylo například třetí patro v garážích v Trojické ulici, kde nebyl vchod, ale jen vjezd, a kde byl výtah jen pro auta, která měla parkovat nad a pod námi. Vytvořili jsme s Vladimírem návrh prvního vědeckého ústavu typu *drive in*. Zajímavou nabídkou byl též sál bývalého kina Moskva v Ládví, případně historická Invalidovna s téměř stoprocentní vlhkostí prospívající zvláště knihám. Opájeli jsme se s Vladimírem i celou řadou dalších více či méně fiktivních možností, kam by se ještě dal ústav a jeho knihovny přestěhovat, počínaje památníkem na Vítkově a nekonče řadou bibliobusů, které by operativně měnily místo a představovaly by první mobilní vědeckou instituci okamžitého zásahu.

Za této situace se také stala historka, která nemálo šokovala neznámou ženu v Ostravě. Byli jsme tam tehdy spolu na konferenci a Vladimír mi chtěl detailně ukázat svoje rodné město. Oba nás tlačily nové boty, nicméně prohlídka byla vzhledem k jeho úpornosti nevyhnutelná. Vyvrcholila, když jsme přišli k těžní věži zrušeného dolu, jehož jméno jsem si bohužel nezapamatoval, a začali jsme zcela spontánně rozvíjet myšlenku, zda by se ústav nedal přestěhovat právě do tohoto objektu. Myšlenka pracoven a knihoven rozmístěných pod zemí v jednotlivých chodbách nás zaujala natolik, že jsme okamžitě začali prakticky řešit problém, jak tento důl včetně těžní jámy přestěhovat do Prahy. Teprve po chvilce jsme si povšimli, že kousek od nás postává postarší žena, která vidí dva seriózně oblečené muže a nevěří svým uším. Její pohoršení bylo velmi opravdové: *„Pražáci nám chtějí ukrást už i ten důl!“*

Slezsko a Babička

Pokud jste byli naladěni na stejnou strunu, začít hrát jazykovou a situační hru s Vladimírem Macurou nebylo těžké a zpravidla to spontánně vyplynulo z groteskních situací, které on neomylně přitahoval a utvářel. Kdysi jsme spolu seděli v jedné z opavských hospod a patrně rozmlouvali natolik učeně, že jsme v jednom z místních opilců vzbudili podezření, že jsme intelektuálové. Připotácel se k nám a ztěžklým jazykem nás, překvapené, požádal, abychom mu hned definovali, co to vlastně je to naše Slezsko. *„Však zde žiju, ne kurva, su Slezan, ale o tom, co to je, vim hovno, když je to Slezsko aj v tom Polsku…“* Vladimír neodolal a okamžitě mu začal vyprávět, že i on je Slezan a Slezané jsou jeden z nejstarších národů na světě, starší než Řekové, a že jen nespravedlností osudu trpí pod Čechy a Poláky. Musel jsem tedy reagovat a neznámého jsem ujistil, že jeho potřeba definice Slezska je teď už zbytečná, protože předseda vlády Klaus se už dohodl, že Slezsko se sjednotí a připadne Polsku výměnou za rakouské Vitorazsko. To neznámého opilce silně rozčílilo a začal na celou hospodu vykřikovat: *„Opava Polsku? Nikdy! To nám přece ten Klaus nemože udělat. Však viš, co kupiš za zloty, hovno kupiš! A ani dobré pivo nemajú!“* Když pak tento dobrý muž začal spekulovat, jestli by po spojení mohla být levnější vodka, problém odstoupení Opavska Polsku zaujal snad půlku hospody. Z Vladimíra se záhy stal vůdce tvrdého křídla hájícího nedělitelnost vlasti: *„Ani piď pudy Polakom nedame, kdybysme se měli do krve rubat!“*, za což získal, na rozdíl ode mne, několik panáků, o které se však poctivě rozdělil. Přesto jsme tu hospodu opustili poměrně dost rychle.

V rozhovorech s Vladimírem zpravidla od slov nebylo nikdy daleko k akci. Jednou si Macura před školou v Jeseniově ulici povšiml sochy mladé dívky, snad pionýrky, a zanedlouho jsme dospěli k názoru, že to je socha naší kamarádky Daniely Hodrové. Mělo to svou logiku: když mohli být desítky let v utajení a disentu spisovatelé, proč by v něm nemohly být i sochy. Slovo dalo slovo a 30. června 1993 se u sochy sešla skupina asi deseti lidí včetně zástupců polského lidu (překladatele Leszka Engelkinga) a za přihlížení místních dětí a občanek jsme na sochu umístili dosud utajované jméno významné české spisovatelky, které jsme také vzápětí slavnostně odhalili. Oslavovaná se o akci dověděla až z *MF Dnes* a z *Tvaru,* kde příslušná zpráva vyšla pod titulkem *Daniela Hodrová konečně odhalena*.

Jiný obdobný projekt ovšem pro nedostatek financí skončil fiaskem. To bylo tehdy, když jsme chtěli umístit pamětní desku na olomoucký hotel, v němž přišla Adina Mandlová s neznámým rakouským poručíkem o panenství. Projekt ztroskotal, neboť se lichou ukázala naše představa, že rakouská strana, respektive Spolek rakouských poručíků, bude ochoten celou věc financovat.

Vladimír byl laskavý čtenář a laskavý posluchač, který ovládal kouzlo společně rozvíjené myšlenky, která tak neměla jednoznačného autora, ať už výsledný text napsal kdokoli. Během jednoho z našich posezení v dnes již neexistující hospodě v Konviktu, jehož se zúčastnil i historik Jiří Rak, se tak například zrodila idea nově objevených kapitol *Babičky* Boženy Němcové, jejichž pomocí by Němci mohli tuto kultovní knihu zostudit jako první českou pornografickou prózu. Článek na toto téma jsem napsal pod pseudonymem Jahoda do *Tvaru* já. Každého mystifikátora potěší, když na jeho mystifikaci někdo naletí. Dosti nás tedy pobavilo, když možnost, že by Němci naši paní Boženu takto zneuctili, zaujala tehdejší předsedkyni Spolku Boženy Němcové do té míry, že intervenovala u ministra kultury, aby proti tomu diplomaticky zasáhl.

Reakci vyvolala také naše společná mystifikace z dob, kdy jsme si v aktuálně vydávaných knihách mohli počíst, co si Ludvík Vaculík myslí o Lence Procházkové, Lenka Procházková o Ludvíku Vaculíkovi a co Madla Vaculíková píše Jiřímu Kolářovi. Tehdy nám připadalo zcela přirozené tento kruh uzavřít. Otiskli jsme tedy v Tvaru náhodně nalezený milostný dopis Jiřího Koláře adresovaný Lence Procházkové, fiktivní, avšak složený převážně z Kolářových originálních textů. Naší mystifikací ovšem nebyl následný dopis Procházkové, která žert přijala a odpověděla na něj.

Spisovatelské organizace, Křemen a Mrazík

Pár lidí vzalo vážně také způsob, jakým jsme s Vladimírem v roce 1992 zareagovali na zklamání účastníků valné hromady Obce spisovatelů, že se na tomto vrcholném spisovatelském setkání nestalo nic opravdu podstatného. „Kdyby se tam alespoň někdo pohádal!“ Pokusili jsme se tedy vytvořit alespoň zdání nějaké aféry a vydali v Tvaru článek tohoto znění:

Smutná dohra. V neděli 12. 4. 1992 okolo třetí hodiny ranní byli v blízkosti pražského hotelu Intercontinental policií zadrženi dva muži, kteří se vzájemně častovali nejvulgárnějšími urážkami a pokoušeli se jeden druhého fyzicky napadnout, což se jim vzhledem ke značné opilosti nemohlo podařit. Oběma mužům byla uložena bloková pokuta a po zásluze byli dopraveni na záchytku. Je smutné, musí-li náš literární týdeník uveřejnit zprávu, která by spíše patřila do černé kroniky některého deníku. Jestliže však vyšetřováním bylo zjištěno, že oněmi rušiteli nočního klidu byli literární „kritici a vědci“, považujeme to za svou povinnost vůči čtenářům. Vladimír M. a Pavel J. se patrně nemohli vyrovnat s nepovedeným pokusem o uspořádání valné hromady Obce spisovatelů jinak než návštěvou řady vináren a barů. Svůj tah Prahou, při němž podle očitých svědků zničili nejen několik luceren a odpadkových košů, ale i osobní auto, patřící velvyslanectví jednoho ze spřízněných států (nikoli Estonské republiky), zakončili v baru hotelu Intercontinental. Zde mezi nimi patrně došlo k prudké hádce o výklad díla spisovatele Jarmila K., která skončila tak, jak jsme již výše popsali.

Odkaz na Jarmila K. v uvedeném článku souvisí s naší mystifikací z roku 1991. Tehdy jsme s Vladimírem získali oprávněný pocit, že současná česká literatura a kritika opomíjí tak významné téma, jakým je *Sametová revoluce*; ve snaze zaplnit tuto mezeru jsme ve stylu několika kritiků rozdílné orientace a pod jejich jmény napsali pro *Tvar* sérii recenzí na fiktivní knihu Jarmila Křemena *Sametová Anna.* Napodobili jsme styl Milana Blahynky, Jana Lopatky, Petra A. Bílka, Ivana Wernische, Vladimíra Novotného, Josefa Chuchmy, Jaromíra Slomka, Zbyňka Vybírala i svůj vzájemně a stvořili obraz knihy, jež se aktuálním tématem blížila Olbrachtově *Anně proletářce.* Dokladem toho, že se nám to patrně povedlo, byl telefonát jednoho z parodovaných, který zvažoval, jak je možné, že ve *Tvaru* vyšla jeho recenze na knihu, o níž nic neví a kterou nečetl. Říká se též, že Jan Rejžek sháněl po přečtení příslušného čísla *Tvaru Sametovou Annu* po pražských knihkupectvích.

Neexistující kniha neexistujícího spisovatele vyvolala živý ohlas, který vyvrcholil až mezinárodní konferencí věnovanou životu a dílu Jarmila Křemena, konanou v Praze 23. října 1991 v tehdejším Klubu spisovatelů a v Domě slovenské kultury (protokol publikován ve *Tvaru* č. 1/1991). Setkání přineslo nejen řadu odborných pohledů na Křemenovo dílo, ale například i osobní svědectví dvou z mnoha Křemenových žen, které společně vystoupily v rámci dvoureferátu *Já-jediná žena v životě Jarmila Křemena*. Smutnou epizodou bylo vystoupení sudetského Němce Hanse Jirouscheka, kterého bylo nutné během jeho nesrozumitelné řeči od pultu násilím odnést.

Křemenovská akce vtáhla do hry mnoho spoluautorů, v anketě *Lidových novin* se tak Sametová Anna umístila na třetím místě pouze o několik hlasů za vítězem. Redaktorem Janem Lukešem však byla ze soutěže svévolně vyřazena s trapným odůvodněním, že anketa je pouze pro existující díla. V době vrcholící krize Československa vznikly i národnostní spory o to, jaké národnosti Křemen vlastně je. Ukázalo se totiž, že jedním z jeho možných rodišť by mohla být Sredná na Slovensku. Křemen toto připustil, protestoval však proti tomu, že by měl být Slovák. Na druhé straně ovšem přiznal, že jeho otec byl na Slovensku četníkem a i on má rád mladé Slovenky, zejména v kroji nebo na cibulce. Toto jeho prohlášení se pak jako důkaz českého šovinismu mělo stát impulzem pro interpelaci jedné z poslankyň Slovenské národní rady.

Sekundárním důsledkem křemenovského kultu byl vznik *Křemenovy vlastenecké společnosti*, jejíchž aktivit se zúčastňovaly rodiny Macurova, Janouškova, Novotných a Hlouškova, jakož i celá řada dalších stálých a příležitostných členů, jako byli Milena Vojtková, Petr Kovařík, Jan Jiroušek z Mnichova, Veronika Ambroz z Toronta atd. Jak dokládá pečlivě vedená kronika, v rámci tohoto neformálního spolku jsme pořádali vlastenecké výlety, jejichž cílem bylo najít Křemenovo pravé rodiště nebo alespoň českou identitu. Na počest Magdaleny Dobromily Rettigové jsme pak každoročně pořádali piknik, na němž se pojídala výhradně jídla z její vlastenecké kuchařky.

Macurův zájem o ženskou otázku byl natolik živý, že neváhal navrhnout, abychom se my dva spolu postavili do čela ženské komise PEN klubu. Tu totiž dlouho řídily Hana Žantovská a Alexandra Berková. Když se však na kongresu setkaly s opravdovými feministkami, dospěly k názoru, že bude dobré komisi zrušit. Vladimír proto přišel s návrhem, že my muži bychom měli slábnoucím ženám pomoci a nelehkého úkolu se ujmout způsobem, který by České centrum PEN klubu postavil do čela feministického hnutí. Když to uslyšely Berková a Žantovská, rozhodly se komisi nadále vést samy.

Poslední velkou mystifikační konferencí, na níž se Vladimír Macura podílel, bylo o pět let později setkání v kině Mat nazvané *Mrazík. O tvar a strukturu uměleckého díla* (16. prosince 1996). Tato konference byla naší reakcí na českou mytizaci poněkud nablblé a v Rusku téměř neznámé pohádky. Princip byl opět stejný jako v případě rusalek a Křemena: odborníci v různých oborech interpretovali dané téma po svém, tentokrát nejen z hlediska literárního, ale i feministického, homosexuálního nebo dendrologického (ředitel botanické zahrady Větvička). Jedním z vrcholů konference bylo vystoupení fyzika Pražáka, který názorně propočítal, jaké síly bylo zapotřebí k vyhození kyjů na oběžnou dráhu a k tomu, aby v příslušnou dobu přistály na stanoveném místě. Fyzikálně rovněž analyzoval přechod živé osoby do pevného skupenství zmrazením a naopak.

Zápasník sumo

Mnoho her jsme s Vladimírem rozehráli pouze ústně. Jednou z nich byla představa literární diety. Chtěli jsme napsat-přeložit knihu jakoby amerického autora, která by vycházela z předpokladu, že člověk může jíst co chce, pokud se ale před tím příslušně naladí četbou správné literatury, hubne. Šlo by tedy o kombinace pseudomystické předmluvy s čítankou. Nepochybovali jsme přitom, že dobří čtenáři by skutečně hubli.

Jinou mystifikací z těch, které se nám nepodařilo realizovat, byla představa fiktivního deníku. Idea vycházela z představy důvěrných deníkových záznamů, které by nesly všechny rysy autentického dokumentu, včetně spousty ověřitelných faktů. Současně by ale tento deník realitu obratně a pravděpodobně transformoval, vnášel by do ní řadu skandálních odhalení a překvapivých souvislostí, jež by zcela měnily obraz doby, vnitřních souvislostí a motivací. A kdyby se na těchto mystifikačních faktech shodovaly dva autentické deníky… Říkali jsme si, že bychom takové deníky mohli zanechat ve své pozůstalosti, nejlépe s povolením otevřít až po padesáti letech. Jakou radost bychom jimi učinili našim potomkům, kteří by je po dlouhé konečně otevřeli a konečně pochopili, jak to tehdy všecko bylo doopravdy!

A přece z tohoto nápadu něco zbylo: K jednomu z Vladimírových výročí jsme jej v práci chtěli překvapit a chtěli jsme si pořídit teretrička s jeho podobiznou. Vyrobil jsem k tomu fotomontáž spojující jeho hlavu s tělem zápasníka sumo. Na trička sice nedošlo, ale obrázek se Vladimírovi dost líbil. Uložil jej dokonce do své pozůstalosti a tu – v předtuše budoucího – nedlouho před svou smrtí předal literárnímu archivu Památníku národního písemnictví. Osobně jsem tam ten obrázek neviděl, podle důvěryhodných svědků jej však Vladimír poněkud upravil, respektive pod něj dopsal vysvětlení: *Já s tělem Pavla Janouška*.

Vladimíre, je mi moc líto, že jsi dopil a šel tak brzo.

Vladimír Macura s tělem Pavla Janouška

MACURŮV KALENDÁŘ

Kalendář tvoří záznamy událostí, o nichž se Vladimír Macura dozvídal z pamětí jednotlitvých osobností, z korespondence a dalších písemných materiálů, přičemž důraz kladl na pokud možno co nejpřesnější datování. Jde vskutku o olbřímí dílo, které zahrnuje období od roku 1801 až do poloviny roku 1898. Do kalendáře jsou zařazeny osoby narozené před 1. lednem 1876 a zemřelé po 31. prosinci 1800. Pro ukázku jsme zvolili rok 1845, resp. podzim a zimu tohoto roku (tedy 100 let před Macurovým narozením).

1845

Pfleger Moravský nastupuje na Malostranské gymnázium v Praze (Literatura česká devatenáctého století III, 2, Praha 1907, s. 452).

Picek se zřejmě v létě, před 22. 7. 1845, bohatě oženil (J. Fiala, podle dopisů Němcové, Václav Jaromír Picek, Olomouc 1988, s. 54).

K. N. Slovanka si dává schůzku s Tylem u Žitné brány, ale neprozradila svou totožnost (V. Kučerová, K historii ženského hnutí v Čechách, Brno 1914, s. 52).

Karel Špot se stěhuje do svého bytu na Senovážném nám., kde zřizuje soukromou nemocnici s lázněmi (J. V. Jahn, K. S. Amerling, P. 1898, s. 77).

Meissner vydává, částečně v Libuši, sbírku *Ost und West* (Východ a Západ) (???)

Byla započata oprava letohrádku královny Anny, kde dosud byla dělostřelecká chemická laboratoř.

Fr. A. Brauner se přesídlil z Vlašimi do Prahy (???) (Bass, Čtení 371).

Do Prahy asi přibyl Zap a také Němec s Němcovou (Tomek, Paměti z mého živ. I, 1904, s. 215).

Bohúň spolupracuje s J. S. Preslem na Atlase (E. Hoffmannová, J. S. Presl. K. B. Presl, Praha 1973, s. 214).

Vratislav: Čelakovský přednáší v letním běhu o polské mluvnici (7 posluchačů), publikum: seminář jako 1844.

Hoek se vrací z Nízkého v Ochranově, žije u syna Františka Hoeka, burzovního inspektora ve Vratislavi (Velcovy paměti, in: Jirásek, Rozmanitá próza III, s. 221).

Počátkem roku Kampelík opouští Vídeň, odjíždí do Litomyšle (Jan Novotný, F. C. Kampelík, P. 1975, s. 89).

J. S. Presl přednáší v Král. české společnosti nauk o zubech nosorožce nalezených u Vysočan (E. Hoffmannová, J. S. Presl. K. B. Presl, Praha 1973, s. 219).

Nebeskému svěřena redakce chystané encyklopedie v Matici (Hanuš, Nebes. 1896, s. 13).

Z Paříže přijel do Prahy na studijní pobyt K. Ed. Chojecki. Navštíví v Semilech Riegra a cestují spolu Podkrkonoším, Mladoboleslavskem, Jičínskem, navštíví Jana Krouského v Katusicích, Ant. Marka v Libuni, Karla Vinařického v Kováni, Václava Nebeského (R. Sak, Rieger, 1993, s. 72).

Vlastenci z hospody U Křížku přešli k Tomášovi na Malou Stranu, každou sobotu se tam pak pravidelně chodívalo: býval tam hostem Gauč, právník, praktikant asi u Pinkasa, a Ital Ricciardi, student lékařství, někdy i Sabina. Tomek tam poprvé slyší jméno Repeal jako označení pro tyto spolky. Snilo se o svobodě, která přijde roku 1848, v roce 500. výročí univerzity. (Tomek, Pam I, s. 202.)

Hellich maluje portrét Boženy Němcové (Havlíček, Korespondence, s. 408).

Bendl studuje v Jičíně na gymnáziu, studuje tam do r. 1847, jeho otec je v Kopidlně kopistou (Bendl, Básně a novely, s. 9).

Rieger a Trojan navrhují zavedení českého Průmyslového časopisu, jejich návrh odmítán Deymem: v Čechách podle něho nejsou Češi ani Němci, ale jen Böhmen, „jeden národ mluvící dvojí řečí“. Doporučuje utrakvistický časopis, z něhož by se učili Němci česky a obráceně. Rieger však ironizuje: pak to nebude průmyslový časopis, ale „Sprachübungen“, již v únoru o tom píše Rieger v dopise (Heidler, Čechy a Rakousko… 1920, s. 67). Vídeňský Juridisch-politischer Leseverein kolem orientalisty Hammer-Purgstalla uspořádal demonstrativní hostinu u příležitosti návštěvy Fr. Liszta, tvůrce německého celního spolku – básník Bauernfeld hovořil při přípitku o myšlenkách „beze cla“ (Heidler, Čechy a Rakousko… 1920, s. 69).

Tomek se stravuje často u Zeleného orla č. p. 47 v Michalské (se Štorchem), pak u Selderů na Karláku č. 287 (Tomek, Paměti z mého živ. I, 1904, s. 202).

PODZIM

Vinařický nemocen, ležel se zlatou žílou slepou, bolesti při močení, ani sedět nedokázal, má katar měchýře či hemeroidy (?) (Vinařický, Korespondence II, 2, 583).

Von Muth, policejní ředitel pražský, přeložen do Vídně.

K. V. Medau převzal na 6 let do nájmu Pražské noviny s Českou včelou, na nátlak Palackého je místo redaktora obsazeno Havlíčkem. U Zapů se po půli října začínají konat pravidelná setkání Havlíčka (asi tohoto roku se Tomek s Havlíčkem seznámili, Tomek, Paměti z mého živ. I, 1904, s. 215–216) a Tomka večer v neděli, kam později chodívají i jiní v neděli ráno v 10.00, čtení prací, důraz na správnost.

Špatný se přestěhoval z Jinonic na Smíchov, kde bydlel v Knížecí hospodě (Tomek, Paměti I, s. 229).

Pichl na podzim 1845 (?) (datum sporné – viz s. 168, na s. 188 hovoří o r. 1844 jako o roce svého působení) v Pardubicích, počítá s místem lékaře v Peruci, jež mu Amerlingovým prostřednictvím Thun slíbil, ale na Peruci nepořídil, vrací se do Prahy, Thun sice chorý, ale přijme jej, oznámí mu, že místo je prozatímní – až po smrti stávajícího lékaře (ten zdráv jako řípa). V Praze čeká list zvoucí ho do Hradce od Antonína F., tajemníka magistrátu v Hradci, kde se uvolnilo místo lékaře, jenže lékař se odvolal. F. radí Pichlovi uchytit se zatím v Pardubicích, Pichl tam rovnou odjede se sládkem z Pardubic, jenž pro něj přijel a je ho ochoten ubytovat, žádá ho, aby ho učil (Pichl, Vlast. vzpom., s. 169).

ŘÍJEN

Počátkem října se Čelakovští ve Vratislavi stěhují blíž k Purkyňovi, do prvního patra (Čelakov. Korespond. IV, s. 188 – kolem 26. 9.)

Tyl bydlí nyní na Koňském trhu 802, přes dvůr doprava v prvním patře (Tyl, Spisy 16, Paralipomena–Korespondence, s. 306).

Tomek vydává Dějepis rakouský (imprimatur 28. 5. z vídeňské cenzury), vydán v Matici ve 2000 výt., honorář 150 zl. (Tomek, Pam I, s. 215).

1. 10. u Čelakovských nová služka (Rajská Fričové, PNP, fond Čelakovský, 11:9).

1. 10. Vráz se vrací z Prahy (Tomek, Pam I, s. 223).

4. 10. Purkyně je v Praze a účastní se zábavy v hostinci U Hvězdy s mladšími spisovateli (Tomek, Pam I, s. 223).

5. 10. Purkyně se účastní zábavy u Zapů – Tomek, Vrťátko, Havlíček, Rieger (Tomek, Pam I, s. 223).

11. 10. (?) (sobota) byl u Čelakovských dr. Eiselt, který vzal kabát ml. Friče s sebou (Čelak. Koresp. III, 1915, s. 379).

13. 10. Purkyně odjel z Prahy (Tomek, Pam I, s. 223).

?. 10. Purkyně přijel z Prahy, přivezl dopis od J. V. Friče, syn Emanuel volal Čelakovským ve Vratislavi ze dvora do okna, Purkyně bydlel na protější straně dvora (Čelak. Koresp. III, 1915, s. 379).

18. 10. Tomek, Havlíček, Žirovnický na posvícení do Mirošovic u Mazáče (Tomek, Pam I, s. 223).

19. 10. Tomek, Havlíček, Žirovnický se vracejí z posvícení v Mirošovicích u Mazáče (Tomek, Pam I, s. 223).

25. 10. společnost Tomek, Havlíček, Zap se sešli U lípy na Příkopě (Tomek, Pam I, s. 223).

LISTOPAD

Zapům umírá dcera Ludmila, léčil ji Hák (Zapův deník vydání a příjmů 1845–1850, LA PNP, fond K. V. Zap).

Nakladatelství Haase a synové prodává Českou včelu a Pražské noviny K. V. Medauovi v dražbě. Palacký, Šafařík a Vocel doporučují Medauovi jako redaktora obou listů Havlíčka (Liter. čes. 19. stol., III.1, P. 1905, s. 583).

Na počátku listopadu se Staňkovi stěhují z Měchurova domu do Široké, tj. dnes Jungmannovy (Čelak. Koresp. III, 1915, s. 738).

Bohunka Staňková se učí u Fričů hospodářství (Čelak. Koresp. III, 1915, s. 383).

Palacký je těžce nemocen s očima (Palacký, Koresp. a záp. I, s. 233). Tomek čte na vlastenecké společnosti v hospodě U Hvězdy, U Lípy na Příkopě, U Černého koně.

1. 11. společnost Tomek, Havlíček, Zap se sešli v hospodě U černého koně (Tomek, Pam I, s. 223)

4. 11. koupuje Zap od slečny Wolfové stůl před jejím odjezdem do Bělehradu (Zapův deník vydání a příjmů 1845–1850, LA PNP, fond K. V. Zap).

7. 11. Tomek oponuje názoru Vinařického, který vznikl na základě loňské stati Tomka o Faustově domě, že Gutenberg pocházel z Kutné Hory (Tomek, Paměti z mého živ. I, 1904, s. 204).

8. 11. Šafařík píše synovci do Bělehradu, že k němu odjíždí jako guvernantka Volfová, a žádá, aby ji ochraňoval (Č. Zíbrt, Šafaříkovy dopisy synovci Janovi, ČČM 84, 1910, s. 88).

9. 11. zemřel v Polici Lojzíček Dáňa (Tomek, Pam I, s. 224).

11. 11. Tomek se jde s P. Rozsypalem podívat na železnici, večer ve vlastenecké společnosti v Podskalí U Dřevaře, ten den došla zpráva o smrti Lojzíčka Dáni Körbera (Tomek, Pam I, s. 224).

15. 11. se Zapovi stěhují do Staré poštovské ulice a najímají nové služky (Zapův deník vydání a příjmů 1845–1850, LA PNP, fond K. V. Zap).

20. 11. povolena dvorským dekretem Janu Špottovi (Karel nepodpisován) přírodnická nemocnice (981, II), (LA PNP, fond Josef Špott).

23. 11. čtveřice brandýských vlastenců zve dr. Friče na besedu do Brandýsa na 23. 11. 1845 (fond dr. Josef Frič, LA PNP, 13/D/24).

26. 11. beseda v lázni Svatováclavské: je přítomen Ziegler, děkan chrudimský (Tomek, Pam I, s. 223).

27. 11. beseda, ve čtvrtek, účastnilo se jí 800 lidí, Vojt. Náprstek dělá službu s Lamblem v předsíni, tančil s Emilií, Johannou, Mínou, Matyldou Beierovou, Kirchbergovou (Z. Šolle, Voj. Náprstek a jeho doba, P. 1994, s. 49., srov. výš – táž beseda?). V šatně mu pak Emilie sedí na klíně, popis 50 („Ó svatá elektriko“, „přirozený pud“. Emilie „rozpálená a trochu zemdlená“, „žádný nepřipadl na to, když nás dole uzřeli, co jsme byli vykonali“. „Emilie pak tančila jako šílená a mne těsně k ňadrům vinula, což mi nad míru protivné“) 50.

29. 11. Havlíček schválen dekretem zemského prezidia do funkce redaktora Pražských novin, 604 zlatých ročně + 10 zl. za arch do literární přílohy (Morava, C. k. disident 46–47).

ZIMNÍ SEMESTR

Čelakovský ve Vratislavi přednáší ruskou mluvnici (2 posluchači, druhý se dal vyškrtnout) a starožitnosti slovanské (0 posluchačů).

ZIMA

Na Bílou sobotu slavnost beránka na ledě (Bass, Čtení 508).

Velc v Praze s V. Veithem a rodinou, třípatrový dům pod zámeckými schody, hned u hradeb, zahrádka v třetím patře (Velcovy paměti, in: Jirásek, Rozmanitá próza III, s. 88).

PROSINEC

Kampelík opouští Mšeno a znovu odchází do Prahy, ubytuje se ve Štěpánské ulici č. p. 614, a ujme se lékařské praxe (Jan Novotný, F. C. Kampelík, P. 1975, s. 90).

2. 12. usneseno zřídit českou Průmyslovou školu, Tomek má přednášet dějepis (Tomek, Pam I, s. 215).

4. 12. Palacký oznámil Tomkovi, že by se měl stát sekretářem Matice (Tomek, Pam I, s. 224).

7. 12. Vojt. Náprstek u Aug. Smetany, opisuje si něco z Meyers Konversationslexikonu, potkává tam Františka Náhlovského, suplenta filozofie (Z. Šolle, Voj. Náprstek a jeho doba, P. 1995, s. 33).

11. 12. zemřela malá Ludmila Zapová (Tomek, Paměti z mého živ. I, 1904, s. 224, ověř – umřela již v listopadu?).

14. 12. pohřeb Ludmilky Zapové, za mládence: Tomek, Vrťátko, Rieger, Havlíček (Tomek, Pam I, s. 224).

17. 12. Tomek jmenován sekretářem Matice s platem 120 zl. ročně (Tomek, Pam I, s. 224)

18. 12. Kalina píše v Pešti dopis Míně Volfové (Fond Kalina, Deníky. LA PNP).

21. 12. Jungmann daroval Tomkovi Slovník (stál 100 zl.).

22. 12. paní Jungmannová upadla a zlomila si nohu, od té doby chodila pak jen o holi a těžce (Čelak. Koresp. III, s. 415).

24. 12. na Štědrý večer Tomek s Havlíčkem u Zapů, týž den tam byl polský virtuos Kosowski (pak dával koncerty v Platejzu). Po večeři Tomek a Havlíček zašli na punč do Královské lázně k Fastrovi (Tomek, Pam I, s. 225).

25. 12. Boží hod: Tomek u Měchurů asi s celou rodinou Palackých (Tomek, Pam I, s. 225).

26. 12. na sv. Štěpána: Tomek u Šafaříků (Tomek, Pam I, s. 225).

28. 12. se narodila Anna Kavková v Hradci (Tomek, Pam I, s. 225).

31. 12. Tomek poprvé jako zapisovatel na schůzi sboru České matice, v domě bar. Neuperka v Panské ulici jako kurátora Matice, členové sboru: Palacký, Šafařík, Hanka, Sv. Presl, dr. Staněk aj. Po schůzi na čaji u pana předsedy a též na mělnickém z jeho vinice. Po schůzi šel Tomek se Sv. Preslem na měšťanskou besedu ve Svatováclavských lázních, byl tam až do půlnoci (Tomek, Pam I, s. 224).

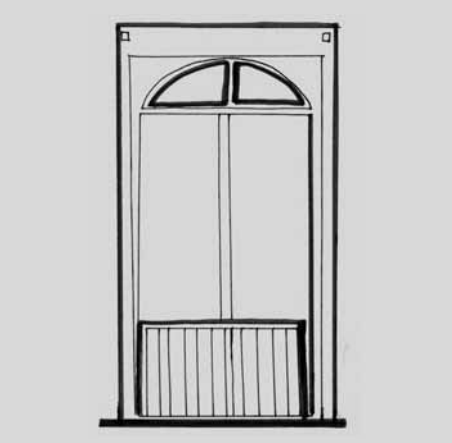

FRANCOUZSKÉ OKNO

O AKTUALITÁCH Z FRANCOUZSKÉHO KULTURNÍHO ŽIVOTA REFERUJE LADISLAVA CHATEAU

Podzimní vlak do Výmaru

V roce 1941 se ministr propagandy doktor Goebbels rozhodl uspořádat ve Výmaru, městě Goethově a Schillerově, *kongres evropských intelektuálů* jako součást svých plánů na uspořádání nové Evropy. Na jeho osobní pozvání vyslalo čtrnáct zemí jak neutrálních, tak okupovaných své delegace čítající většinou dva tři účastníky; Švýcarsko a Bulharsko po jednom. Nejpočetnější, sedmičlenná delegace přicestovala z Francie.

Z okupovaného území Čech a Moravy nepřijel nikdo; do uzávěrky čísla se mi nepodařilo zjistit, zda a kdo byl z Protektorátu pozván. Milan Blahynka uvádí v monografii o Vladislavu Vančurovi podle *Vzpomínek na Vladislava Vančuru* v *Lidové kultuře* z 11. 8. 1945, že *„V. V. byl sklíčen z účasti některých českých spisovatelů na výpravách do Německa, mluvil o tom s neskrývanou lítostí* a *sám podvakrát se vymluvil na nemoc."* A Ludmila Vančurová vzpomíná (*Dvacet šest krásných let*, 1967), že *„Vladislav na pozvání vůbec neodpověděl."* Z kontextu je patrné, že jedno z těchto pozvání Vladislava Vančury bylo z roku 1940; tehdy ovšem čeští autoři navštívili také například Kruppovy závody. O září 1941 se mi nepodařilo nic dohledat, je ale otázka, zda byl tehdy z Protektorátu vůbec někdo pozván, protože už k 1. 9. se značně přiostřila nacistická politika proti české inteligenci, která pak vyvrcholila s příchodem Heydricha; takže i případná pozvání na výmarský kongres mohla být stornována. Zdá se, že ani z Tisovy Farské republiky, jak nazval ve své knize z roku 1948 Slovenský štát Dominik Tatarka, se žádná delegace do Výmaru nevypravila.

4. října 1941 z pařížského nádraží Gare de l'Est, tehdy Ostbahnhof, vyjela skupina oficiálních intelektuálů směrem na Výmar: Drieu La Rochelle, Marcel Jouhandeau, Robert Brasillach, Jacques Chardonne, Ramon Fernandez, André Fraigneau a Abel Bonnard. Spisovatelé Marcel Arland a Paul Morand se na poslední chvíli omluvili, neboť oba *náhle* onemocněli. I předválečný šéfredaktor slavné *Nouvelle Revue Française* (N. R. F.) Jean Paulhan si oddechl, neboť původně také figuroval na seznamu pozvaných, s radostí ho však vystřídal jeho přítel Drieu La Rochelle. A jak se z té šlamastiky dostal André Gide a Paul Valéry, není známo, i s nimi se totiž původně počítalo. Cesta do Výmaru byla dlouhou okružní cestou po Říši, kromě „pracovního" programu zahrnovala několik zastávek. Jako turistický průvodce posloužil delegátům mladý sonderführer Bernard Heller, frankofil a šéf literárního oddělení Propagande Staffel, sídlící na prestižní adrese: Champs-Elysées 52, kde pracoval i literární kritik Ramon Fernandez a krátce jako sekretářka i začínající spisovatelka Margueritte Durasová.

Spisovatelé-turisté obdivovali německé dálnice, germánský romantismus, legendární skálu Lorelei i krajinu podél Rýna, Chardonne ocenil *„německý respekt k životu"* a měl dokonce pocit, že *„v Říši jsou věci více na svých místech"*. Návštěvy kulturních památek pokračovaly v Mohuči v rodném městě J. G. Gutenberga a jeho tiskárny, stejně tak si delegáti prohlédli univerzitní město Heidelberg a 8. října si zajeli do Frankfurtu, kde žasli nad pořádáním masových slavností. V každém městě se na počest „vzácných" hostů konal hotelový banket. Bohužel, nikdo z nich cestou nenavštívil ani koncentrační tábor Buchenwald u Výmaru, ani Sachsenhausen u Berlína.

V okupovaných zemích se každý týden promítaly v kinech *Aktuality ze světa*, které natáčeli prominentní němečtí filmaři; v listopadu 1941 mohli diváci, kteří přišli do biografu na zápas v boxu ve Vaľ d'Hiv', vidět také záběry z kongresu ve Výmaru; procesí spisovatelů vcházející do rodného domu Goethova, vášnivě diskutujícího Drieua La Rochelle a závěrečný záběr na Goebbelse, který v záři své autority zahajuje kongres o literatuře v budoucí Evropě.

Signal přinesl hned na první stránce zprávu o návštěvě francouzských spisovatelů v sochařském ateliéru Arno Brekera v Berlíně, nacisty preferovaného umělce, četné články o kongresu otiskla také *N. R. F.* – *„revue, která se zajímá o problémy nationaux-socialistes et fascistes"*, jak prohlásil její šéfredaktor Drieu La Rochelle, a L.-F. Céline se v *Appel* ze 4. prosince 1941 naléhavě ptal, proč se dosud žádný ze spisovatelů, kteří se právě vrátili z Výmaru, nezmínil o Židech v Německu (…), a hned si odpověděl: *„protože jen kancléř Hitler může zasvěceně mluvit o Židech (…)."*

Kongres ve Výmaru byl zahájen 23. října a Goebbels ve své zahajovací řeči pohovořil o největším nebezpečí hrozícím světu, o židovských provokatérech usazených v New Yorku a v Londýně, o temných skvrnách na evropské literatuře v podobě Stefana Zweiga, Thomase Manna a dalších utečencích a zrádcích. Goebbels se také zmínil o známém eseji *Les Fleurs de Tarbes,* Květy z Tarbes, a zalitoval, že jeho autor Jean Paulhan nestojí na té *správné* straně. Řeč zakončil nářkem nad německými spisovateli, kteří padli na frontě. Projev měl velký úspěch, ocenil ho i člen norské delegace Knut Hamsun, nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1920, stejně jako Abel Bonnard, člen Francouzské akademie, a Ital Alfred Acito, profesor „fašistické filozofie" a šéfredaktor *Tempo di Mussolini*. O konečném vítězství Německa nikdo nepochyboval. Přítomní pak přistoupili k založení *Asociace evropských spisovatelů*, která měla být jakýmsi nacistickým PEN klubem, předsedou byl zvolen německý spisovatel-lékař Hans Carossa, jenž však touto poctou nebyl vůbec nadšen; nebyl členem nacistické strany, žil v ústraní a i opozice cenila, že si dokázal udržet odstup od režimu.

16. prosince 1941 v týdeníku *L'Université libre*, který vydávalo hnutí odporu, uveřejnil germanista Jacques Decour otevřený dopis adresovaný účastníkům kongresu ve Výmaru; připomněl jim k smrti umučené a padlé francouzské spisovatele, obvinil je z hanebného jednání, z ničení národní kultury a označil je za dobrovolné vazaly nepřítele. Dopis byl podepsán: *francouzští spisovatelé*. Krátce nato byl Decour zatčen francouzskou policií, předán Gestapu a zastřelen.

Především Jouhandeau, který často psal pod pseudonymem Godeau, byl přesvědčený nacista: byl autorem zběsilé antisemitské brožury *Le Péril juif,* Židovské nebezpečí; přesto zůstal blízkým přítelem respektovaného a obdivovaného intelektuála Jeana Poulhana, což je dodnes těžko pochopitelná skutečnost. I Drieu La Rochelle byl přítelem významného spisovatele, odbojáře Andrého Malrauxe, pozdějšího ministra kultury; Drieu byl patologická, chorobně ctižádostivá osobnost, měl za sebou několik pokusů o sebevraždu, byl autorem antisemitského autobiografického románu *Gilles*; jeho román *Žena za oknem* byl úspěšně zfilmován, stejně jako *Le Feu Follet*, Bludička, kterou filmově ztvárnil Louis Malle (oba filmy lze občas vidět v televizi i v kině). Chardonne se stal známý svým románem o krizi soužití *L'Epithalame*, Svatební píseň, byl nositelem prestižní literární ceny Francouzské akademie, krom toho také úspěšným podnikatelem: řídil známé pařížské nakladatelství Stock. Jeho účast na cestě do Výmaru byla nepochybně ovlivněna skutečností, že se jeho syn Gérard v té době nacházel v koncentračním táboře. Chardonne svojí loajalitou a proněmeckým postojem dosáhl jeho osvobození. Nejzavilejší postavou výpravy do Výmaru byl básník a původně nadějný divadelní i filmový kritik Brasillach, později šéfredaktor štvavého a nenávistného časopisu *Je suis partout*, Jsem všude, jehož název si Francouzi ke konci války poopravili na *Je suis parti*, Jsem fuč.

Kongres ve Výmaru se stal symbolem kolaborace francouzských intelektuálů, do literární historie vešel jako smutně proslulá *podzimní cesta*, událost byla znovu blíže připomenuta ve stejnojmenné knize Françoise Dufaye, kterou před pěti lety vydalo nakladatelství *Plon*.

Po válce byli všichni *výmarští spisovatelé* na černé listině, kterou sestavil *Comité national des écrivains*. Paul Éluard žádal jejich okamžité zatčení a přísné potrestání. Robert Brasillach byl zatčen a odsouzen k trestu smrti; poprava byla vykonána v Montrouge 6. února 1945. De Gaulle zamítl žádost o milost; nepomohla ani intervence Françoise Mauriaca, ani petice podepsaná všemi významnými osobnostmi (Camus, Duhamel, Paulhan, Bonnapartová a další). Své zamítnutí generál zdůvodnil tím, že Brasillach svými nenávistnými články vyzýval k masakru nevinných lidí: židů a komunistů. Paradoxem doby bylo, že těsně po válce vyšla Brasillachova báseň *Fresnes*, napsaná ve stejnojmenné věznici, v jednom svazku s Fučíkovou *Reportáží psanou na oprátce*; svazek tehdy vydala *Bibliothèque Mondiale*, nakladatelství specializované na tvorbu spisovatelů odsouzených k trestu smrti.

Ramon Fernandez podlehl infarktu, či spíše se upil k smrti 3. srpna 1944, těsně před osvobozením Paříže. Drieu La Rochelle odmítl emigrovat do Švýcarska a 15. března 1945 dokonal jeden z dalších pokusů o sebevraždu. Ostatní byli postaveni před soud a vyvázli s menšími tresty. Poslední soudy probíhaly ještě v šedesátých letech: Jouhandeau se úspěšně obhájil s pomocí advokátů, podobně jako Abel Bonnard.

Politická zvrácenost a osobní selhání významných intelektuálů, absolventů prestižních univerzit, jen dál stupňovala destrukci hodnot. Kongres ve Výmaru byl potvrzením toho, že vysoký intelekt nevolí automaticky dobro, a jak snadné je překročit hranice toho, co je morální. Velké nadání, není-li doprovázeno citem a obyčejnou lidskou dobrotou, slovy matematika a básníka Jacquese Roubauda, je – *mrtvola v plesových šatech*.

NA HRANICI

Stále nebezpeční intoši

V pražském metru jsem před ne příliš dlouhou dobou čítal při jízdě dolů na nástupiště reklamu rozloženou po celé délce eskalátoru. Jakási slečna v ní půjde do klubu a dá si tam *prima, cool, sexy, frikulínský osvěžovadlo*. Až tam bude, tak si s *kámošema* a *kámoškama* bude povídat o životě, ale nebudou nic řešit, protože (říká) *nejsem žádná intoška*.

Nechme stranou skoro nesrozumitelný jazyk téhle reklamy. Vyrozuměl jsem ovšem aspoň tolik, že pití toho nápoje (jeho název pro jistotu vynechám) je nějak v rozporu s intelektem. Proto ho nebudu radši ani ochutnávat. Kdoví, co by to se mnou udělalo.

Nebýt intoš, to se dnes nosí. Intelektuál je totéž jako snob. Chcete-li být ukázněným zákazníkem, nesmíte moc číst, chodit na výstavy a v hudbě máte povoleny jen určité styly a žánry. Pak kupujete patřičné limonády a cokoli jiného, jak vám uloží reklamní agentury.

Vzpomněl jsem si na prezidenta neblahé paměti Antonína Novotného. Patřím totiž k pamětníkům. Proslavilo ho několik oblíbených slov a výroků. Rád mluvil o *demogracii*, příležitostně oslovoval spolu s dělníky a ostatními pracujícími i *zemedělce*. Slavná byla také jeho lamentace nad *skupinkami nezodpovědných intelektuálů*.

Vida! Dva systémy, pro které být intelektuálem je škodlivé. Intoši asi nebrali bolševická hesla tak, jak jim je předkládali, a kriticky o nich uvažovali. Neberou prostě tehdy ani dnes reklamní slogany tak, jak jim je předkládají. Ale to se trestá. Nutno přiznat, že intenzita sankcí se liší. Tehdy za to mohlo být i pár let kriminálu (mohu osobně potvrdit), dnes je to jen veřejný výsměch nebo okázalá ignorance.

Zdálo se, že je to jinak. Že po listopadu 1989 někdejší „skupinky nezodpovědných intelektuálů" prosadily svou. Že národ převzal jejich vizi svobodného, kritického myšlení. Podle všeho by měli být doma v systému, v němž vedou kvalitní rozepři interpretace a programy. Zdálo se, že se musí cítit jako ryba ve vodě ve svobodné atmosféře liberálního a demokratického zřízení.

Potíž je zřejmě v tom, že oba systémy, jeden i teoreticky, druhý přinejmenším prakticky, staví na vulgární antropologii. Minulý režim přehlížel, že Marx byl spíš humanista než vulgární ekonomista a že mu šlo o návrat člověka z odcizení a jeho svobodnou seberealizaci v přírodě a společnosti. Systém, ve kterém je naším údělem právě žít, dávno zapomněl na staroliberální patos spjatý s nezávislým, odvážným, tvořivým člověkem. Pro jedny i druhé člověk přestal být subjektem a lidé přestali tvořit společenství. Je tu svár banálního sobeckého individualismu s tupým kolektivismem. Člověk spíše než osobou ve společenství je biochemickým systémem a ekonomickým objektem. Je otrokem svých potřeb, je řízen instinkty a sleduje hlavně příznivou energetickou bilanci vlastního organismu. Stará se, protože musí, o předání sobeckého genu. Je využitelný pro požadované výkony, k nimž může být velmi jednoduše motivován.

Hodnoty? Dobro, pravda, krása? Směšné! Pro oba systémy jsou bohužel nanejvýš třešničkou na dortu. Jsou tématem vhodným pro novoroční projevy hlav státu. Máme plakat? Nebo nasadit pobavený úsměv přízemních realistů?

Pokud, jak nám občas říkají, hlasujeme průběžně hlasovacími lístky, jimiž jsou bankovky v našich peněženkách, tak asi normativní je hlasovat pro prima, cool, sexy, frikulínský osvěžovadla, pro prášky, které nejen vyperou, ale i properou, pro vložky, které zadrží tekutinu a pachy a jsou tak tenké, že nejsou ani vidět. Mít odstup a rozhodovat se nezávisle na ekonomických a politických reklamních agenturách, co z nabídky na ekonomickém a politickém trhu jsme a co nejsme ochotni akceptovat, to lze, ale jen na vlastní riziko.

Poučení? Asi žádné. Nebo nedůvěra. Obava, není-li působení intelektu skutečně rozkladné. A malá naděje, že destrukce je prvním krokem rekonstrukce. A nakonec i nesmělá otázka, není-li tvrdohlavá a bezmála směšná pozice intelektuála nebezpečná jen v prvním plánu. Následně by mohla objevovat základy, z nichž tahle otřesená civilizace a kultura vychází a na něž popřípadě může za zvláštní přízně shůry navázat, ještě než se definitivně propadne do záhuby.

IVAN O. ŠTAMPACH

HRY S OBRAZNOSTÍ

Petr Poslední

(Památce Vladimíra Macury)

Každá doba po velkém přelomu má své zakladatelské mýty. Objevují se i u nás v 90. letech. Otázkou ale zůstává, do jaké míry se na nich podílí také literatura a nakolik umíme rozpoznat mechanismy, které vedou k jejich vzniku. I když se snažíme zachovat hodnotící odstup, neznamená to, že bychom přestali být součástí procesů působících na kolektivní obraznost a neměli na zakladatelských mýtech osobní podíl. Z tohoto hlediska přináší podnětné poznatky soubor statí polského básníka, překladatele a literárního kritika Jana Prokopa *Obraznost pod dohledem* (*Wyobraźnia pod nadzorem*, Krakov 1994). Jakkoli se v nich autor zabývá hlavně vývojem polské literatury po 2. světové válce, reflektuje i nové postavení domácí tvorby po roce 1989. Dovede kriticky osvětlit zneužívání literárních obrazů v kulturní politice, zároveň však nabízí vlastní koncepci „národního univerza“, s níž sotva budeme souhlasit.

Prokop otevírá knihu úvahou *Zakladatelské mýty lidového Polska*. Nejprve se vrací k několika historickým epochám národní kultury, aby objasnil, na které tradice kontrolování a formování kolektivní obraznosti mohla „lidová vláda“ hned po roce 1945 navázat. Zmiňuje se třeba o stanislavovských časech, kdy královský dvůr postavil proti dřívějšímu kultu dobyvačných sarmatů kult „osvíceného člověka“, zastavuje se u romantických představ o trpitelské roli polského národa, jež byly podložím silného mesianismu, připomíná mladopolské revize základních myšlenek spisovatelů 19. století nebo se odvolává k meziválečným vzorcům „statečného legionářství“ a „zázraku u Visly“, mytizujícím postoj polských vojáků během obrany Varšavy před sovětskými oddíly ve 20. letech. Podle Prokopa jsou ustálené obrazy minulosti snadnou kořistí pro různé ideologické manipulace. Nová „lidová vláda“ se totiž hned po osvobození snaží vyvolat dojem dějinné kontinuity. Aby zastřela své dosazení k moci zvnějšku a proti vůli většiny demokratické společnosti, propaguje – podobně jako polští národovci před rokem 1939 – poznatky o „reformátorské“ dynastii Piastovců a zamlčuje imperiální politiku Jagellonců. Využívá k tomu cyklus historických románů Antoniho Golubiewa o bojích Bolesława Chrabrého s Germány, těží z literárních reportáží o „znovuzískaných“ územích Polska za Odrou a Nisou. Anebo nová vláda prostřednictvím kulturních institucí posiluje antiněmecké nálady tím, jak připomíná legendy o bitvě u Grunwaldu a podporuje vydávání klasických děl pozitivistů Prusa, Sienkiewicze nebo Konopnické o dávných střetech polských patriotů s německými křižáky. Neopomíjí ani příležitost oživit venkovské představy o selských povstáních a tvoří kult „lidového hrdiny“ Tadeusze Kościuszka. Ten má nahradit postavy proslavené protiruským odbojem a přenést pozornost vnímatelů na „boj lidu s carem“.

Esejista se ovšem nezabývá pouze mechanismy ovládání kolektivní obraznosti. Ve stati *Polský říjen – Dichtung und Wahrheit* upozorňuje na obrozování se „zakladatelských mýtů“ i mezi představiteli polské opozice. Až do zcela nedávné doby – tvrdí pisatel – mělo se za to, že významný podnět k liberalizaci kultury po roce 1956 dali nejdříve intelektuálové – filozofové, vědci a umělci – a že mezi nejodvážnější patřili spisovatelé Jerzy Andrzejewski, Antoni Słonimski a Maria Dąbrowská. Historická fakta ale svědčí o něčem jiném. Příslovečné „tání“ začalo v nejvyšších politických kruzích a jeho první známkou byl po Stalinově smrti útěk na Západ Józefa Światla, klíčové osoby na ministerstvu vnitra. Po rozpadu dosud jednotného stranického vedení následovaly krvavě potlačené demonstrace poznaňských dělníků v roce 1956 anebo rozporuplné reakce polské veřejnosti na maďarské události. Teprve poté se začaly také vyhraňovat postoje některých spisovatelů, a to ještě mnohdy iluzorním způsobem.

Podle Prokopa by Poláci neměli zapomenout, že tzv. odvážní spisovatelé tvořili už před válkou liberálně levicové uskupení, soustřeďující se v časopise *Wiadomości Literackie*, a že brzy po válce byli mezi prvními intelektuály, kteří podpořili kulturní politiku „lidové moci“. Ještě více se pak v komunistickém režimu angažovali mladí radikálové – autoři typu Woroszyłského, Konwického a Bocheźského – vystupující s ostrou kritikou „starých“ a „zasloužilých“. A nakonec ani legendární Marek Hłasko nepředstavoval ve druhé polovině 50. let až tak zásadní inovaci polské prózy, jak se donedávna myslelo. Vždyť pro všechny liberálně orientované spisovatele byla dlouho zavazující jediná direktiva – „Socialismus ano, pokřivení ne!“ Naproti tomu o kontroverzních tématech Katyně nebo gulagů se psát nikdo neodvážil.

Esejista se zamýšlí také nad podložím zakladatelských mýtů a hledá je v mylných představách o „revoluční úloze“ předních spisovatelů. Ve stati *Étos revoluce a totalitní utopie* připomíná preromantické hnutí Sturm und Drang, v němž se poprvé prosadila myšlenka o „pokrokovosti mladých“, vrací se k Hegelovu Duchu dějin a Mickiewiczově obrazu Básníka-Prométea, nesoucího na svých bedrech jako „vězeň“ nebo „myslitel“ celou tíhu historické epochy. Ona exprese „mládí“, spojená s toposem rozbíjení ledu a jarního tání, měla ovšem – zdůrazňuje Prokop – své opodstatnění tehdy, kdy bylo dvorské prostředí literární tvorby vystřídáno prostředím evropských univerzit a kdy mladí básníci vystupovali proti francouzské *univerzité impériale* s novým pojetím humboldtovským – univerzitou jako prostorem pro svobodnou diskusi a sebevzdělávací kroužky. Navíc – dodává esejista – neměla by být podceňována poválečná paralela „pokrokového mládí“ a levicového myšlení, příznačná pro Sartrovo dílo, které představovalo literaturu jako „fundamentální obrodu světa“. Jenže filozofovo demaskování lidské podřízenosti konzumní společnosti a pozdější kritika komunistické totality „zleva“ v pracích Michnikových mají stejný myšlenkový základ – pramení v nábožné víře, že všichni hříšníci jednou prohlédnou. Takový postoj pak přirozeně vyhovuje oběma táborům. Zaštiťují se jím zastánci režimu i představitelé opozice.

Autor uzavírá knihu studií *Nehrdinská prosba*. Na rozdíl od většiny statí, v nichž se dotýká konkrétních literárních děl jen letmo, tentokrát interpretuje báseň Zbigniewa Herberta *Prosba*, zařazenou do sbírky *Elegie na odchod*. Zamýšlí se nad důvodem, proč stárnoucí spisovatel, ještě nedávno považovaný za vzor civilní odvahy, prosí nyní všechny bohy o život v „blažené jistotě“, s drobnými radostmi všedních dnů. Celá báseň totiž rozvíjí tematickou osnovu „obyčejnosti“, větvící se do dílčích motivů banálních věcí – *„památeční krabice hraběnky Popescu s obrazem pastýře“*, *„starých hodinek po otci“*, *„batistového kapesníku“*. Prokop vidí důvod takové touhy lyrického subjektu po „obyčejnosti“ nejen v tom, že každý hrdina bývá někdy unaven a hledá protiváhu krajních postojů v osobní paměti, mezi nedůležitými nápady. Příčiny jsou hlubší a vyjadřují autorův smysl pro dialektiku bytí – lidský osud se vymyká bohům a stává se to díky pouhé náhodě, operetní „lehkosti bytí“, šťastné důvěřivosti. Básníkova snaha povšimnout si i této stránky existence svědčí – ve srovnání s patosem *Raportu z obleženého města* – o neustávajícím dialogu se sebou samým, o vytrvalém hledání odpovědi na otázku, jak a pro co žít. Rovněž tímto způsobem – naznačuje esejista – můžeme překonat zakladatelské mýty a nepodléhat iluzi o naší nezastupitelné roli ve velkých Dějinách.

S mnohými tvrzeními Jana Prokopa jistě nebudeme souhlasit. Pisatel vyvolává oprávněné námitky již tím, že k dějinám literatury přistupuje selektivně a vytrhává jednotlivosti ze širšího kontextu. Například když se zmiňuje o počátcích liberalizace polské kultury po roce 1956, opomíjí skutečnost, že už v roce 1954 většina účastníků ankety o poválečné literatuře odmítla koncepci „socialistického realismu“. A to nemluvíme o žácích Wykovy literárněkritické školy, oponujících v Krakově v letech 1954–1955 vládnoucí doktríně historického materialismu z pozic fenomenologické estetiky. Esejista také poněkud nedoceňuje druhou stranu literární komunikace – samotné čtenáře. Sotva by bylo možné manipulovat literárním povědomím, kdyby si čtenáři nepřáli používat snadné recepty, co a jak mají číst, a kdyby nezjednodušovali smysl umění spolu s první poválečnou vlnou masové kultury, procházející tehdy celou Evropou.

Diskutovat by se dalo rovněž o pisatelově metodologii. Autor totiž na mnoha místech ztotožňuje topika se symboly, takže mu splývají zcela rozdílné procesy zobecňování a diferenciace významů. Všímá si pouze transparentních obecnin, zatímco mu unikají významové odstíny, zdůrazňuje roli veřejného mínění, kdežto vyhýbá se individuálním konkretizacím textu. Ne vždy rozlišuje literární komunikaci a referenční pole vnímání anebo ne vždy vymezuje žánrové konvence v protikladu k žánrovým inovacím. I když si je Prokop vědom toho, že podstata literatury spočívá ve významových přesazích a právě díky nim se jednotlivé texty vymykají myšlenkovým schématům, zabývá se jenom takovými případy, kdy se obrazy odpoutaly od literatury a žijí svým vlastním životem. Nakonec chápe umělecká díla nejčastěji jako pasivní předmět vnějších zásahů a upírá dílům důležitou roli aktivního subjektu.

Esejista ovšem píše provokativním způsobem, aby upoutal pozornost čtenářů. Vždyť publikuje knihu v první polovině 90. let, kdy valná část polské veřejnosti volá po zúčtování s minulostí a nechce se smířit s vyváženými stanovisky. Pisatel vychází vstříc dobovému požadavku, že příspěvky mapující poválečné dějiny domácí kultury mají ostře odlišit „náš“ svět opozice a „jejich“ svět komunistických pořádků, mají prezentovat skutečně „polské“ hledisko stojící proti hledisku „ruskému“. Záleží ale na tom, jak ona měřítka „našeho“ a „cizího“ souvisejí s estetickou podstatou literatury a zda ve skutečnosti neznamenají pokračování ideologického pojetí moderního umění, jaké ovlivňovalo myšlení o literatuře v předchozích desetiletích.

Prokopovy názory vyplývají do značné míry z toho, v jakých rolích vystupuje. Na jedné straně hodnotí všechny manipulace s kolektivní obrazností z hlediska literárního historika a sociologa kultury, na druhé straně mísí odborné uvažování se stanoviskem kulturního publicisty. Pokud se drží prvního hlediska, pak se snaží vysledovat příčinné souvislosti mezi uměleckou tvorbou a mechanismy kulturního života v Polsku po roce 1945. Ale pokud přechází ke stanovisku kulturního publicisty, pak jednostranně zveličuje určité detaily a dopouští se myšlenkových zkratů. Co je však ještě důležitější – dvě polohy esejů se promítají do několika stylů četby. Čím častěji Prokop uplatňuje roli kulturního publicisty a dává jednotlivým statím polemické zabarvení, tím více na sebe prozrazuje, že rád čte instrumentálně – podřizuje dílčí postřehy hlavní tezi o ideologických manipulacích s literaturou, opírajících se o zakladatelské mýty. Naopak všude tam, kde esejista vystupuje v roli literárního historika a sociologa kultury a těží z poznatků několika vědeckých disciplín – jak to činí v souvislosti s Herbertovou poezií – čte nepochybně stylem expresivním, spatřuje v díle umělecký záměr a chápe text jako spisovatelovo „sebevyjádření“. Neustálé váhání mezi oběma styly četby ale nemůže zastřít fakt, že smysl jednotlivých statí spočívá až v cyklu jako promyšleně komponovaném celku a že dílčí postřehy plní funkci pouhých variací hlavní tematické linie. Teprve z opakování stejných myšlenek v různém kontextu je zřejmé, že autor nakonec podřizuje všechny své úvahy rámcovému stylu mytizačnímu – věří v existenci univerzálních symbolů, v nichž se polská společnost bez ohledu na historická období vždy poznává.

Esejista tvoří dva významové plány svých statí. Jako pisatel klade do popředí kontakt s případnými vnímateli a používá instrumentálního nebo expresivního stylu četby k tomu, aby přímo oslovil dosud váhající zájemce o dějiny polské literatury. Ale jako „soukromý“ čtenář buduje na pozadí všech úvah svou vizi nadčasových principů „polskosti“ a implicitně pak poukazuje na mytizační styl četby. Dva významové plány odpovídají dvěma různým sociolektům. Zatímco bezprostředně Prokop pracuje se sociolektem komunikačně sémiotickým a díky němu sleduje, jak se původně mnohoznačné literární obrazy mění na hodnotová schémata, nepřímo se přiklání k osobně motivovanému sociolektu hermeneutickému a na jeho základě medituje o tom, kdy rozhodujeme o vlastní kulturní identitě. Jakkoli „navenek“ prezentuje onen typ literární kultury, který zdůrazňuje formování společenského vědomí – úvahy o zakladatelských mýtech mají přece odhalit falešné iluze polské společnosti –, „vskrytu“ je zastáncem afirmativního pojetí literatury a hájí ten typ literární kultury, v jehož rámci významná díla udržují tradici a zpevňují „universálie“ národního cítění.

Sledování různých stylů četby, sociolektů a vazeb na jistý typ literární kultury nás přivádí k závěru, že zakladatelské mýty můžeme rozpoznat a případně překonat potud, pokud se budeme zamýšlet nad konvenční stránkou obraznosti a nad vnímáním literatury v závislosti na „kódech příjmu“. Ať si to chceme přiznat nebo ne, sdílíme vždycky s nějakým okruhem čtenářů podobné postoje k umění a řídíme se podobnými očekáváními. Teprve kritická sebereflexe nás uchrání před tím, abychom během odmítání „cizích“ manipulací s obrazností nepodlehli – jak se to stalo Prokopovi – manipulacím vlastním a nezačali zaplňovat prázdné místo „národním univerzem“. Nejde přitom – zvláště v českých podmínkách – o věc zcela zanedbatelnou. Stále ještě v literárněhistorickém výzkumu málo pracujeme s komunikačními kategoriemi a držíme se autorské koncepce díla jako jediné jistoty.

VLADIMÍR MACURA A BALTSKÝ SVAZ

Kdoví, co přivedlo Vladimíra Macuru k založení Baltského svazu. Možná náhodné pražské setkání s estonským bohemistou a pilným překladatelem české literatury do estonštiny Leo Metsarem, možná ho fascinoval fakt, že estonský národ, jenž počtem jen o málo převyšuje počet obyvatel našeho hlavního města, si po staletích útisků dokázal zachovat svůj jazyk a kulturu a vytvořit bohatou literaturu. Možná to byla i historie toho národa tolik podobná historii naší. Ať tak či onak, Vladimír Macura se stal zaníceným estofilem a zakladatelem ilegální organizace Baltský svaz.

Baltský svaz (Läänemere Liit) vznikl 14. ledna 1974 a trval až do předčasného úmrtí Vladimíra Macury v roce 1999. Tento svaz měl vlastní stanovy i vlastní hymnu, jíž se zahajoval kongres pořádaný každoročně 14. ledna. Hymna se zpívala na melodii písně *Už se ten tálinskej rybník nahání* a začínala slovy: *„Už se ten estonský kongres otvírá, / zvedněme na počest skleničku vína, / tallinnskou čistou, věrnou, / jiskrnou, čarodějnou.“* Tou tallinnskou čistou se rozuměla estonská vodka Viru valge (Viruská bílá). Poté se zpívaly hymny všech tří pobaltských států a vyvěšovaly se jejich prapory. Každý člen Baltského svazu měl svou přezdívku podle toho, čím se zabýval, nebo podle svých charakteristických znaků. Macura měl přezdívku Kreutzwald podle estonského národního buditele a básníka Friedricha Reinholda Kreutzwalda, lingvista Karel Kučera dostal přezdívku podle významného estonského lingvisty Johannese Aavika, představitel „opozice“ rusista Vladimír Novotný si vysloužil přezdívku Venepagan, což znamená Ruský čert. Na kongresu se také udělovala Zlatá kilu za čin z hlediska Baltského svazu chvályhodný a Sarvikovo lejno za čin zavrženíhodný. Kilu je mořská rybička a Zlatá kilu byl malý kapesní nožík ve tvaru rybičky. Tak se třeba udělila Zlatá kilu tehdejší Československé televizi za vysílání pobaltského pořadu. Sarvikovo lejno znamená Čertovo lejno a bylo uděleno například za to, že hlavní město Estonska Tallinn se v tisku soustavně psalo podle ruského způsobu s jedním „n“.

Kongresu se účastnili i hosté. Jednou to byl estonský básník Jaan Kaplinski, podruhé legendární představitelka Barunky z filmu *Babička* Nataša Tánská, jejíž otec pan Tanska byl Estonec, potřetí básník Jiří Žáček nebo kdysi velmi populární spisovatel Josef Frais, jehož román *Muži z podzemního kontinentu* byl přeložen do estonštiny. Na kongres byli také zváni mladí Estonci a Estonky, kteří studovali na Karlově univerzitě. Baltský svaz měl i svůj časopis *Terekätt* (Zdravice) zasvěcený hlavně Estonsku. Přednášely se referáty, z nichž jeden byl hlavní a uváděl ho většinou Vladimír Macura, četly se tu úryvky z chystaných překladů, zprávy o Estonsku, dojmy z cest po Estonsku aj. Členy Baltského svazu byli převážně redaktoři, překladatelé, literární vědci a filologové, sympatizanti všech tří pobaltských států. Zastoupeno bylo samozřejmě i Slovensko.

V Baltském svazu bylo mnoho recese, ale i mnoho vážné práce. Všichni členové se snažili propagovat ten či onen pobaltský stát. Prim tu ale hrálo Estonsko, jemuž dal Vladimír Macura kus svého srdce. On se také zasloužil o to, že se začala hojně překládat a vydávat estonská literatura. Za pětadvacet let bylo u nás vydáno na padesát překladů z estonské literatury. Vladimír sám přeložil nejvíce knih, prozaických i básnických, a také dvě dramata, jež se hrála na pražských jevištích. Napsal rovněž řadu doslovů k některým překladům, např. k pentalogii estonského klasika A. H. Tammsaara *Pravda a spravedlnost* (Tõde ja õigus), jejíž jednotlivé díly měly v češtině zvláštní tituly (1. díl: *Dva rody z Vargamäe*). Tammsaarův znalec a správce jeho muzea v Tallinnu Elem Treier prohlásil o Vladimíru Macurovi, že pochopil Tammsaara lépe než Estonci. Macura napsal také obsáhlou studii o tomto autorovi – *Anton Hansen Tammsaare aneb Cesta za epopejí* (nakl. *Balt-East* 1999). Zasloužil se i o to, že vyšlo v českém překladu několik antologií z baltské poezie, např. *Nádherné stromy lásky* (*Lidové nakladatelství* 1988). Pro Slovensko uspořádal antologii mladé estonské poezie pod titulem *Osud motýla* (nakl. *Smena* 1984). Poezii buď překládal sám, nebo spolupracoval jako jazykový poradce s jinými překladateli. Sestavil rovněž antologii současné estonské prózy pod názvem *Ďáblova milenka* (*Lidové nakladatelství* 1989). Velmi oceňoval tvorbu estonských básnířek, obzvlášť Betti Alverové, které uspořádal výbor z poezie s titulem *Hrom je můj bratr* (*Mladá fronta* 1980). Na překladu se podílel s básníkem Jiřím Žáčkem a knihu opatřil obsáhlým a zasvěceným doslovem *Poetica dialectica*.

Z prózy překládal hlavně současné autory, např. povídky Matiho Unta (*Než přijde vlkodlak*, nakl. *Svoboda* 1981), Arvo Valtona (*Osm Japonek*, nakl. *Odeon* 1984), román Jaana Krosse *Blázen Jeho Veličenstva* (*Lidové nakladatelství* 1985), netradiční cestopisnou knihu bývalého estonského prezidenta Lennarta Meriho *Pod klenbou polární záře* (nakl. *Panorama* 1983) a řadu jiných. Překládal i pro děti, například knížku současné spisovatelky Ellen Niitové *Majolenka* (*Albatros* 1981).

Mnohokrát navštívil Estonsko, většinou na pozvání estonského Svazu spisovatelů, ale i na soukromá pozvání – měl v Estonsku řadu přátel, překladatelů i spisovatelů. Důvěrně poznal hlavní město Tallinn a jeho historii, pobýval v univerzitním městě Tartu, seznámil se s jihem i severem země. Jako účastník semináře pro překladatele, který pořádá Svaz estonských spisovatelů pravidelně vždy po čtyřech letech, se zúčastnil i exkurze na největší estonský ostrov Saaremaa. Estonci si velmi vážili jeho zájmu o Estonsko a hlavně jeho hlubokých znalostí o něm.

Nedlouho před svou smrtí obdržel Vladimír Macura od estonského prezidenta Řád III. stupně za šíření estonské literatury.

NADĚŽDA SLABIHOUDOVÁ,
překladatelka

Na konci 90. let na schůzi Baltského svazu

ZA VLADIMÍREM MACUROU

Po šesti letech od úmrtí Vladimíra Macury není nutno měnit názor na něj. Zůstává jedním z největších překladatelů estonské literatury (a jakoby v zákrytu s tím zůstává, že byl ředitelem Ústavu pro českou literaturu, byl nesmírně společensky aktivní a chystal se jeden čas i na diplomatickou funkci do Estonska), a tak se jako nakladatel k jeho práci stále vracím. Naposled v roce 2003, když jsme vydávali *Stručný přehled estonské literatury* Naděždy Slabihoudové a Vladimírův překlad básní Marie Underové.

S Vladimírem Macurou odešla i jeho člověčí přitažlivost a obrovská dělnost, která se z něj přenášela na nás. Ještě půl roku před jeho smrtí jsme měli 25. kongres Baltského svazu, tentokrát výjimečně na Jižním Městě, s návrhy na jeho další činnost (pryč jsou bývalé aktivity Baltského svazu, dnes skomírá i Česko-estonský klub, který z jeho podnětu vznikl). Připravovali jsme v nakladatelství k vydání jeho práci *A. H. Tammsaare aneb Cesta za epopejí*, která vyšla na začátku roku 1999 ještě před jeho smrtí, a on o této své knize rád mluvil. Naposled jsme jej slyšeli skvěle a zasvěceně o Estonsku a estonské literatuře hovořit na večeru o A. H. Tammsaarovi 22. února 1999 v divadle Na Lávce (vzpomínám i na jeho vystoupení 12. 11. 1997 na večeru estonské literatury ve vinárně U Bubeníčků, kde ukázal kromě svého přehledu i obrovský talent přitažlivého vypravěče, a vzpomínám i na jeho přednášky o estonské literatuře na filozofické fakultě).

I když o postupu své nemoci věděl, přesto s ní bojoval a neustával ve svém pracovním úsilí. Naposled jsme se viděli 24. února 1999 v Lichtenštejnském paláci, kam přišel na oslavu estonského svátku. Byl to pozdrav jako vždy, stisk ruky, nikdo přes divnou barvu jeho obličeje netušil, že se loučíme a navždy.

Podobně jako on organizoval každoročně recitaci estonských básníků v Domě slovenské kultury, na Národní třídě v místnostech Svazu spisovatelů nebo v Památníku národního písemnictví, uspořádali jsme na jeho počest měsíc po jeho smrti, 25. 5. 1999, kulturní večer v Mánesu, kde zazněly básně a písně estonských básníků v podání klavíristy a zpěváka Jiřího Šlupky Svěráka, s příspěvkem o tvorbě Vladimíra Macury vystoupila předsedkyně Baltského svazu, věrná spolupracovnice a vykladatelka Vladimírova díla Naděžda Slabihoudová, ukázky z jeho překladatelského díla přednesla paní Hana Kofránková, zazněla i estonská hymna i píseň o Čukotce.

ANTONÍN DRÁBEK,
spisovatel, předseda Česko-estonského klubu

ZMĚNA OBECENSTVA

Poprvé jsem se s Vladimírem Macurou setkala někdy v roce 1983/84 na kongresu Baltského svazu. Byla jsem pozvána, protože jsem byla Estonka a těch tu v té době bylo málo. Od roku 1986 měl Vladimír tendenci předat mi na začátku každého kongresu slovo a chtěl po mně, abych celou akci zahájila. Z proslovů jsem coby Nečeška měla hrůzu! Říkala jsem mu pokaždé, že jako baletka bych návštěvníkům kongresu raději zatančila, a on s chápavým smíchem poznamenával: „To jsou ta prkna, co znamenají svět…“

Vladimír mě tlačil do toho, abych otevřela Česko-estonský klub, až jsem svolila a v únoru 1991 v Realistickém divadle při přestávce pořadu *Res baltica* klub spolu s ostatními nadšenci založila. Vladimír byl Estonskem doslova posedlý a horlivě je při každé příležitosti propagoval; byl to on, kdo inicioval překlady z estonské literatury do češtiny. Byl vždy připraven pomoci druhému člověku, byl velmi citlivý a vnímavý a nesmírně pracovitý; vzpomínám na něj jako na zábavného a vtipného společníka s přirozenou autoritou.

V únoru 1999 se konal literární večer při příležitostí vydání Vladimírovy knížečky *A. H. Tammsaare aneb Cesta za epopejí*, a Vladimír přišel, ačkoliv byl ráno na vyšetření a vypadal hodně unaveně. Svůj proslov musel zkrátit, ani ne tak kvůli své indispozici, jako spíš vinou diváků, pro něž byl jeho projev příliš dlouhý a těžko stravitelný. Vladimír si mi ke konci večera postěžoval, že to už není stejné obecenstvo jako v osmdesátých letech. Jako by změna obecenstva předznamenala Vladimírův předčasný odchod…

IIVI ZÁJEDOVÁ,
spoluzakladatelka a bývalá předsedkyně Česko-estonského klubu

V POBALTSKÉ ZÁLEŽITOSTI

Když se Vladimír po revoluci stal ředitelem Ústavu pro českou literaturu AV ČR, volal jsem mu jednou do sekretariátu v nějaké pobaltské záležitosti asi takhle: *„Dobrý den, tady Štoll. Dejte mi, prosím, Vladimíra Macuru.“* Následovalo ticho a za chvíli si vzal sluchátko Vladimír se slovy: *„Pavle, takhle se nám tady nemůžeš hlásit, sekretářka je z toho v šoku.“* Přitom můj děda, bývalý normalizační ředitel Ústavu, byl tenkrát už patnáct let po smrti. Měl jsem rád Vladimírův humor, jeho recese a mystifikace, jeho obrozeneckou čamaru i estonské tere -tričko. Byl to neúnavný zastánce estonského národa, malého počtem a velkého kulturou. Vladimírův odchod byl nenahraditelnou ztrátou pro českou i estonskou literaturu a literární vědu, ale taky pro jeho přátele, k nimž jsem měl tu čest patřit. Bohužel, příliš krátce.

PAVEL ŠTOLL,
předseda Česko-lotyšského klubu

S VLADIMÍREM V ZETORU

Vladimíra Macuru jsem poznala v polovině 80. let jako překladatele a propagátora estonské literatury v Baltském svazu, což bylo společenství lidí zajímajících se o pobaltské země, tedy Litvu, Lotyšsko a Estonsko. Ráda vzpomínám na jedno z našich posledních setkání (což jsem pochopitelně ani netušila) v dubnu 1996 v Helsinkách, jakkoliv se tato vzpomínka může zdát obyčejná, až banální. Vladimír Macura tam přijel jako spisovatel, vyšel finský překlad jeho románu *Občan Monte Christo* a já jsem nastoupila jako kulturní atašé na české velvyslanectví. Po jakési oficiální akci na ambasádě jsme šli ještě s několika přáteli do restaurace s českým názvem Zetor (ta je pojmenovaná skutečně podle českého traktoru, který dříve býval ve Finsku velmi populární, dokonce natolik, že se stal určitým symbolem finského venkova). Ve Vídni zrovna probíhalo mistrovství světa v hokeji – ten večer se hrál zápas Finsko–Česko a celá restaurace to prožívala. Naše šestičlenná společnost byla přesně napůl česká (kromě Vladimíra Macury ještě můj manžel Martin Hejkal a já), napůl finská (Vladimírova nakladatelka Marjo Maenpaa, její manžel, novinář Hannu Marttila a překladatel Eero Balk). Na rozdíl od ostatních, kteří fandili jenom tehdy, když dalo gól Finsko, náš stůl nadšeně fandil pořád – i Česku i Finsku – až jsme začali být podezřelí a lidé od ostatních stolů po nás začali vrhat nepřátelské pohledy, a tak jsme raději začali fandit potichu.

MARKÉTA HEJKALOVÁ,
překladatelka, spisovatelka

VLADIMÍR MACURA: GUVERNANTKA

Lubomír Machala

(1997)

Následující text je ukázkou z připravované publikace ÚČL AV ČR s pracovním titulem *Interpretace české literatury devadesátých let 20. století*, která se prostřednictvím druhově pojatých přehledových studií, ale hlavně skrze více než osmdesát analytických interpretací básnických, prozaických a dramatických děl vrací k české literatuře 90. let 20. století. Kniha by měla vyjít počátkem příštího roku v nakladatelství *Academia*.

Těsné propojení beletrie a literárněvědného bádání u Vladimíra Macury jakoby symbolicky stvrzuje i fakt, že prozaická prvotina *Něžnými drápky* vyšla v roce 1983, stejně jako jeho odborný knižní debut nazvaný *Znamení zrodu*. Povídkový cyklus, upomínající svým ironicko hravým přístupem k milostným a erotickým vztahům a zápletkám na Kunderovy *Směšné lásky*, však nebyl prvním Macurovým prozaickým dílem. Tím byl román *Občan Monte Christo*. Dumasovsky, ale také opět kunderovsky stylizovaný příběh pomsty podvedeného manžela, situovaný do tzv. normalizačních časů, ovšem mohl vyjít až v roce 1993. Mimo jiné pro svůj výrazně intertextuální charakter byl tehdy vnímán jako součást z politických důvodů opožděného postmoderního diskurzu v české literatuře. Postmoderní přístup, tentokrát však k tradiční historické látce, uplatnil Vladimír Macura rovněž v tetralogii *Ten, který bude* (1999), čili v jakémsi beletristickém pandánu vlastního semiotického a kulturologického modelu národního obrození z publikace *Znamení zrodu*, kterou v rozšířené podobě vydal znovu v roce 1995. Jednotlivé díly tetralogie vycházely nejprve samostatně a byly koncipovány v žánrech příznačných pro obrozenskou dobu: *Informátor* (1992) jako novela, *Komandant* (1994) se skládá z tzv. živých obrazů, *Guvernantka* (1998) má podobu elegie, *Medikus* (jen ve společném vydání 1999) zase pamětí. Zmíněný historický cyklus rovněž potvrdil, že fenomén hry byl pro Vladimíra Macuru klíčový. Vracel se k němu v celé tvorbě a dokonce také vydal (bohužel jen časopisecky v příloze *Tvaru* č. 14/1995) povídkové pásmo *Hra na něco*. Hra pro něj neznamenala pouze zdroj zábavy, příležitost k prezentování důvtipu či paradoxů, ale vnímal ji především jako svobodu. Uplatňoval hru v nejrůznějších podobách a významech: divadelní, jazykovou, karetní, dětskou… Titul cyklu *Ten, který bude* pak není jen víceslovným rozvedením názvu Amerlingova projektu obrozenského vzdělávacího a vědeckého centra Budeč, ale je to také začátek rozpočitadla, které postupně vyvolává na scénu protagonisty jednotlivých dílů. Postavy jsou to přitom jak zcela smyšlené, tak mající historické předobrazy.. Každá z nich prochází celou tetralogií, pouze jedenkrát jim je však přisouzena hlavní role. Informátorem císařské policie se stává mladý literárně ambiciózní Vídeňák Johannes Mann (hlavní postava *Něžných drápků* byl nejčastěji „muž“), který se pohybuje v pražské obrozenské společnosti, zpravuje o ní rakouskou vládu a paradoxně zahyne s revolučním praporem na jedné z barikád v červnu 1848. Do zákulisí svatodušních bouří dává Macura nahlédnout prostřednictvím Josefa (Pepiho) Friče, komandanta radikálních vzbouřenců. Jeho teta Antonie Reissová, známá pod literárním jménem Bohuslava Rajská, tvoří spolu s Františkem Ladislavem Čelakovským, jehož byla druhou manželkou, ústřední dvojici žalozpěvné *Guvernantky*. Tragicky, ostatně jako všechny části, vyznívá i závěrečný díl, tvořený zápisky Ferdinanda Máchala, který byl osobním lékařem císaře Ferdinanda Dobrotivého, k němuž se (marně) upínaly mnohé naděje českých obrozenců.. *V Medikovi* ale více než v ostatních dílech nabývají na síle i další tóny, na intenzitě získávají groteskní a sarkastické prvky a postupy.

Próza *Guvernantka* vyrůstá ze základních rysů elegie, kterou lze definovat jako žalozpěv dvou hlasů stýskajících si po něčem vzdáleném a nedosažitelném. Časově je vymezena léty 1845 a 1852, po které trvalo manželství básníka a vysokoškolského učitele Františka Ladislava Čelakovského s Antonií, rozenou Reissovou, která se také pokoušela o básnickou tvorbu a patřila mezi české obrozence. Dění je lokalizováno do Prahy, kde měli protagonisté svatbu a kde po oněch sedmi letech krátce za sebou umírají. Hlavním dějištěm je ovšem Vratislav, tehdy pruské město Breslau, na jehož univerzitě Čelakovský v letech 1842–1849 z pověření berlínského ministerstva působil.

Ústředním tématem *Guvernantky* je pomíjivost a konečnost lidského života, smrt nejbližších, známých i neznámých. (Čelakovskému a jeho první ženě Marii záhy po narození zemřela dcerka Hedvika, Marii pak usmrtil tyfus, jen tři měsíce žila Františkova a Antoniina dcera Anna, ve Vratislavi během jejich pobytu řádila cholera, stejná nemoc zabránila Čelakovskému po návratu z Vratislavi navštívit rodné Strakonice, při porodu zemřela Antoniina sestra…) Hodně prostoru v textu zaujímají popisy nemocí, které mnohdy smrti bezprostředně předcházejí, identifikovány jsou nejen její příčiny, ale i následky, popisovány jsou rituály, které ji doprovázejí a kterými živí prokazují úctu mrtvým, snažíce se tak rovněž uchovat co nejdéle alespoň památku na ně. Jsou zde reflektovány možnosti člověčího boje se smrtí, opakují se úvahy hledající něco trvalého, co by lidský jedinec mohl na světě po sobě zanechat a tím alespoň částečně na smrt vyzrát: *„Musí tu zůstat po nás něco trvalého jako znamení, že jsme byli. Nějaký jazyk, národ, nový pravopis, báseň. Znovu a znovu se k tomu vracím. Cosi pevného, určitého, nepochybného. Jako zadostiučinění.“* (s. 140) Nakonec však přichází jen bezbřehá lítost, lítost nad marností všeho…

Macurovou prózou však neprolíná pouze konfrontace člověka se smrtí. Dvě od sebe i graficky odlišené vypravěčské linie se nejednou vztahují ke stejné situaci, vyjadřují rozdílnost mužského a ženského vnímání a hodnocení reality. Konfrontováno je také mládí a stáří, opatrný přístup k okolnímu dění s radikálním, touha po velkých rázných činech s přesvědčením o nutnosti postupných drobných kroků, střetávají se klasicistní představy o umění s romantickými.

Autor nepřisoudil elegii jen funkci tematického a formálního základu své výpovědi, ale využil ji také jako prvek iniciující ústřední zápletku žárlivého střetu Čelakovského s jedním z jeho studentů. (První verzi tématu učitele žárlícího na studenta obsahuje už soubor povídek *Něžnými drápky*. Zde ostatně nalezneme i synopsi románu *Občan Monte Christo*.) Georg Szyjkowski totiž Čelakovskému místo práce o elegii předložil svou *Breslauer Elegii*, která básníka a pedagoga popouzela nejen zřetelnou byronovskou inspirací, nýbrž také tím, že se zalíbila Antonii. Rozhořčený Čelakovský inscenuje zkoušku věrnosti své manželky, která v ní sice obstojí, ale paradoxně se posléze pokouší všemožně Szyjkowskému kompenzovat své odmítnutí. (Macura v dané souvislosti sugestivně demonstruje, jak si onu krátkou existenci i lidé nejbližší navzájem zcela nesmyslně naplňují trápením, a navíc odhaluje, jak mnohé činy vycházejí ze zcela mylných předpokladů, jak mnohdy jednáme na základě úplně falešných motivů.)

Významné místo zaujímají v *Guvernantce* otázky víry. Odvěké tázání se po existenci Boha je zde konkretizováno například v opakovaných Antoniiných otázkách, adresovaných ve snách za ní přicházející mrtvé předchůdkyni. Marie odpoví Antonii pouze jedinkrát: *„Blázínku. Všechno je přece na vaší straně. I Bůh je jenom na vaší straně.“* (s. 115) Zcela svérázným přístupem k náboženství se vyznačuje postava Čelakovského, který svou manželku i přítele básníka a kněze Vinařického s oblibou znepokojoval reinterpretací biblického mýtu o vyhnání Adama a Evy z ráje. První lidé totiž podle něj při zkoušce s ovocem ze stromu poznání neselhali, nýbrž obstáli, protože prokázali svou samostatnost. Přestali být pouhými pimprlaty a prokázali, že člověk je schopen řád nejen dodržovat, ale i vytvářet. Za což jim Bůh daroval svobodu a propustil je z ráje. Svůj osobitý přístup k Bohu Čelakovský rozvíjel také v úvahách, podle nichž on jako nástroj v rukou božích nepotřebuje věřit ve svého hybatele, tak jako pero nepotřebuje věřit v člověka, který jím píše. Naopak Bůh musí věřit v něj, že splní svůj úkol, že vydrží nápor spojený s jeho vykonáním. Tyto reflexe vrcholí v explicitu knihy, kdy se Čelakovský vzpouzí smrti výčtem toho, co má ještě udělat, a kdy se na Boha obrací: *„Dej mi, Pane, prosím znamení, že mi věříš, že setrváváš ve své hluboké víře.“*

Macurovu elegickou skladbu kompozičně rámcuje motiv tzv. many nebeské. Nepříliš častý botanický úkaz v povětří se vznášejících kořenů krtičníku překvapil rodinu Čelakovských na jedné z vratislavských procházek, líčených v úvodu *Guvernantky*. Hrst těchto žlutavých kuliček tehdy nechal otec uschovat svému synovi Ladislávkovi do jejich herbářových sbírek. Ladislávka, jemuž se snaží předat i své přesvědčení, že jedině práce má naplňovat lidský život, pak na smrtelné posteli prosí, aby mu krabičku s „manou nebeskou“ přinesl.

Opakování motivů, jejich rozvíjení, zmnožování konotací je pro Macuru jedním ze základních prostředků vytváření textu. Za leitmotiv zvolil také ženskou dělohu, místo ukrývající tajemství zrodu lidské existence. V souvislosti s jejím latinským pojmenováním uterus připomíná též anglický výraz utter (promluvit) a možnost, že právě odtud se ozývá prazákladní a věčná řeč lidského rodu. Zprofanované tvrzení, že ženy myslí a cítí dělohou, které ve snaze znevážit manželčiny námitky používá rovněž František Ladislav, se tak dostává do zcela odlišného, úctyplného kontextu.

Vrací se, a to třikrát, také motiv milování se při Toniččině nemoci. Poprvé a podruhé jde o dva pohledy na stejnou scénu, vnímanou s útrpnou snášenlivostí na straně jedné a na straně druhé víceméně jako naplnění neodbytné biologické potřeby. Potřetí, kdy na smrt nemocná Antonie sama přichází za Ladislavem, má tento horečnatý akt charakter vzpoury; vzpoury zdůrazňující, že jde o jediný prostředek, jímž člověk může dosáhnout vítězství nad smrtí – sice ne osobního, ale obecně lidského.

Opakování některých motivů spoluvytváří vazby mezi jednotlivými díly tetralogie. Když například Čelakovský na podzim 1848 dorazí do Prahy na oslavu 500 let trvání tamní univerzity a místo zakázaných oslav se mu dostává od každého poukazů na stopy červnových zápasů a zmatků (což ho silně znechutí, sám totiž před revolučními požadavky preferoval pravopisnou reformu) – vznikla tak kondenzovaná připomínka dějů podrobně vylíčených v *Komandantovi*. Postava Johanna Manna se několikrát vynořuje hlavně v Antoniině pásmu – jednak jako jeden z jejích dřívějších obdivovatelů, jednak pro svou „hrdinskou“ smrt na barikádách. Před koncem prózy, když se Antonie chce alespoň pohledem rozloučit s odsouzeným Pepim Fričem deportovaným do komárenských kasemat, zahlédne místo něj v kolemjedoucím kočáře lékaře Máchala (dost možná ale šlo o jeho pacienta Ferdinanda). Společný je také motiv pimprlat voděných na provázcích principálem: v *Guvernantce* ho najdeme například na stranách 43 nebo 90, v *Medikovi* se stal jedním ze základních témat i stavebních principů.

Macurova tetralogie je propracována do nejmenších detailů, včetně těch jazykových. V *Guvernantce* se objevují vedle dobových výrazů a vazeb (citedlná poezie, básnická peroutka, škartička, psaní k příteli) také jazykové hříčky (V aule jako v oule; veršíky vršíky; tak trochu o všem, ovšem; styl – blil; odkrojovaná ústava, rybjátka – rabiátka), organicky a efektivně jsou v tomto směru využity i lingvisticko-etymologické disputace Čelakovského se studenty (například úvaha nad rozdílem mezi krkem a šíjí se stává jedním z dalších leitmotivů textu). Lidová přísloví, další předmět Čelakovského badatelského a sběratelského zájmu, patří k identifikačním znakům jeho vypravěčské linie (Přičinlivý žije dvakrát. Život na povřísle visí. Špatný dům bývá, kde kohout mlčí a slepice zpívá. Tisíckrát nic tahouna umořilo. Nakonec smrt všechny v jeden snopek sváže).

Prozaické návraty do 19. století, které ve větší či menší míře souznějí s postmoderním diskurzem, nejsou v české polistopadové próze ojedinělé. Za všechny možno připomenout *Cestu do pekel* od Václava Vokolka či *Hastrmana* od Miloše Urbana. K jeho oblíbeným reinterpretacím tradičních (zejména biblických) mýtů a příběhů možno nalézt v soudobé české próze paralelu třeba v díle Jiřího Drašnara *O revolucích, tajných společnostech a genetickém kódu,* ve slovenské literatuře pak například v románu Dušana Mitany *Hľadanie strateného autora (Rozhovory s Luciferom)*. Originální přínos Vladimíra Macury v tetralogii *Ten, který bude* (a zejména pak v *Guvernantce*) spočívá především v jeho civilním traktování osudů osobností známých z literárněhistorických prací a učebnic, v jeho zasvěceném a neidylizujícím zpřítomnění jejich všedních životních radostí a starostí, aniž by bylo zkresleno či znevováženo to, čím každodennost přesáhli nebo alespoň usilovali přesáhnout.

VLADIMÍR MACURA

Voníš mi z rukou

Voníš mi z rukou
nebudu se dnes mýt
anebo budu
abys voněla ze všech
moří
řek
potoků
i studánek
Já jenom já znám studánku
kde nejhlubší je vřes
kam plaché dlaně chodí pít…
Voníš mi z rukou

(*Červený květ* 1966, č. 11)

Vzhledem k tomu, že Vladimír Macura na začátku své kariéry spisovatele a teoretika byl též básníkem (což se samo sebou nevylučuje), rozhodli jsme se v tomto „macurovském" čísle Tvaru připomenout též jeho zapomínané dílo básnické. Tiskneme zde (vůbec poprvé pohromadě) rozptýlené básně, které Macura uveřejnil v tisku od roku 1961 do roku 1968. Jen v několika případech jsme text upravili podle platných Pravidel (Svařeč na Svářeč, magneziovém na magnéziovém, Archimedes na Archimédes). Případné zájemce o úplné bibliografické záznamy jednotlivých textů odkazujeme na vyčerpávající Bibliografii díla Vladimíra Macury, kterou sestavil František Knopp a jež vyšla v roce 2000 nákladem Ústavu pro českou literaturu.

Děvčátko
Uprostřed polokruhu hrobů
holčička stála
v šatečkách ze silonu.
Shýbla se a pohladila stuhu
a narovnala květ.
Kolik asi mohla mít?
Čtyři, pět?
Byla malá
a líbil se jí svět
a květiny a stuhy.

Pak už holčička šla
a obcházela děla,
pomníky minulé války,
velkým obloukem.
Snad ani nevěděla proč.
Snad ani nevěděla,
že svět není obrovským paloukem,
kde si dítě může hrát,
že jsou místa, kde ostnatý drát
vězní živá lidská těla.
Ne, určitě to nevěděla
a přece
velikým obloukem
obcházela děla.

(*Nová svoboda* 23. 7. 1961, č. 175)

Svářeč
Svářeč si lehl na záda
a bodl
Železo krvácí

V magnéziovém světle
se potácí stín mostu
Vstává a padá
pod ranami bouře
Spadl
V oblaku kouře
je cítit prskavka

Muž se demaskoval
Vystoupil výš
Rána zarůstá

(*Ostravský kulturní zpravodaj* 1961/62, č. 1)

Lev za mřížemi

Mříže mu vypálily
do kůže potupné znamení
Vzhlédl
Uviděl kousíček nebe
a useknuté slunce
A on znal nebe celé v plameni
a nekonečný svět

Dívali se
Tak chodí lev
Tři kroky tam
Tři zpět
Tři tam
Tři zpět
Byli tiší
Řekli jen několik obdivných vět
Ale přesto probudili vzpomínku

Byl to výkřik
Vzduch se zachvěl
Uskočili
Slyšeli jasně dopadnout slzu

(*Máj* / Ostrava / 1962, č. 1)

Oči
Oči jsou strašlivě chamtivé
Celý den
Jen berou a berou
Večer ukryjí za víčky a nepustí ven
A člověk řekne Já snil
Ne to nebyl sen
To jenom oči
Egoisté
Počítaly to co za dne nabraly
Radost
Krásu
Slunce
Život
Nebe
Jen pro sebe

Aby svět nebyl tak prázdný
Malý
Člověk musí vracet co oči si vzaly

(*Červený květ* 1962, č. 1)

Královna bedrunek
Město
barevnými fakulemi
zapaluje pampelišky
Už žluté plápolají

Polem přichází královna bedrunek
císařovna kopretin
Rojnice sluněček letí
Ani do nebe ani do pekla
(na mšice)
Všechno je samá tyčka
Jak to co se ostýcháme vyřknout
A císařovna kopretin
královna bedrunek
se splihlými vlasy
hodí kopretinu
Letí
Nu
a je to vyřčeno

(*Květy* 1963, č. 15)

Sluníčko
Dívka v květovaných šatech
Její oči
modré planety
Gravitační síla
= zvonek krát stéblo na duhu
Ve větru rozevlála stuhu
a hleděla na hluk luk
jež se rozběhly
Básník naivní a romantický ji
potkává
To není vina vína
že klopýtl
Ti dva dlouho by mlčeli
nebýt sluníčka
Sedlo si jí na prst
Dvojtečka
a může začít přímá řeč

(*My 64* 1964, č. 7)

Pán rakev
Neutíkej Copánková
Ta rakev na zadních
to je pán
a jde si do divadla

Nespadni
Dej mi ručku
Pozor abys neupadla
Pojď
(Vážně je to pán)
Půjdem se mrknout
kdo je v něm pochován

(*Červený květ* 1964, č. 8)

Z mého vystoupení na ženevské konferenci
Pohnula jsi rukou
Sluncem zažehnuty
vybuchly české granáty na tvém zápěstí

Opravdu musí dojít k odzbrojení?
ptám se já
válečný zajatec

(*Dokořán 65* 1965, č. 3)

Rak
Tak dlouho leze nazpátek
až se mu zadek změní na hlavu
až se mu hlava změní na zadek
(Nenápadná metamorfóza)
až mu přední klepeta zakrní v zadní klepítka
až mu zadní klepítka zduří v přední klepeta
až se mu přední část hrudi změní v zadní část hrudi
až se mu zadní část hrudi změní v přední část hrudi

A pak už to vypadá
jako by šel
neochvějně
vpřed

(*Ostravský kulturní zpravodaj* 1965, duben)

Žena – krajina
(Políčko, pole, políčko, zelené pole,
ech, jedou tím polem vojáci…)

Vzdělavatelem mých polí byl
a pole má co dosud ležela ladem
pučela na místech kde je políbil
počala na místech kde je políbil
a já se stala sadem

Když zavane vítr
tichounce šepotají
milostné lístky mých polibovníků

(*Červený květ* 1966, č. 7)

Touha
Na řece Hltavě
zbudováno město Prahna
a veliké
zvolalo po hvězdách

V okamžiku jako ňadro vyhroceném
od prstů přezrálý odskakuje
knoflíček náprvosenky
(: a vluna tiše vchází do dlaně:)
a ty rozevzpjatá
a rozevřený tklín
a já kuckaje
a do dna vyprazdňující
tvůj kalich horkosti
na tenoulinkém stenku

(*Červený květ* 1968, č. 3)

Květinová slavnost
Ze všech herbářů vytřepána
ze všech botanických zahrad vyloučena
ze všech botanik pro 7. přestupný ročník vyškrábána
ze všech jazyků vymlčena
Nepřítomna v kytici pro státníka
.
.
.
.
Sedmivráska

(*Červený květ* 1968, č. 6)

PRO_TVAR

V pařížském megaknihkupectví Gibert Joseph na bulváru St. Michel byla v říjnu k mání jedna jediná česká kniha, tj. titul přeložený z češtiny do tamějšího jazyka žabožroutského. Ta nevelká knížka upoutávala už zdálky: na jejím obalu se skvěla fotopodobenka mladšího muže s uličnickým, sebevědomým výrazem a s cigaretou v koutku úst. No ovšem, Jan Zábrana – a šlo o jeho *Celý život*.

Nebyl to ale, jak bylo od počátku patrno, celý *Celý život*! Ze Zábranova legendárního deníkového tlustospisu, o kterém se dnes na fakultách píší diplomky a věnují se mu samostatné přednášky, vydali v pařížském nakladatelství Allia relativně útlý výbor (*Toute une vie*), jejž pořídil a poznámkami opatřil Patrik Ouředník; ten také spolu s Mariannou Canavaggio vybrané texty ze Zábrany přeložil. (Ostatně: ve stejném nakladatelství vyšla též Ouředníkova kniha *Europeana*, kniha v rozsahu podobném, jaký má daný výbor ze Zábranových deníků.) Na záložce se dočítáme, že do výboru byly zařazeny pasáže nejreprezentativnější, čili nejzajímavější a nejpřesvědčivější – a úvodní poznámka obsahuje sdělení, že pro „ulehčení četby" francouzské vydání nezachovává českou podobu vlastních jmen s háčky a čárkami. Takže Zábrana se tady píše Zabrana, Kolář je Kolar, Škvorecký je Skvorecky a například Poláček, vzkazuji Eriku Gilkovi, pochopitelně Polacek atp. Zato takového Caesara v knize píší César, a tím pádem by si také Jan Zábrana svou čárku mohl podržet!

Co je však daleko podstatnější: v důsledku Ouředníkovy redukce z *Celého života*, tj. z určitého typu diaristického žánru, jejž můžeme charakterizovat i jako román-deník, psaný v průběhu více než tří desetiletí, logicky vznikl zcela jiný žánrový útvar: nižádný deník čili klasický žánr diaristický, nýbrž cosi jako kniha zápisků a poznámek, které sice mohou dostatečně výstižně vypovídat zejména o osobě pisatelově, mnohem méně však jsou svědectvím o době, v níž se deníkové záznamy pořizovaly. Přitom zvláště důraz na časoprostor v historickém „letu let" tvoří tmel obdivuhodné epičnosti Zábranova díla! Proto je také autor koncipoval jako deníkový román o životě, čili neusiloval o pouhý sled příležitostných poznámek a postřehů. Právě takhle však na čtenáře může zapůsobit (což je dáno poměrně skrovným výběrem) nynější francouzské redukované vydání. Spisovatel zde promlouvá víc jako glosátor své doby než jako její komentátor nebo dokonce epický zpodobitel (v duchu programu civilismu a Skupiny 42). Jan Zábrana (Zabrana) je tímto výborem prezentován ve Francii jako jeden z mnoha autorů podobného knižního sebrání glos (které navíc nejsou nikterak datovány), méně již jako člověk, jenž ve svých denících vytvořil svébytný obraz epochy.

A ještě jednu repliku se sluší přičinit: Patrik Ouředník se tu v poznámkách pod čarou zaměřuje na informace o osobách či o nejasných pojmech, na něž čtenář v textu narazí; stručně vysvětluje, co je to *„most pracující inteligence"*, Pitralon nebo *„Světovka"*, resp. kdo byl třeba Slánský, Kohout nebo Šalda (toho editor ochuzuje o druhé jméno Xaver: arcikritik by mu dal co proto!), resp. Svatopluk Svoboda či Jana Moravcová, vynechává ale analogickou informaci u osob, jako Aloys Skoumal, Jaroslav Hulák či Josef Kadlec a Karel Boušek. Jenže zase, nebýt Ouředníka, u slavného Giberta by neměli ani jednu českou knihu!

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Na předávání ceny za Herecký výkon sezóny bez ohledu na žánr Aloisi Švehlíkovi, zpoza opony dohlíží všudypřítomný Jiří Suchý

Historický exkurz do roku 1964, kdy v Semaforu „zpívá svuj první velký hit mladičký štíhlý chlapec, který se ten rok poprvé stane Zlatým slavíkem"

6. října proběhl v novém sídle Divadla Semafor v pražských Dejvicích společenský večer s názvem **Událost sezóny – sázka na kvalitu**, na němž byly předány **Ceny Sazky a Divadelních novin** za uplynulou divadelní sezónu. 14. října odvysílala hodinový záznam z této akce na svém druhém programu i Česká televize. Večer se konal pod režijní taktovkou Jiřího Suchého, který však nedokázal zůstat v pozadí a z pomyslné režisérské sesle opakovaně utíkal na pódium (nutno říci, že to bylo ku prospěchu věci), aby všechny v sále i u televizních obrazovek přesvědčil o své nesmírné vitalitě.

Z vyhlašování výsledků nejrůznějších cen a anket mívám většinou rozpačitý pocit. Nejsem asi jediný, kdo si uvědomuje, že podobné akce by mohly být kratší minimálně o polovinu, nebýt všech těch „kulturně-zábavných vložek", které s danými cenami bezprostředně nesouvisí.

Moderátor, snažící se usilovně vyplnit prostoje mezi jednotlivými kategoriemi a vyhnat ze sálu dlouhou chvíli, se nachází vpravdě v nezáviděníhodné pozici. Sázka na kvalitu mě v tomto ohledu příjemně překvapila. Byla to do jisté míry také sázka na jistotu – svěřit celý večer semaforskému ansámblu, díky němuž se celý večer nesl v milé, uvolněné atmosféře a spíše než ceremoniál předávání cen připomínal příjemné posezení v divadle. Pestré divadelní představení různých forem a žánrů, sestavené z písniček a scének nacházejících se na semaforském repertoáru uváděla Jitka Molavcová, která se moderátorské funkce zhostila nadmíru dobře, a zdatně jí sekundoval již výše zmíněný Jiří Suchý. Vyhlašování cen jednotlivých kategorií působilo nerušivě a mnohem ohleduplněji, než když například reklamní blok násilně vstoupí do televizního pořadu.

Na kvalitu se letos sázelo už popáté a akce se každým rokem dostává do širšího povědomí veřejnosti, a to nejen té odborné. Společnost SAZKA, a.s. je generálním partnerem Společnosti pro Divadelní noviny a divadelníci v ní našli vskutku štědrého mecenáše. *„Bez Sazky by bylo večera, ale nebylo by co dát. Bez šéfredaktora Divadelních novin, který je předsedou poroty, jež laureáty vybírala, by se zase nevědělo komu."* Takto trefně charakterizoval symbiózu mezi obrem a trpaslíkem Petr Nárožný, moderátor druhého ročníku Sázky na kvalitu; tato slova sice zazněla už před třemi lety, nic se však na nich nezměnilo. Cena je spojena s peněžní odměnou ve výši 150 000, kromě toho obdrží laureáti sošku Stříbrný Orfeus a šperk Stříbrná Lyra, laureát herecké ceny si pak odnese 200 000 korun a Orfea i Lyru z kovu nejcennějšího (autorem Orfeů a Lyr je akademický sochař **Stefan Milkov**). Štědrou ruku i do budoucna nepřímo slíbil dr. Josef Kozák, zástupce SAZKA, a.s., který na zvídavou otázku Jitky Molavcové, oč by se sponzoring Sazky snížil, kdyby se jí (rozuměj Molavcové) poštěstilo vyhrát jackpot ve výši sto miliónů korun, pohotově odpověděl: *„Ani o korunu.ale kdybyste to vsadila, těch sto milionů, mohl by být vyšší."*

Porota v čele s Janem Kolářem měla i letos z čeho vybírat. Každý z více než dvaceti porotců – divadelních kritiků, publicistů a teatrologů – nominoval v každé z pěti kategorií tři kandidáty. Ve finále se tak nakonec sešlo 43 jmen, nejvíce z nich (jedenáct) v oblasti alternativy, nejjednotnější byli porotci v oblasti tance a baletu (šest nominací). A jak porotci rozhodli? V kategorii alternativní divadlo zvítězil **Jan Borna** za režii a scénář *Kabaretu Prévert-Bulis* v pražském Divadle v Dlouhé, v kategorii Tanec a balet **Viliam Dočolomanský** za režii a choreografii projektu souboru *Farma v Jeskyni* uvedeného pod názvem *Sclavi/Emigrantova* ve Švandově divadle, cenu za Hudební divadlo získal **Jan Schmid** za režii inscenace *Vinobraní v Ypsilonce aneb Dožínky operety*. Zabodovala také mimopražská scéna, Slovácké divadlo v Uherském Hradišti s inscenací *Liška Bystrouška* v režii **Jana Antonína Pitínského,** který si odnesl cenu za nejlepší činohru. A konečně kategorie poslední, všežánrová, s názvem Herecký výkon sezony bez ohledu na žánr, v níž zvítězil **Alois Švehlík**, který exceluje (spolu se svým synem Davidem a Marií Málkovou) v experimentální hře Ernsta Jandla (1925-2000) s názvem *Z cizoty* (orig. *Aus dem Fremde*, přeložil Jiří Stach; existuje ovšem ještě alternativní překlad Bohumily Grögerové, která byla s Josefem Hiršalem dvorní překladatelkou Jandlova díla do češtiny), v roli Jeho, spisovatele. Není to jediný vavřín pro tuto hru současného rakouského autora, uváděnou v pražském Divadle Na Zábradlí (česká premiéra: 16. října 2004). Hra v režii Jana Nebeského se může pochlubit už loňskou cenou Alfréda Radoka v kategorii Inscenace roku. O Aloisi Švehlíkovi a jeho výkonu v této hře platí, co napsala Jana Machalická v recenzi pro Lidové noviny (20. října 2004): *„Největší tíhu nese na svých bedrech Alois Švehlík (On). Poté, co opustí dialog a scény s partnerkou, která jej pravidelně navštěvuje a zálibně oň pečuje (Ona – Marie Málková), se statečně pouští do rozsáhlých monologických pasáží. V nich se pohybuje s milimetrovou přesností a všechny Jandlovy jemnosti, hříčky, zákruty a sarkasmy vychutnává s bohatýrským apetitem."* Švehlík se tak zařadil ke svým hereckým kolegům, oceněným v minulých letech: Jaroslavě Adamové, Janu Třískovi, Ivaně Chýlkové a Borisu Rösnerovi.

ALEŠ MUSIL

sazka
POMÁHÁME DRUHÝM K VÍTĚZSTVÍ!

Z PŘÍTMÍ ZÁMECKÝCH KNIHOVEN

KONVOLUT ROZEKRUCIÁNSKÝCH RUKOPISŮ ZE ZÁMKU VE STRÁŽNICI

Zakladatel zámecké knihovny ve Strážnici František hrabě Magnis byl bratrem proslulého filozofa, diplomata a člena kapucínského řádu Valeriana Magni, jehož portrét dodnes zdobí jeden ze sálů strážnické zámecké knihovny. Strážnici koupil tento císařský plukovník, pocházející z rodiny se švédsko-italskými kořeny, po bělohorské bitvě od bratří Karla staršího ze Žerotína a Jana Dětřicha ze Žerotína. Magnisové zámek drželi do roku 1945 a knihovna, kterou zde vybudovali, dnes obsahuje 14 536 svazků. Asi tři čtvrtiny této literatury tvoří germanika, zbytek je převážně ve francouzštině a latině. Nechybí dlouhé řady celých vydání autorů, jako jsou J. W. Goethe, A. W. Iffland a Christoph Wieland.

Encyklopedickému charakteru knihovny se zcela vymyká konvolut převážně německy psaných neorozekruciánských rukopisů z druhé poloviny18. století. Konvolut, o němž není známo, jakou cestou a kdy se do zámecké knihovny Strážnice dostal, obsahuje například rukopis, který patrně sloužil k praktikování vibrační kabaly, pracující se zvukovými vibracemi vyvolanými podle návodu zašifrovaného v číselných mřížkách, nebo traktát o výrobě Filosofického kamene s astrologickými korespondencemi či řadu pantaklů sloužících praktické magii. Rukopis *Magischer Hauptschlüssels und Grösster Geheimniss aller Buchstaben für den Magitten Grad* zase obsahuje magické klíče vzdušné kabaly, sloužící k provádění živlových cvičení, a popisuje způsob kontaktu se vzduchovými živlovými bytostmi – Sylfidami.

V konvolutu rozekruciánských rukopisů v zámecké knihovně Strážnice nacházíme i rukopis *Testamentum fraternitatis Rosae et aureae crucis neboli Jisté extáze a tajné operace, jimiž jest otevřeno mysterium našim dětem moudrosti božské magie a andělské kabaly.* Rukopis je datován k roku 1650, jedná se ale o opis z druhé poloviny 18. století, který nám umožňuje nahlédnout do myšlení neorozekruciánů té doby. Z překladu pořízeného společností Universalia z něj ocitujeme pár úryvků:

„Mojžíš je učil poznat oheň přírody v jejím středu a poučil je tím, že vzal modlářské tele, nalil na ně připravenou vodu a spálil v něm kovní formy a učinil jej červeným práškem a ten pak dal vypít dětem Izraele, které byly Pánem pro své hříchy potrestány. Tak vztyčil též kříž s železným hadem, obraz a figuru dle magie. Na ni se musely děti Izraele podívat, aby pominuly jejich bolesti, jimiž byly stiženy ve svých nemocích…

Šalomoun byl mocný, jakož i ve své Písni písní coby první Mistr a philosophus popsal tajemství v mysteriu téměř jasnými slovy, rozpouštění hrubého v subtilní, odhalení ukrytého, převedení vlhkého v suché a přeměnu prchavého ve fixní, nazval materii jménem a naznačil její formu:

‚Jsem černá, ale přece líbezná, ó dcery Jeruzalémské!

nehleďte na mne, že jsem tak černá, neboť jsem

ožehlá od slunce.

To synové mé matky se proti mne rozohnili (to jest: sedm kovů, mezi nimiž já jsem osmým),

ustanovili mne strážkyní vinic, neuhlídala jsem však vinici vlastní; neboť jsem se rozpustila ve šťávě hroznů a zapomněla jsem na mého.

Jestliže nevíš, ó nejkrásnější mezi ženami, vyjdi po šlépějích ovcí !'

Jako by chtěl říci: Hledej čistou panenskou zemi pod šlépějemi ovcí, tj. takovou zemi, která musí být získána z dolní části, po níž se chodí. Z takovéto musí být připravena čistá panna a ta pak nalita na starého šedivého a černého mládence.“

Strážnický rukopis obsahuje i statuta, kterými se měli bratři Růže a zlatého kříže řídit. Praví se v něm mimo jiné, *že „jest též zakázáno, aby nějaký bratr činil jakékoliv škody ze zášti jak na těle člověka, tak na stavu duše, taktéž na zvířatech, stromech, rostlinách atd.“* Dále se doporučuje, pokud je bratr na cestách, aby u sebe nenosil *„písemně zaznamenané některé ‚Operation', ani nic o magii a kabale (…) a konečně: dostane- li se bratr neopatrností do neštěstí a jest odhalen potentátem, má si dříve sám přivoditi smrt, než by ‚Mysterium' vyjevil; neboť toliko Bohu náleží ‚Mysterium' otevírat, nikoli lidem.“* V části rukopisu nazvaném Extases et Operationes v Mysterio se píše, že *„člověk jest nejušlechtilejším stvořením, jež velký Jahve zformoval a stvořil dle svého obrazu (…). Jako obydlí ducha stvořil Bůh duši, v níž je Duch ukryt, a oba jsou nepochopitelní bez vůle Nejvyššího, který je může duchu učinit pochopitelnými. Tito jsou nyní uzavřeni, a bydlí v křehké chýši. Nyní Nejvyšší zalévá člověka, coby nejušlechtilejšího tvora, všemi horními silami (…) Jeho (člověka) život jest ohnivým životem; přičemž je vivifikován, animován a v každém okamžiku prostoupen věčným duchem (…). Nepozná- li člověk ve své slepotě sama sebe ve svém nitru, pak bude moci poznat ještě mnohem méně z toho, co Velký mimo něj vložil do přírody, neboť všechny její síly a stvoření spočívají v něm: má v sobě všechny horní i dolní síly; může a má být s duchem Božím jedna bytost a činit mocí víry v duchu zázraky, s Bohem působit, stejně jako Bůh s ním.“*

Rukopis obsahuje i návody k praktické alchymii. V návodu *Jak by mohl Magus pohnout nebem i zemí* čteme, že *„chceš-li to způsobit, tedy uvést do pohybu elementy, pak dej pozor, a prší-li v březnu za úplňku, nachytej tento déšť do kamenné nádoby a dobře jej uschovej. Postav nádobu na chladné místo a uchovej tuto vodu k užitku.*

Chceš- li nyní, aby ve tvém pokoji nebo i pod otevřeným nebem pršelo, hřmělo a třeskalo, tak vezmi kamennou nádobu, jež může vodu dobře držet, postav ji na přenosnou pec a tu pak dej do světnice nebo pod otevřené nebe, nalij do nádoby dva mázy výše zmíněné vody a měj po ruce kouli odlitou z elektra, čemuž je vyučeno v ‚Magia Divina' (…) zacpi ji kolíkem z lipového dřeva a polož do vody. Potom začni přidávat oheň, aby voda jen kouřila, čímž tento kouř přitáhne Slunce a Měsíc a v krátké době se nebe zatáhne temnými mračny. Pak přidej oheň, aby to v nádobě vařilo a vřelo, čímž se vzduch stane zcela ohnivým a potemní, a nebude dlouho trvat a začne pršet. Dej silnější oheň, aby to kypělo a vřelo, čímž pak začne hučet i vzduch. Hoď pak dovnitř jeden gram ‚Lapisu Macrocosmi' a v ruce drž březovou hůl, kterou můžeš zabránit, aby počasí nenadělalo žádných škod; neboť začne ve vzduchu tak hučet, blýskat se a hřmít, že to bude děsivé; bude to trvat tak dlouho, dokud nedojde voda v nádobě. Je-li vše vyvařeno, nebe se opět vyjasní a všechna pošmourná oblaka zmizí. Chceš-li však, aby padaly též kroupy, nalej do nádoby pouze jeden máz chladné dešťové vody, dal-li jsi do ní nejdříve jeden gram svého ‚Lapisu', přičemž spolu začnou ihned bojovat horko a chlad. Rozdělej silný oheň, až to začne bublat a současně začnou padat kroupy…

Nuže, kdo tomu nerozumí, považuj to za čáry připisované ďáblu, přestože jde o věc zcela přirozenou a nepřináleží tomu vůbec žádná pověrčivá povaha, nýbrž působcem toho jest příroda…

Můžeš snadno pohnout nebem, abys učinil ještě něco většího; avšak to není dovoleno. Stejným způsobem tak můžeš učinit i ve světnici; přesto nesmíš použít tolik vody…“

Rukopis také popisuje přípravu zrcadla, ve kterém může Magus *„ve svém pokoji spatřit vše, co se děje venku“. „Chceš- li nyní připravit zrcadlo, které by mělo dle konstelace ukázat, též v tvém pokoji všechny osoby, které procházejí před tvým domem, vykonej tedy toto:*

Odlij z elektra zrcadlo, jak učí ‚Magia Divina', v době, kdy jest slunce na vzestupu a je úplněk, a vylešti jej brusným práškem a pak čistou jelení kůží…“ Podobně se odlijí další tři zrcadla a *„máš-li nyní tato zrcadla pohromadě, utvoř přístroj z tvrdého dřeva, který musí být sestaven dle znázornění předchozí figury, přičemž dobře zadělej všechny mezery… Tento přístroj postav na temné místo své světnici… Pokud nyní někdo prošel, celá jeho osoba se reprezentuje otvorem E. Chceš-li se nyní pobavit, pozdrav ji, nebo jí řekni, co chceš, a osoba na ulici si bude myslet, že s ní někdo mluví, a otočí se; když nikoho neuvidí, bude sice pokračovat, ale s jasným neklidem. Pokud opět přejde, opakuj svou předešlou řeč a ona začne opět v tichosti stát, rozhlédne se a odpoví ti, což ty rovněž ve svém pokoji uslyšíš, a budeš jí moci opět odpovědět. Chceš-li to ještě více oživit, dej stínu ve své světnici políček za ucho a osoba na ulici začne křičet a utíkat, protože si bude myslet, že si s ním hraje ďábel nebo že tam chodí duch.*

Naši milí staří toto často praktikovali s velkou zábavou, čímž pak mezi hanebnými lidmi probuzena hrůza… S tímto přístrojem se dají vykonat takové věci, že se to nedá vypovědět…“

LUBOŠ ANTONÍN,
Oddělení zámeckých knihoven
Knihovny Národního muzea

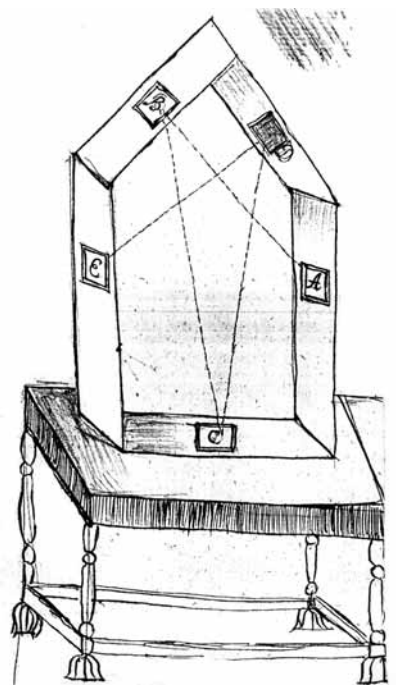

Vyobrazení „zrcadla ve kterém může Magus ve svém pokoji spatřit vše, co se děje venku"

Artificium singulare Triplorum proeruendis Numeris Lotheristicis futurarium Extractionum.
Konvolut alchymistických rukopisů.

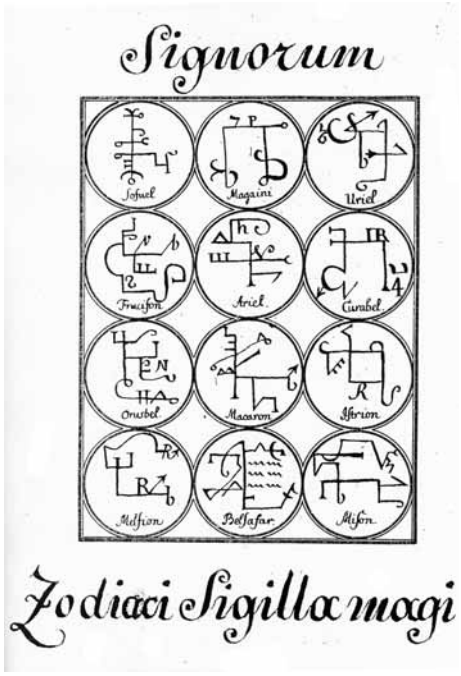

Experimenta magica per XII Zodiaci Signa

Krucifix mit Adam Heilige Johann, rukopis obsahuje šifrovaný text

ODBOUCHNUTÍ VEŘEJNÉHO (NE)PŘÍTELE

Robert B. Pynsent

Několik slov o pozapomínané knize Beneš atentátník

Památce Vladimíra Macury

Nevím přesně, v kterém roce jsem se s Vladimírem Macurou seznámil, ale bylo to někdy v polovině osmdesátých let, potom, co jsem už přečetl *Znamení zrodu* a nalezl tam něco z té veselé směsi ironie a nesentimentálního patriotismu, které charakterizovaly Macurovo literárněhistorické dílo. Brzy po prvním setkání jsme se rychle sblížili a po pádu železné opony jsme se i často vídali – hlavně v hospodě nebo v restauraci – v Praze i v Londýně. Vždy vzpomínám na Macuru jako na smějícího se a rozesmávajícího člověka, a to i tehdy, když už byl v posledním stadiu nemoci a snažil se jednotlivě scházet se všemi přáteli. Když jsem ho viděl naposled, už věděl, že se blíží konec, ale já jsem o tom neměl nejmenší tušení. Po obědě a po návštěvě Seidlova knihkupectví jsme se rozloučili a já odjel metrem směrem k letišti. Ještě v tunelu, těsně před stanicí Malostranská, se vlak najednou zastavil. Dlouho jsme čekali a pak jsme pomalu pochodovali do vagonů, které byly už u nástupiště. Mrtvola ležela pod koly prvního vagonu. Teprve pár měsíců později, když Vladimír Macura už nežil, jsem tuto událost interpretoval jako jakési znamení; samozřejmě, že to byla náhoda, ale pověrčivost občas překoná každého.

Něco, co mě s Macurou spojovalo, byla radostná, až fanatická záliba v knižních kuriozitách. A když jsem byl naposled v Praze, tak mi jeden kamarád právě takovou kuriozitu daroval. Když jsem na první stránce spatřil slova: *„tam, odkud přicházelo v posledních létech všechno zlo, kterým byl český národ postižen […], z Londýna“*, a pak *„nikde není tak úrodného ovzduší a prostředí pro zrod zločinců v nejhrubším slova smyslu jako právě v Londýně“*, a když jsem dále listoval blízko závěru knihy a přečetl si, že Britové jsou *„českému národu tradičně nepřátelští“*, ihned jsem věděl, že tu mám knihu, o které bych měl psát pro macurovské číslo *Tvaru*. Ne, že by se Vladimíru Macurovi líbila, naopak by mu z ní bylo smutno, možná až bolavě smutno; na druhé straně by se při čtení často rozesmál nad její groteskní lidskou špinavostí; byl by to smích ze zhnusení, ale také z poznání, jak se různé fráze opakovaly, zvlášť něco přes čtvrt století po vydání knihy (únor 1943), ale také by se smál prapodivným variantám mytologie obrození, kterému věnoval většinu svého vědeckého života.

Kniha se nazývá *Beneš atentátník*, vyšla v *Evropském vydavatelstvu* a na obale je jméno autora A. Bouchal. Kdyby nevyšla za německé okupace, čtenář by myslel, že tu jde o legraci: nejen atentátník – bouchačka, ale také autor A. B. – titul B. a. Z literárněhistorického hlediska to není osoba autora zvlášť důležitá; kniha je pouze jednou z celé vlny publikací, zejména novinových článků, útočících na „lžipresidenta“ a na jeho „operetní vládu“ v londýnském exilu. (Mezi těmi publikacemi je kuriozita jiného druhu, série článků z r. 1906, otištěných *„v původním znění i s pravopisnými a slohovými chybami“ – Edvard Beneš, Londýn a sociální poměry v Anglii*. *Orbis*, Praha srpen 1943.) *Beneš atentátník* je dílo českého nacisty, a ačkoli obhajuje Gajdu proti Benešovi, je zřejmé, že se vůbec neidentifikuje ani s vlajkaři, ani s jinými českými fašistickými organizacemi. Nevím, kdo vlastně byl Bouchal, a tak ani nevím, co se s ním nakonec stalo. Macura by to asi věděl.

Mnoho českých obrození

Co se Macurou oblíbeného obrození týče, pojem i slovo se musí chápat, typologicky řečeno, politicky. Model obrození je v podstatě stejný jako ideologický konstrukt, který spočívá v programu, popř. ve vítězných proklamacích politické strany během volební kampaně, případně po volbách: 1) předvolební vláda druhé strany byla na nic, země je v úpadku, 2) to a to se musí dělat, abychom měli šťastné zítřky a 3) když už je nová vláda nějaký čas u moci, tak vidíte, jak se máte lépe, a bude to ještě lepší. Třetí stadium ani být nemusí a stejně budou různá mezistadia a tzv. krize. V česky psané literatuře byl samozřejmě prvním bojovníkem za národní obrození Dalimil: 1) díky přejatým cizím mravům a vůbec touze po rozkoši je národ v úpadku; 2) mezi léky např. patří, aby lidé už nechovali v domě psy nebo aby se už nejezdilo na turnaje, a hlavně, aby nebyli v královské radě cizinci. Další velké obrozenecké hnutí přišlo po Bílé hoře, hnutí, které také mělo zdařilejší dopad na lyriku než probuzení raného 19. století a na konci se zdařilo i politicky, protože do poloviny 18. stol. mohli kněží tvrdit, že se Panna Maria vskutku dobře starala o české katolíky; ke konci tohoto obrozeneckého období mohl anonymní autor dějepisného svazku *Země dobrá*, to jest země česká, dokazovat, že kdykoli měly Čechy bližší kontakt s Anglií, dopadlo to špatně, tedy souhlasil s Bouchalem.

Se skutečným programem buditelského obrození přišel teprve Josef Jungmann (který měl něco proti nádhernému britskému imperialismu, jak víme ze *Slovesnosti*); Jungmann psal spíše o *úpadu* než o *úpadku* a spojil ho spíše s husitstvím než s barokem, přesněji řečeno, viděl nepřetržitý pomalý pokles od rytířských románů, který se zrychlil husitstvím a potom se zas zpomalil, a dimenzi tohoto pádu jsme zjistili teprve tehdy, když jsme po nalezení RKZ poznali velikost české literatury. Stadiem 2. bylo snažení takovou kulturu obnovit a pro Jungmanna Češi už dosáhli 3. stadia, když dopisoval druhé vydání své *Historie*.

Následující obrození přišlo asi v r. 1918, ačkoli by se mohlo přesvědčivě argumentovat, že už v polovině 90. let: 1) úpadek se ztělesnil v habsburském mocnářství; 2) slibujeme vám skutečnou demokracii, ale aby se tato demokracie uskutečnila, československý člověk musí být člověk nový; lidé si už začínali myslet, že rychle dosáhli třetího stadia, když od r. 1933 věci začínaly vypadat jinak.

Pak nastalo obrození 1945–48, úpadkem byla okupace a nacismus vůbec; léta byl socialismus a konečně nastalo zatím poslední obrození z r. 1989: úpadkem byl komunismus (nebo totalita vůbec včetně německé okupace), lékem byl volný trh a 3. stadia se už dosáhlo.

Předprotektorátní úpadek

Chci se zmínit pouze o jednom z mezistadií, totiž o následcích komunistického „obrodného procesu“ či „pražského jara“, později nazývaného „krizová léta“, protože toto mezistadium je důležité pro dnešní čtenáře Bouchala. Bouchal vidí březen r. 1939 jako začátek nového obrození, jakéhosi rychloobrození, jak bychom mohli nazvat také obrození z r. 1989. V mnohém však vypadá, totiž podle slov chvály, varování a jakési paranoidní vítězoslávy, jako meziobrození normalizátorů: *Beneš atentátník* je dílem propagandy, v němž autor podává vizi českého ráje, země pilných Čechů osvobozených od židů, komunistů, benešovců – a samozřejmě, pokud se Češi budou chovat decentně, země osvobozená od hrozby plutokratické Anglie. Dá se říci, že pro Bouchala je atentát na Heydricha totéž co „pražské jaro“ pro skalní komunisty. Důležité je, že u Bouchala chybí pojetí zlatého věku, který předcházel úpadku a který nechybí Dalimilovi, pobělohorským jezuitům, buditelům, ani důkladným marxistům: snad nemohl být žádný věk zlatější než nacistický.

V Bouchalově práci se jedná hlavně o úpadek (1. stadium), v tom nám připomíná stalinistické propagandistické pamflety jako Buriánkovo *Proti buržoasní literární „vědě“ Arne Nováka*. Nicméně se autor občas snaží popsat esenci úpadku. Ve většině knihy jde o Benešovo „odpravení“ potenciálních politických soupeřů a lidí, kteří by mu mohli škodit, počínaje Dürichem a Štefánikem (ani Bouchal nechce tvrdit, že Beneš způsobil Štefánikovu nehodu, ale věří, že byl velmi rád, že mu ho osud odklidil), pokračuje přes Kramáře, Dyka a Perglera až k Stříbrnému a Gajdovi. Kniha je takovými „Protokoly mudrců Benešových“. O rozhodnutí vlády druhé republiky neprovést žádné rekriminace, co se týče Benešova chování od mobilizace až po Mnichov a jeho odlet, píše Bouchal následující melodramaticky demagogická slova, za nimiž se přece jen skrývá jakýsi raněný český nacionalismus: *„Tento zločinec […] prchá do ciziny. / A v Čechách se mlčí… / Mlčí nad hroby jeho obětí* [tj. Dürich, Dyk, Kramář atd.]. *A právě ti, kteří v jeho službách tančili nad mohylami jím odpravených lidí hnusný kankán, kteří nenechali těmto »politickým mrtvolám« ani jediného poctivého vlasu na hlavě, chodí a říkají: »Nerekriminujte!«“* Heslo vydala *„Beranova vláda, která se ničemu nenaučila, vydali je lidé, kteří byli znemravnělí bývalým režimem, společnost benešovských přisluhovačů, politické podsvětí, které se táhne naším životem od Benešova útěku až po katakomby pod pražským kostelem Karla Boromejského, které sloužily za úkryt vrahům Zastupujícího říšského protektora“*. Podle Bouchala atentát na Heydricha zabrzdil obrození, dokonce mohl Čechy vrátit do předobrozeneckého úpadku, možná je i vyhladit. Chtě nechtě se Bouchal dostal buď do melodramatické novoobrozenské nálady s jejími představami o zániku Čechů následkem (pomyslné) jezuitské germanizace anebo do vlastního strachu z jednoho z nacistických plánů, totiž z poválečného rozmetání českého národa (předpokládám, že o tom věděl alespoň tolik co Emanuel Moravec). Hned na začátku knihy píše Bouchal způsobem, který má u čtenářů vzbudit nejen strach, ale také vděčnost německým okupantům: *„Bohužel příliš pozdě, aby mohlo být zabráněno velkým obětem na životech Čechů, svedených londýnskými štvanicemi, ale přece jen včas, aby mohla být zachráněna existence národa a aby byl zajištěn klid jeho domoviny, se poznalo v nejširších vrstvách českého lidu, že jedinou směrnicí našeho postupu k zajištění budoucnosti jest heslo: Všichni s Říší a všichni proti Benešovi a proti systému, jehož je žoldnéřem!“*

S tímto Bouchalovým heslem souvisí 2. stadium obrození s medikamentem, který národ z úpadku vyléčí. Mytizující obrozenský lék je standardní pro protektorátní propagandu, jedná se o legendu mírumilovného knížete Václava a jeho kompromisu s „Němci“. V této legendě se nejedná o zlatý věk, nýbrž o jakousi imaginární vrozenou touhu Čechů, kteří byli členy bývalé tisícileté svatořímské říše, aby jimi stále ještě byli, totiž touhu, kterou pan Hitler laskavě splnil tím, že Čechy a Moravu vpustil do nové tisícileté říše. Splnění této touhy následkem Hitlerovy pomoci ze dne 15. března 1939 zdůrazňuje Bouchal kurzivou: *„Český národ, který se ve smyslu svatováclavské tradice dobrovolně vrátil do svazku Velkoněmecké říše, nechce a nemůže být jejím nepřítelem.“* Zahraniční politika první republiky byla nepřirozená, nečeská, protože mířila proti této vrozené touze: *„Tehdy bylo jasno, že bude-li toto nové Česko-Slovensko chtít uhájit svoji existenci, musí najít cestu do Berlínu a musí se přikloniti k těm zásadám, které pro nás Čechy byly vytčeny tisíciletou tradicí svatováclavskou. Nebylo nejmenších předpokladů a také v českém národě nikdo po tom netoužil, aby se pokračovalo v Benešově linii závislosti na Anglii.“*

Tento citát nás přivádí k dalšímu rysu obrození, ať už barokního (Rosa) či buditelského (Jungmann), tj. purismu, poněvadž tu vidíme nový druh politicko-jazykového purismu českým nacistům vlastního. V nacistické češtině se píše jméno každého města Říše, včetně Generálního gouvernementu, německy: u Bouchala „do Berlinu“ a „v Berlinu“, „München“ (za Mnichov), „Wien“ (za Vídeň) a „Warschau“ (za Varšavu). Toto pravidlo mělo dvojí politický význam. Za prvé potvrdilo hranice německé říše; za druhé poukázalo na privilegované postavení Čech a Moravy pod říšskou „ochranou“ – názvy českých měst se píší česky. Psaní „Česko-Slovensko“ popřelo vlčkovsko-masarykovské pojetí jednotného československého národa a zdůraznilo říšskou podporu „samostatné“ Slovenské republiky, popř. osvobození Slováků od Čechů (srov. „Česko-Slovenská“ republika, ale „česko-slovenská“ politika). Je to vždy „bývalé“ Česko-Slovensko jako „bývalá“ sociálně demokratická strana – i když sociální demokrati bývají většinou marxisté, kdežto komunisté jsou vždy „bolševici“; z očividného důvodu jsou národní socialisté vždy „čeští socialisté“. Takový politickojazykový purismus vlastně představuje násilné zkreslení dějin typické pro totalitu.

Protektorátní konsolidace a ráj

Bouchalovo zobrazení spokojenosti českého lidu za protektorátu je zřejmým zkreslením přítomnosti. Je sice pravda, že Čechy a Morava zažily za války nevídaný ekonomický rozmach, o němž psala např. Alice Teichová v práci *„The Protectorate of Bohemia and Moravia (1939–1945): the economic dimension* (in: *Bohemia in History*. Cambridge University Press 1998), a je pravda, že v (politicky nevyvinuté) agrární nebo průmyslové společnosti kdekoli na světě může být rolníkům a dělníkům jedno, jaký je režim, pokud jsou dobře placeni. Bouchalův obraz neodpovídá historické realitě, jak se ji dozvídáme nejen od historiků, ale i od literátů, i když tolik tisíců českých dělníků za druhé republiky i později odjelo dobrovolně pracovat v rajchu, přestože plat za protektorátu byl poměrně vysoký. Proti všem námitkám je jasné, že svým opakovaným konstatováním štěstí českého lidu Bouchal především plní roli propa-

gandisty. Jedním z motivů jeho knihy je, že Češi byli spokojeni v práci pro říši a že atentát na Heydricha a jeho důsledky rušily jeho spokojenost. Následující slova tvoří stručnou verzi tohoto motivu: *„Český lid pochopil, že byl spáchán zločin proti státníku, který s vojenskou otevřeností a přísností prosazoval jen dobro našeho národa, a současně od prvního okamžiku věděl, že tento zločinný útok nebyl namířen jen proti životu Zastupujícího říšského protektora, ale i proti celému českému národu a jeho bezpečnosti.“*

S tímto motivem je spojen pojem konsolidace (který husákovci převzali pro první stadium podubnového miniobrození, než se vymyslel termín „normalizace“. (Předpokládám, že Václav Klaus v novoročním projevu z 1. 1. 2004 řekl jen nedopatřením: *„žijeme v zemi, která je jako celek poměrně konsolidovaná a funkční“*.) Musím bohužel uvést dlouhý citát, abych to dokázal v prvotní kráse; všimněme si slova „socialista“ ve významu národního socialisty, tj. nacisty (a zde si připomeňme, jak často jsme slýchali, že socialismus byl v „krizových letech“ ohrožen; samozřejmě bychom mohli vnímat i ozvěnu toho, co se v 60. letech 19. stol. psalo o Bachově neoabsolutismu):

„Obětí atentátníka se stal Zastupující říšský protektor – Obergruppenführer a generál policie Heydrich, tragickou shodou okolností právě den poté, když na pražském Hradě oznámil české autonomní vládě a zástupcům tisku dalekosáhlou správní reformu a jiné úpravy mimořádného významu. Jeho přičiněním se poměry konsolidovaly tak, že české země se těšily nejen naprostému pracovnímu klidu a politickému pořádku, ale i netušenému hospodářskému rozmachu, s nímž současně šly činy sociální politiky tak velkého formátu, že něco takového český pracující člověk do té doby nepoznal. Velkorysá sociální politika měla největší ohlas a získávala tomuto socialistovi činů upřímné sympatie v nejširších vrstvách lidu.

Úspěšný konsolidační proces, který byl základem klidu a pořádku v českých zemích, jež jako bezpečné zázemí, chráněné říšskou brannou mocí, nepoznaly hrůz války, byl trnem v očích Beneše a Židů v jeho okolí.“

Nemusíme se věnovat pěstnaokovému zkreslení dějin, ale zaujměme k tomu postoj literární: Heydrich tu vystupuje, a to téměř na samém začátku knihy, jako pohádkový princ, který šíří blaho mezi lid, kdežto Beneš je zlý duch s pekelnými pomocníky, židy. Pro českého nacistu není nic podivného na tom, že pohádkový princ je důstojníkem SS a generálem policie, dokonce tento fakt zdůrazňuje téměř magickou moc nacismu, je to, jako by se začínaly plnit sny nacistického mesiášství právě v českých zemích. Že toto blaho patří hlavně dělníkům, je jasné z další pasáže o konsolidaci: *„Ode dne* [Heydrichova – pozn. R. P.] *příchodu do Čech urychleně pokračuje proces konsolidace poměrů a české země se stávají zázemím příkladného klidu, pořádku a vědomí pro plnění úkolů, které jsou jim vytyčeny na poli práce.“* Bouchalovo odsouzení štvavých emigrantů také prefiguruje podubnovou i stalinskou dobu. Nejde tu jen o to, že emigranti/exulanti bývají podezřelí pro všechny autokratické režimy, ale také to, že čeští emigranti odmítli protektorátní ráj a bojují proti němu, žijí totiž v úpadkové zemi, vlastně v pekle, kde se neuznává téměř božský pořádek Třetí říše: *„V kruzích emigrantů, kteří se nedovedou smířit s tím, že po svých politických i mravních prohrách, jež byly současně tragediemi lidu, který opustili, a kteří nemají nejmenšího práva mluviti jménem národů, jež uvrhli do bídy, vznikají myšlenky, jejichž důsledky tito lidé nemohou a nechtějí domysleti.“* Emigranti mají k rádoby božímu plánu neodpovědný poměr jako čerti. Němci budovali a ještě budují Novou Evropu, a emigranti nechtějí, aby se na tomto budování podíleli i Češi, ale přece: *„Český národ poctivě pracuje, aby si zajistil čestné místo v Nové Evropě.“* Často to vypadá, jako by se Bouchal snažil dokázat, že podporuje nacismus proto, že je pravý český vlastenec.

V dalším příkladu Bouchalova zobrazení nacistického ráje používá dokonce nacionalistické klišé, které tvrdí, že České země leží ve středu Evropy: *„Pronikavé úspěchy sociálních zásahů nového režimu získaly národněsocialistickému řádu věrnost českého pracujícího lidu* [další termín, který si komunisté zvlášť oblíbili – pozn. R. P.] *a tak české země se staly v pravém slova smyslu ostrovem klidu, pořádku a práce uprostřed Evropy, která nastoupila do jednotné fronty k boji proti plutokratické Anglii a později k vyhlazovacímu zápasu proti bolševismu.“* Jednou dokonce používá nejotřelejší ze všech vlasteneckých klišé a označuje české země jako *„srdce Evropy“*.

Po atentátu je podle Bouchala každému Čechu jasné, že Benešova činnost už podruhé hrozí obyvatelům českého ráje zánikem: *„Londýnská etapa Benešova působení ve funkci lžipresidenta neexistující Česko-Slovenské republiky není ničím jiným než potlačováním toho, co ve službách Židů dělal Beneš již před tím. Bylo-li to tenkrát ohrožování státu, pak dnes je to nepřetržité ohrožování existence českého národa, který se tato horda zločinců pokouší svádět k nerozvážnostem.“* Nacista Bouchal ze sebe dělá největšího vlastence, tudíž heydrichiádu schvaluje. Zde se projevuje jako lepší propagandista než obvykle, neboť se nezmiňuje o žádných jednotlivostech. Trestaní jsou spravedlivě vybrané oběti na oltáři nacistického ráje. Opakuje, že Češi jsou privilegovaní tím, že nemusí bojovat na frontě jako obyvatelé říše, ale takto privilegovaní se nesmějí plést do věcí vojenských: Heydrich sloužil německému válečnému úsilí. Češi mohli vědět, že přijdou *„tvrdé, zákonem války diktované důsledky atentátu“*. Hlavně Beneš se míchá do války, Beneš poslal parašutisty, a tím je odpovědný i za Lidice, jejichž vyhlazení Bouchal zřejmě schvaluje: *„Češi konečně pochopili, […] poznali, že Beneš je strašlivým neštěstím pro svůj národ. Nikdo nepochyboval o tom, že jediné svědomí, které může být zatíženo vším tím, co následovalo jako důsledek tohoto zločinu, od všech poprav svedených lidí až po osud obce Lidice – je svědomí Benešovo.“* Bouchalův *Beneš atentátník* je dílem založeným na vzteku. Atentát na Heydricha ukázal nejen, že Němci mají slabosti, ale také, že Beneš není pouze morálně silnější než Němci. Propaganda vlastně selhala. Pokud by normální Čech knihu za války přečetl, pravděpodobně by měl dojem, že Beneš je hrdina, z něhož nacisté dostali strach.

Bouchalovi však nejde o Beneše samého, ale spíše o Beneše jako nástroj Churchilla. A tady se dopustil další propagandistické chyby. Opakovaně píše o zbabělém Benešovi, který žije v londýnském bezpečí. Spojené království prý představovalo nejhoršího nepřítele Nové Evropy, takže případný čtenář/ka se musí nutně ptát, jak je možné, že Londýn nabízí bezpečí před říšskou brannou mocí. Na druhé straně vývoj války v Sovětském svazu už nebyl slibný – Bouchalova kniha vyšla přibližně současně se sovětským vítězstvím u Stalingradu. Nicméně pojem *londýnské bezpečí* sice nesouzvučí s agresivním optimismem knihy jako celku, ale odvrací čtenáře od vyvíjející se katastrofy v SSSR. A navíc pro Němce byli Briti přijatelnější nepřátelé než Sověti. Bouchal prohlašuje, že *„Churchill není ničím jiným než velitelem tonoucí lodi Velké Britannie* [sic!], *která najela na skalisko židozednářských fixí svého kapitána“* . Krom toho se Britové dopouštějí osudové chyby tím, že se jim nelíbí sjednocená Evropa (tuším, že málo Britů touží po jakési sjednocené Evropě ještě dnes, i kdyby sami byli mimo ni): *„Anglie se však stále nemůže smířiti se skutečností, že v Evropě není již nikoho, kdo by byl ochoten umírati pro její sobecké zájmy, že není národa, s jehož pomocí by bylo možno rozraziti jednotu evropských zemí, které se postavily proti svému společnému nepříteli na ostrově. Anglie nemůže pochopiti, že jednou provždy skončila její šalebná hra s bezpečností evropských národů, která byla nazývána systémem ‚evropské rovnováhy'.“* Navíc je tu podtext, že celá šťastně okupovaná Evropa je proti Benešovi, který našel bezpečí na tonoucí lodi. Beneš se ukázal ochotným prolévat českou krev *„za větší slávu Anglie“* a zde podává Bouchal interpretaci atentátu, jejíž kratší variantu nalezneme např. v Hostovského románu *Všeobecné spiknutí* o více než dvacet let později. Následujícími slovy však chce Bouchal narážet na Mnichov a při tom chce ponížit emigranty i Čechy doma, kteří nepovažovali protektorát za zemský ráj: *„K tomu směřovaly demagogické štvanice Benešovy pod heslem: »Čecháčkové, vykrvácejte za zrádný Albion, aby v Anglii o vás něco věděli«.“*

Český antisemitismus

Bouchal prokazuje jistý sotva vzdělaný zájem o českou literární kulturu, ale vidí ji ultrapravicovýma očima a drží se tehdy oficiálního kánonu. Banálně nazývá Karla Čapka Masarykovým *„dvorním básníkem“* a sype jen jed na instituci s Čapkem spojenou, Pen klub, který je pro něho *„mezinárodní organizace marxistických a bolševických spisovatelů“*; podobně i Mánes je pro něho *„pražský výtvarnický spolek, za bývalé republiky ovládaný bolševickými tendencemi“*. Cituje Machara pro jednu satirickou poznámku na první republiku a několikrát cituje Dyka, nikoli z jeho básní či prózy, ale z pamfletové knížky *Ad usum presidenta republiky.* Rovněž cituje Eliášovou čistě jen z politických důvodů, když píše o Benešově *„odpravení“* Perglera, nemá zájem o její cestopisy ani prózy o Japonsku. Cituje Demla, popř. Březinu v Demlově podání, jen aby dokazoval moudrý český antisemitismus. I od nacisty Zavřela cituje pouze jeden protibenešovský epigram.

Bouchal splňuje čtenářovo očekávání tím, že bohatě cituje z Nerudova spisu *Pro strach židovský.* (Alexej Mikulášek v knize *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*, vydané v r. 2000, naznačuje, že Nerudova studie z r. 1870 není vlastně antisemitská, s čímž nelze souhlasit. Zmiňuje se o fašistickém vydání z r. 1935 a užitečně odkazuje na to, jak válečné vydání z r. 1942 bylo vykleštěné, aby se tam ztratily např. zmínky o mesiášství. Nacistická cenzura byla úplně zbytečná, protože bůhvíkolik tisíc výtisků originálu bylo snadno dostupných v Nerudově sbírce fejetonů *Studie krátké a kratší*.)

Způsob, jakým Bouchal využívá Nerudovu studii, je kluzký, neboť zneužívá Nerudova postavení v českém kulturním vědomí: *„Jan Neruda, básník, který jistě dobře znal denní starosti českého lidu, věděl, že Židé jsou největším zlem.“* Dále a důrazněji tvrdí: *„Nerudův názor, citovaný jako typický příklad, není však ojedinělý. V díle všech českých spisovatelů tehdejší doby i generací následujících zaznívá ostře vyhraněný, nekompromisní protižidovský tón, který naznačuje, že toto stanovisko k Židům bylo názorem nejen tehdejší vedoucí vrstvy intelektuálů, ale i majetkem nejširších vrstev českého lidu. Ten nebylo nutno přesvědčovati o zločinném počínání Židů, neboť jeho protižidovství bylo přirozenou obranou proti všemu tomu, co židovští parasiti páchali na české vesnici a v českých městech.“* Antisemitismus je tedy součástí zemského ráje, za který mají být Češi Němcům v čele s Heydrichem vděčni.

Bouchalova slova mají také propagandisticky ujišťovat Čecha, že s tím, co páchají Němci na Židech, bude pravý Čech souhlasit, a dokonce ho snad vtáhnout do jakési spoluviny. Je sice něco pravdy na tom, co Bouchal tvrdí o českých spisovatelích, ale antisemitismus nelze nalézt *„u všech českých spisovatelů“*, a zejména ne u *„vedoucí vrstvy intelektuálů“*. Nedávno se dal jeden mladý badatel z Ústavu pro českou literaturu AV ČR slyšet, že podle Pynsenta je antisemitismus všude v české literatuře 19. a první polovině 20. stol.

S důležitými výjimkami se najde antisemitismus v české literatuře opravdu skoro všude přibližně od r. 1850 až do r. 1920/21 a ani potom nezmizí úplně. Ale po r. 1945 jde o případy spíše ojedinělé. Novodobá legenda, že antisemitismus je věcí r. 1938 a později a že před tím, zejména v Praze, žili nežidovští Němci a Češi harmonicky, tj. legenda, kterou tradičně podporoval Peter Demetz v knize *Prague in Black and Gold,* neodpovídá pravdě. Antijudaismus (náboženské protižidovství) a antisemitismus tvořily část folkloru českého stejně jako slovenského, francouzského, maďarského, německého, polského a tak dále. V Británii, která má pověst země téměř bez antisemitismu, existoval i během druhé světové války a stále ještě nevymřel. Tím nemám na mysli pouze skiny, ale snad především jeho existenci u vyšších tříd. Nacisté tohoto folkloru zneužívali a zřejmě se jim díky němu podařilo ovlivnit lidi, kteří by se za jiných okolností styděli přiznat, že jim zbytky takového folkloru zůstaly v povědomí. Nehodlám tu uvádět Bouchalovy antisemitské tirády, poněvadž nepíše o židech nic, co bychom neznali buď z dřívější české literatury, anebo z Hitlerovy knihy *Mein Kampf.* Také Bouchalovo opakované spojování židů s Londýnem má v české literatuře dlouhou tradici.

Malý český nacionalista

Je to hlavně v několika poznámkách o Mnichovské dohodě, kde spatříme náznaky toho, že v nejhlubší hloubi svého srdce byl Bouchal vlastně prachobyčejný malý český nacionalista, který viděl v Benešovi zrádce národa ještě před jeho odletem. Píše např., že Benešova *„pravá tvář se ukázala celému národu teprve v zářijových dnech roku 1938, kdy se naplnil náš osud, na němž ležel těžký stín Benešovy činnosti“*. Bouchalův poměr ke spojencům Československa a jejich chování v Bad Godesbergu a v Mnichově se příliš neliší od Halasových slov *„Francie sladká, hrdý Albion“*: *„Kde bylo to přátelství států, o které se Židé slibovali postarati? Tam, kde zůstala věrnost ‚ušlechtilé' Francie a ‚vznešené' Anglie.“* Zranila ho, jako ostatně každého Čecha, Chamberlainova slova o lidu, o němž Britové pramálo vědí (Chamberlain vlastně použil plurál, šlo tedy o „lidy“ – tj. národnosti, národy, ale singulár se tradoval nejen mezi Čechoslováky, ale i mezi Brity): *„šlo tu o národ, jehož životní problém byl ještě před čtyřmi roky pro Anglii problémem příliš nepatrným a který tenkrát – jak prohlásil Chamberlain – v Anglii ani kloudně neznali“*, *„Beneš byl z prvních, kteří zbaběle opustili Česko-Slovensko po tragickém výsledku své politiky.“*

Tato hlavní postava Bouchalovy knihy trpí chorobnou touhou po moci a slávě (to se opakuje), je sobecký, mstivý a intrikánský a ještě k tomu, jak autor také často opakuje, je zednář a – což se opakuje nejvíc – má intrikánsky tajné fondy, jimiž si zajišťuje vlastní postavení a odpravuje lidi, kteří mu překážejí. Kolem Mnichova i potom byl prý Beneš ochoten akceptovat status autonomní republiky v SSSR, a vůbec byl zaprodancem Moskvy. Ačkoli Bouchal neužívá termínu *„bílý Žid“,* který si oblíbil fašista Rys, rozhodl se, že prezident měl do sebe příliš mnoho židovského: *„Vždyť židovství nemusí býti vždy jen věcí krve, ale může být určeno vlastnostmi povahovými. Beneš ve svém počínání byl vždy povahou typickým Židem.“* Když už Bouchal na samém konci knihy nemůže vymyslet další pichlavé nadávky, cituje vedoucího kaktusologa: *„konečně národ uvěřil slovům učence a cestovatele A. V. Friče, který před lety k jisté delegaci, ukazuje na Benešovu fotografii, pravil: »Pánové, podívejte se na jeho lebku, to je lebka zločince, který připraví národ do úplné zkázy«.“*

Heydricha odbouchl Beneš, Beneše odbouchl Bouchal, Pynsenta se jednou v hospodě na Žižkově pokusil absintem odbouchnout Macura.

(Redakčně kráceno, mezititulky Tvar)

Rober B. Pynsent je britským bohemistou.

UKÁZKA Z MACUROVA NEPUBLIKOVANÉHO PŘEKLADU – KNIHY VIIVI LUIKOVÉ, *JARO ROKU SEDM* (1985). AUTOBIOGRAFICKÝ PŘÍBĚH, KTERÝ SE ODEHRÁVÁ SEDMÉHO MÍROVÉHO JARA NA ESTONSKÉ VESNICI, VNÍMANÝ DĚTSKÝMA OČIMA.

AKTIVISTÉ INVENTARIZACE DOBYTKA PŘIŠLI HNED PO SVÁTKÁCH, hned zrána, když tatínek a strýček byli už pryč a já zůstala doma sama. Seděla jsem za stolem a jedla jsem chléb s řepnou melasou. Melasa byla jakoby nekonečná a černá jako uhel, tekla neochotně, jako med z láhve na podšálek. Olizovala jsem sladké stružky kolem hrdla láhve a se zájmem pozorovala lesklý odraz své tváře na povrchu husté tekutiny.

V zadní jizbě stál smrček se skleněnými koulemi a staniolem. Vypadal truchlivě a opuštěně. Neustlané postele na něho útočily jako nepřátelská vojska. Vysvitlo slunce a paprsky prostupující ledovými květy na skle vrhaly po stěnách podivné krvavě rudé kresby. V pokoji bylo chladno. Schoulila jsem se do klubka a olizovala si prsty od melasy. Dveře se rozlétly a do chalupy vešly cizí ženské. Láhev s melasou mi vyklouzla z ruky a převrhla se. Černá loužička se zvolna roztékala po stole, slepila noviny Hlas lidu s novinami Cesta ke komunismu, zaplavila babiččiny brýle a nedopletenou šedivou punčochu, které chyběla špička.

Provinile jsem se přitiskla ke zdi a zamračeně pozorovala příchozí. Zůstaly stát u dveří a rozhlížely se kolem. Tu hubenou jsem v životě neviděla, tu tlustší jsem znala. Byla to Laine. Její silné holeně zakryté jen tenoučkou hedvábnou punčoškou zrudly mrazem, přestože je do půlky zahřívaly bílé válenky zdobené koženými přezkami. Cípy pláště jí na prsou přidržovaly spínací špendlíky. Šátek měla uvázaný tak, aby bylo vidět kudrnu nad čelem. Ta byla nejdřív celá ojínělá, ale v tom teple uvnitř jíní roztálo a změnilo se v pramínky vody, které jí stékaly po spáncích a po nose.

Za zády vetřelců plaše skříply dveře a objevil se tu ještě jeden do třetice – Pytlový Eevald. Neúčastně se díval k zemi, krk mu brunátněl, klapky ušanky se chvěly po stranách propadlých tváří a na špičce nosu se mu jiskřila kapička.

Eevaldův příchod mě osmělil, z koutku za stolem jsem se nenápadně přesunula k němu a netrpělivě čekala, kdy řekne, abych mu ukázala výkresy. Laine se posadila na strýčkovu postel, natáhla si nohy a pokojně si prohlížela své hedvábné punčošky a válenky. Když se dosyta vynadívala, houkla po mně: „Kde jsou vaši?“

Vysvětlila jsem ochotně: „Babička je v chlévě, bůhví co tam dělá, ale máma šla na patro, asi shazuje seno!“

Laine zablýskla bělmy a křikla vítězně: „No slyšíš tu holku, Loreido?! Už před námi všecko schovávají. V tom má prsty Hildička a bába tancuje, jak ona píská!“

Lainina slova mě utvrdila v tom, že babička zrovna teď ve chlévě tancuje a že to přede mnou z nejasných důvodů tají. Viděla jsem přímo před očima, jak zvedá podolek sukně, jak jí mašle na punčochách vlají, jak podupává nožkou, až se jesličky třesou. A maminka si zatím vlezla nahoru na žlab a píská na mou zrezivělou píšťalku, kterou naši vyměnili s jedním německým vojákem za šest vajec.

Strašně ráda bych viděla, co se v tom chlévě děje, ale usoudila jsem, že se nepatří nechávat hosty v domě o samotě. Loreida se ušklíbla a pozorovala ponuře, jak černá melasa kape ze stolu. Stále ještě neřekla ani slovo.

Eevald sebou trhl a z ničeho nic zakřičel: „Baby!“

Loreida si ho změřila udiveným pohledem, vylovila z rukávníku cigarety, zapálila si a nosem vyfoukla modravý obláček kouře. Laine se dala se mnou znovu do řeči a zvědavě vyzvídala: „A masa máte hodně?“

Zamyslela jsem se důkladně a řekla: „No masa moc není, ale másla máme hromadu! Tatínek teď dostává plat v másle!“

Na tu poslední větu jsem byla velice hrdá. Jednou jsem to kradmo vyslechla, slovo od slova jsem si to zapamatovala, a teď jsem to řekla nahlas a nic jsem nepopletla.

Ale Laine to nijak neohromilo a vyzvídala dál: „To jste ani prase nezařízli?“

Zabručela jsem naštvaně: „Ne!“

Laine dotírala: „No to už bude pěkně veliké, co?!“

Představila jsem si naše prase, jak si drbe záda o stěnu chléva, jak smrdí a čeká, jestli se mu nepodaří ulovit slepici. Připadalo mi krvežíznivé, bachraté a velikánské a prohlásila jsem: „Veliké jako almara!“

Loreida se nudila, zamáčkla nedopalek do krabičky od sirek a kolegyni okřikla: „Údaje získané od dítěte se musí prověřit. Tak najděte konečně někoho a zavolejte ho sem. Čas letí!“

Laine vyšla hřmotně ven, Eevald se celý nahrbil, přešlapoval z nohy na nohu a cosi bručel. Možná za chvilku udělá lva. Zatáhla jsem ho za rukáv a špitla: „Chceš vidět moje jméno? Sama jsem ho napsala!“

Eevald ztichl, zahloubal se a pak se zeptal dutým hrobovým hlasem: „A k čemu to je dobré? Co je za jménem?“

Zahihňala jsem se dotčeně a pokusila se skrýt svůj zmatek tím, že jsem se na Eevalda vrhla a předstírala jsem, že na mě přišel záchvat ječení. Eevald nic, jenom potřásl hlavou a zasnil se: „Jo, kdyby ses uměla podepsat po čínsku, to by…“

A co by bylo, jsem se už nedozvěděla, protože do jizby vstoupila babička v zahnojených galoších a s šátkem od sena. Laine se mlčky protlačila kolem ní ke stolu, kde už seděla Loreida před otevřenou aktovkou a hromadou lejster. Eevald sevřel babičce dlaň a postěžoval si: „Udělali ze mě kočího. Koník si cupe, klopyty klop, zadek mám jako z ledu, ta zima zatracená!“

Babička zmateně přistoupila ke stolu a zůstala vyčkávavě stát. Strýčkova postel, jídelní stůl a ibišek jako by se zničehonic ocitly v kanceláři. Laine kladla otázky, babička odpovídala a Loreida si balila cigaretu. Eevald se zády opíral o vychladlou pec a popotahoval. Loreida si babičku nedůvěřivě prohlížela a v koutku rtů jí doutnala papiroska.

Ze začátku šlo všechno hladce. Podle Laininých otázek a babiččiných odpovědí sepsala Loreida rok a místo babiččina narození a po ruském způsobu i jméno po otci. Na ty otázky už byla babička asi zvyklá, a tak uctivě odpovídala: „Rok tisíc osm set osmdesát sedm. Otec byl Jaan. Farnost Vôisiku.“

Najednou se Laine zeptala: „Pohlaví?“

Babička zamžourala, přešlápla a dotčeně vyjekla: „Co?“

Laine zaječela: „Pohlaví!“ Babiččiny oči pokorně těkaly z Laine k Loreidě a zase zpátky k Laine. Jako by se najednou zcvrkla. Laine založila ruce v bok, rozkročila se před babičkou a štěkla: „To je mi kultura!“

Babička sebou škubla, zvedla hlavu, udeřila pěstí do stolu, až melasa vystříkla na ty důležité bumašky, a zaječela: „Hubu drž!“

Loreida se nechápavě ozvala: „Laine, co se tu děje? O co jde?“

Babička měla ruce na prsou zkřížené, tváře jí zrudly a sípěla. Vybuchla: „Copak samy nevidíte, kdo je chlap a kdo ženská?! Kolik moudra to po školách pobrala, hlavu nosí šejdrem jak papoušek od žida, co žvaní, jak mu to do zobáku přijde, a sám neví co!“

Babička se nadechla, podívala se na špičky galoší a nakonec řekla Loreidě omluvně: „No tak tam napiš, že máme krávu, prase, berana a dvě ovce a k tomu pět jabloní.“

Loreida zaváhala: „Tak co, prověříme si to, nebo se tomu dá věřit?“

Laine prohlásila velkodušně: „Nechme to tak. Sotva budou mít prasat víc. Co by jim dávali žrát, sami nemají co do huby.“

Oknem dovnitř bliklo slunce a zavírací špendlíky na Lainině hrudi se zablyštěly. Bylo slyšet, jak se vrací maminka a spěchá ze síně do kuchyně, do tepla. Eevald spal vestoje opřený o kamna a pravidelně chrápal. Plechový plát kolem pece pod jeho nohama se leskl. Vypadalo to, že Loreida zapíše nejenom dobytek a jabloně, ale i maminčiny plaché kroky v síňce, hubený pytlík pod rubášem ve skříni, německý bajonet v prázdném úlu i máslo, které tatínek dostává místo platu.

Ale já byla při ní a dokonce jsem jí velkomyslně dávala právo to všechno sepsat. A k babičce jsem cítila nepřátelství se špetkou lítosti. Do vzduchu nad její hlavou jsem v duchu načmárala tučnými písmeny: „Po staru se žít nedá!“ Ta slova mi vnukl rozhlas, ten mě přesvědčoval a získával. Ale babička všechno pouštěla jedním uchem tam a druhým ven, jako by ani neslyšela. Tak, a teď to má!

Trochu mě přitom mátla Laine. Copak Laine opravdu může být na straně *nového pořádku*, když nemá doma žádnou jinou knížku než stařičký kalendář? Trápilo mě to. Nemohla jsem pochopit, proč právě ona je s rádiem zajedno. Styděla jsem se za ni před babičkou, připadalo mi, že kdyby jí nebylo, babička by okamžitě všechno pochopila a lačně by začala žadonit, abych jí vyprávěla o Čapajevovi, Suvorovovi a malé pionýrce Mamlakat, která trhala bavlnu oběma rukama a dostala za to přidáno.

Dívala jsem se na Laine tak nasupeně, až se začala ošívat, přehodila nožku přes nožku a pak je zase obě postavila zpátky na zem, zívala na celou pusu a přejela si dlaní po čele, jako by si chtěla můj odsuzující pohled setřít. Prohlásila: „Ksakru, jestli to půjde všude tak pomalu, nebudeme s tím do večera hotovi! Kůň se přepil vody, chčije jak zjednaný, co je to za cestování! Copak je Eevald nějaký kočí?!“

Eevald uslyšel svoje jméno, zalapal po dechu, otevřel oči, potřásl hlavou a žalostně se rozbrečel. Utekla jsem se schovat za babiččinu židli. Co jsem zmohla proti skutečnému životu se svými prostinkými příběhy z knížek, ve kterých je všechno zajímavé, rychlé a tak trochu slavnostní. V přečtených příbězích byl život jako vylisovaný, zdrobnělý a ze všech stran dobře viditelný jako kousek cukru. Ani židle nebyly v knížkách těžké, nemusely se tahat ze všech sil přes celý pokoj, když se chtěl člověk posadit ke stolu. O kamnech vůbec nebyla řeč a když už, tak v nich *praskal veselý ohýnek* a vůbec nekouřila. V zimě *drobotina* lyžovala a sáňkovala, žádná maminka se nechodila tajně z chléva do kuchyně zahřát a strýček nemusel na lesní práce.

Ale ve skutečnosti se všechno vleklo, všechny věci byly k neunesení, noci a dny nekonečné, lidé šediví a obyčejní. Nejednou se to v životě sběhlo tak podivně, že jsi mohl být při tom a stejně jsi nepochopil, co se přihodilo.

Na akci Estonského klubu – Animované filmy z Estonska (Priit Pāru)

popisky ?

DVĚ DROBNÉ VZPOMÍNKY NA VLADIMÍRA MACURU

Vladimíra Macuru jsem poznal na konci sedmdesátých let. Vrátil jsem se tehdy z vojny a pracoval jako korektor v nakladatelství *Čs. spisovatel*. Už ani nevím, jak se o mně dověděl, ale zašel za mnou a nabídl mi spolupráci na *Slovníku světových literárních děl*. Začal jsem psát hesla ještě v nakladatelství a potom jsem dlouho pokračoval, když jsem se dostal do ústavu (míněno Ústavu pro českou a světovou literaturu) a na vlastní žádost přímo k Macurovi do oddělení teorie. Ten slovník skutečně vznikal přes deset let, v podstatě mimo veškeré struktury a Vladimír mu věnoval obrovské množství času. Povzbuzoval autory a neustále vyhledával nové; četl, opravoval, doplňoval a spolupsal všechna hesla, kontroloval ty tisíce údajů, které každý takový slovník má. Viděl jsem ho třeba ve frontě na zeleninu s otevřenou složkou hesel a tužkou. Jeho entuziasmus a energie byly nakažlivé. Připomínal obrozenské nadšence z Jiráskova *F. L. Věka*, kteří s českými knížkami obcházeli vesnice a městečka. A dokazoval, že kvalitní odborné projekty nemusejí vznikat jenom na základě státní podpory a mnohatisícových grantů. Možná bych to měl napsat ještě jinak. Granty a podpora vědy jsou jistě dobrá věc, ale pokud se nenajdou lidé, kteří svou prací žijí naplno a jsou ochotni pro ni něco obětovat, sotva budou napsány tak dobré knížky, jako je Macurovo *Znamení zrodu*, *Slovník světových literárních děl* a *Průvodce po světové literární teorii* nebo i další publikace, které tehdy vznikaly jakoby na okraji oceňovaných a zdánlivě významných sborníků a knih.

Druhým společenstvím, kde jsem Vladimíra od začátku osmdesátých let potkával, byli „medvědáři“. Původně to byla myslím teoretická sekce Literárněvědné společnosti, která po oficiálním zániku na začátku normalizace pokračovala tak, že se zájemci scházeli každé první pondělí v měsíci v bytech, kde se přednášelo a diskutovalo. Proč medvědáři? Říkalo se, že to zavedl Jan Mukařovský, když jednoho normalizačního jara uviděl tváře svých žáků (často už vyhozených z ústavů a fakult) a řekl: „Pánové, po té zimě vypadáme všichni jako potulní medvědáři.“ K medvědářům mě přitáhl Milan Jankovič a dodnes mu za to zůstanu vděčný. Takové jiskření nápadů, tolik invence, přemýšlivosti a noblesy jsem do té doby nezažil – a od té doby vlastně taky ne. Někteří z těch diskutujících už nežijí – Pavel Trost, Miroslav Drozda, Robert Kalivoda, Miroslav Procházka, Růžena Grebeníčková, Alexandr Stich, Mojmír Otruba a bohužel taky Vladimír Macura – ale přesto mi pořád zůstávají v paměti. Jedna z prvních diskuzí, které jsem se účastnil, byla o Macurově právě vydaném *Znamení zrodu*. Bylo to v bytě Karfíkových, seděl jsem jako benjamínek někde vzadu a dodnes si vzpomínám na vášnivé vystoupení Roberta Kalivody a to, jak hájil své přesvědčení o Máchově revolučním romantismu. Červenka na to (jako téměř vždy) replikoval, Vladimír nějak odpovídal, už si nevzpomínám jak přesně…

Zásluhou takových lidí, mezi něž patřil Vladimír Macura, byla i doba normalizace snesitelnější. Byl to člověk nejen velké vnitřní síly, neuvěřitelné pracovitosti a energie, ale i velkého charakteru. V 90. letech se pak naše cesty rozdělovaly, mívali jsme různé názory, ale i v diskuzích a sporech býval vždycky sice neúprosným, ale férovým oponentem. Naposledy jsem ho potkal pár dní před svou cestou do Lipska. Vypadal hodně špatně, měl už čtvrtý nebo pátý druh antibiotik, žádný nezabíral a říkal: Víš, myslel jsem si, že si na tu nemoc nezvyknu, ale zvykneš si i na ni. Když jsem se vrátil, bylo už po pohřbu. A dodnes mě dojímají verše z Čelakovského na jeho parte. Jsou svěží, nevtíravé, trochu ironické, ale opravdové jako byl Vladimír sám.

JIŘÍ HOLÝ,
literární vědec

TAK PŘIROZENÉ, TAK NORMÁLNÍ…

Je zvláštní, že si vlastně vůbec nedokážu vzpomenout, kdy jsem se s Vladimírem Macurou seznámil. Určitě to bylo někdy před rokem 1989… Ale kdy? Vladimír byl nenápadný, neupozorňoval na sebe, ale jakmile ho člověk trochu blíže poznal, věděl už navždy, že se zná s někým dost podstatným. Posléze se stal ředitelem Ústavu pro českou literaturu AV ČR, nikdy jsem ho však nebyl schopen vnímat skrze tuto funkci, byl to stále „pouze“ Vladimír – přitom jestli někdo byl pro mne autoritou, tak právě on. Například jednou jsem se ho ptal, zda básně publikované pod jménem Petr Bezruč napsal poštmistr Vašek, anebo zda Vašek ty básně ukradl. Vladimír mi poskytl zhruba desetiminutový výklad, z něhož si pohříchu pamatuji jen útržky, a pak vyřkl soud, že Vašek ty *Slezské písně* skutečně napsal. Od té doby mě už nikdo nepřesvědčí, že Vašek není básníkem Bezručem.

Nejvíce jsme se s Vladimírem sblížili, když jsme v roce 1995 připravovali takzvané monoautorské číslo *Tvaru*. V 90. letech se *Tvar* totiž pokusil navázat na Šaldův *Zápisník* a vždy jednou ročně poskytl prostor jedinému autorovi, aby celé číslo zaplnil svými příspěvky. Vladimír přistoupil k tomuto úkolu opravdu poctivě. Ačkoliv měl rozpracovánu prózu, ačkoliv měl další závazky vyplývající z jeho vědeckého zaměření, vše na čas potlačil a věnoval se svému *Tvaru* č. 14/1995. Na tu jeho neokázalost kombinovanou s obdivuhodnými znalostmi nezapomenu.

I když Vladimírovy literární zájmy byly neobyčejně široké (např. výborně se orientoval v současné české poezii – mimochodem: kolik dnešních literárních vědců tohle o sobě může s čistým svědomím říct?), jeho největší láskou bylo 19. století (tehdy to bylo století minulé). Občas jsem měl pocit, že velkou část své osobnosti do toho minulého století natrvalo přemístil. Někdy působil, jako by přišel opravdu odkudsi z minulosti, kdy nebylo ještě nutné zdůrazňovat, že literatura má smysl. Díky němu tedy vím, co znamená opravdu nepochybovat o zásadním významu literatury pro život a pro svět – je to tak přirozené, tak normální…

LUBOR KASAL,
básník

Vladimír Macura dostává vyznamenání

VÝLOV

Knihy o druhé světové válce jen prší. Tentokrát nám však napršelo přece jen něco jiného než běžný dějepisný populár. **Osmar White** byl australský válečný zpravodaj, jenž od zimy 1945 působil u Třetí armády generála Pattona. Jeho *Cesta dobyvatelů, Reportáž očitého svědka o Německu v roce 1945* (*Epocha* 2005, přeložil Oldřich Vidlák) se tedy opírá výhradně o osobní zkušenost. I když kniha byla napsána už těsně po válce, z jejího vydání jak v Anglii, tak v USA sešlo a v šuplíku musela počkat až do roku 1983. Whiteovy zápisky jsou totiž prosty oné přiblblé armádní ideologie, která předstírá, že ti naši hoši jsou jen samí hrdinové a skvělí chlapíci nejvyšších mravních zásad, zatímco všichni ti druzí nejsou nic než bandité a bestie neštítící se žádného zločinu. Autor ukazuje, že válečná krutost (např. vůči civilnímu obyvatelstvu) měla velkou setrvačnost, že nespravedlnost a nehumánnost neskočily s posledními výstřely na frontách. *Cesta dobyvatelů* se jistě stane jedním z vítaných pramenů, z něhož budou lokat čeští přežvýkávači posledního světového válečného konfliktu.

„Rozhovor Shanea MacGowana, textaře a zpěváka, s jeho (dnes již bývalou) partnerkou Viktorií Mary Clarkeovou nám přibližuje nejen začátek a konec skupiny Pogues, její slávu a úpadek, ale díky skvělým Shaneovým vypravěčským schopnostem se dozvídáme i spoustu zajímavých informací o irské historii, irské lidové hudbě, počátcích anglického punku, irské literatuře a poezii, amerických westernech, irském pivu a whisky, alkoholismu, taoismu, hippies,“ píše se na obálce knihy nazvané *Na tahu s MacGowanem* a vydané letos nakladatelstvím *Maťa*. **V. M. Clarkeová** je literárně a publicisticky zjevně nezkušená, a tak jako tvůrčí metodu zvolila prostý přepis magnetofonového záznamu (je zapsáno např. i to, že během natáčení rozhovoru zazvonil telefon, a zatímco Clarkeová mluví s volajícím, MacGowan se jí ptá, kdo to je). Tuto autentičnost a mluvní charakter se Jaroslava Kočová pokusila zprostředkovat obecnou češtinou, což je překladatelsky dost bezbolestné, avšak docela účinné. Fanoušci MacGowana si rozhovor jistě s chutí přečtou, ti ostatní – pokud četbu knihy nebudou rovnou pokládat za ztrátu času – si nad ní mohou zapřemýšlet třeba o jedné hudební subkultuře nebo o problematice více či méně týraných dětí, z nichž se posléze stali umělci, anebo o tom, jak daleko může zajít literární neumětelství, pokud se přihřívá na populární osobnosti.

Konec dobrý, všechno dobré: Protože druhá vydání nebývají většinou recenzována, alespoň ve *Výlovu* se zmíním o *Druhém městě* (Petrov 2005). **Michal Ajvaz** v úvodu píše, že toto vydání pokládá vlastně za první, neboť v roce 1993, kdy román vyšel poprvé, mu nakladatelství *Mladá fronta* neumožnilo udělat autorské korektury, takže se v textu vyskytlo množství chyb, jež pozměňují smysl některých vět. Chápu autora a oceňuji jeho snahu o přesnost, jako čtenář, jenž před dvanácti lety přečetl první vydání a letos to druhé, jsem si pochopitelně ničeho nevšiml. Tenkrát i nyní – román je to stále podařený. Při druhém čtení se mi nově otevřela především Praha, velká a trvalá Ajvazova inspirace – přesné popisy konkrétních pražských zákoutí vpletené do příběhu mě až dojímaly. Druhá četba *Druhého města* má výhodu i v tom, že při ní lze poměřovat autorův vývoj. Na rozdíl např. od posledního románu *Prázdné ulice* či podstatné části *Zlatého věku* je *Druhé město* intimnější, fabulačně sevřenější, nevětví se tak divoce a návaznost na Ajvazova oblíbence Kafku je v něm zřetelnější. Kdo klade na román, řekněme, kunderovské požadavky, ten bude z Ajvaze už napořád zklamán, avšak ten, kdo k textu přistupuje bez myšlenky, že něco nutně musí znamenat něco jiného (srov. rozhovor s Ajvazem ve Tvaru č. 16/2005), kdo vnímá román jako svobodný prostor, kde se lze setkat s autorem, jenž čtenáři umožňuje rovnoprávnou spolupráci, tak ten bude mít z druhého vydání *Druhého města* radost – pro něho bude stát za to se k tomuto románu vracet.

LUBOR KASAL

NAD ČÍM NELZE ZAVŘÍT OČI

Zdeněk Štipl: Oči zavřít jsem nemohla
Torst, Praha 2005

Zdeněk Štipl (1976) si asi už zvykl – alespoň po recenzích otištěných v *MF Dnes* (10. 6. 2005) a *Lidových novinách* (2. 6. 2005) – na srovnávání své prvotiny, novely nazvané *Oči zavřít jsem nemohla*, s Petrou Hůlovou (1979) a jejím debutem *Paměť mojí babičce* z roku 2002. Prostor Štiplovy Indie je pro běžného čtenáře podobně exotický, jako tomu bylo u Mongolska Petry Hůlové, oba autoři navíc ve „svých" zemích strávili delší čas a reálie běžného života, nenásilně zabudované v jejich textech, mají nejen vypozorované, ale i teoreticky podložené – jsou předmětem jejich vysokoškolského studia. Oba zvolili za vypravěčky svých próz dospívající dívky, jež zpočátku řeší pouze své všední starosti a radosti ve vesnickém světě nijak idealizovaných tradičních rodinných a přátelských vazeb, v čase rytmizovaném cyklickým zemědělským rokem. Oběma jejich protagonistkám se zprvu zdá být přisouzen podobný život, jaký odedávna vedla jejich rodina, život, v němž jsou muži předurčeni být živiteli rodin a ženy matkami a hospodyněmi. Při srovnávání obou autorů se ovšem nabízí i otázka, zda bude Štiplův debut přijat s podobným nadšením, jako tomu bylo u Hůlové.

V první části Štiplovy novely se vyprávění hlavní hrdinky, dívky z katolické rodiny žijící v poklidné indické vesnici, zcela soustředí na vztah ke kamarádkám Sunítě, Alíje i starší Gítáben, na vlastní dospívání (několikrát je tematizovaná první menstruace, první platonická láska), vzpomínky na dětství a stále bolestnou smrt dědečka.

Od druhé kapitoly se však charakter knihy radikálně mění a vypravěčka se stává svědkem jakýchsi hrůzných událostí, před kterými musí utéct. Namísto všedních starostí sleduje nyní krutosti páchané sousedy, znásilňování a týrání žen a vraždění, při nichž, jak říká titul knihy, hrůznou fascinací *„oči zavřít nemohla"*. Vlna násilí se nevyhýbá ani jejím nejbližším, muslimské kamarádce Alíje, ale i hinduistce Sunítě, jenž se vzepře svému otci. Nejhůře dopadne její přítelkyně Gítáben, jež má muslimského přítele – je ubita železnou tyčí. Zmínky o osudu nejbližší rodiny vypravěčky jsou maximálně kusé – z mlčení o jejím otci i malém bratrovi, jehož zmatená hrdinka na útěku „ztratila" na cestě, lze usuzovat na jejich smrt. Závěr pak patří bezútěšnému čekání na naději v utečeneckém táboře, v němž se hrdinka upíná právě k Sunítě a Alíje (*„… pevně se budeme držet a zůstaneme spolu. Vždycky. My tři."*). Přesto je jejich vztah už navždy poznamenán prožitými událostmi: *„… vím, že se její oči s mýma potkat nemůžou. Alíja nesmí nikdy poznat, co se mi do očí zapíchlo, když se nedokázaly včas zavřít, i když se zavřít měly (…) něco se mezi nás položilo, já o to často zakopávám, nehýbe se to a neroste, ale drží to pevně mezi námi jako klín hluboko zaražený v kmeni"* (s. 129).

Teprve v závěrečném doslovu je čtenáři dovoleno dozvědět se něco víc o okolnostech masakru, za nímž dosud bylo možné jen tušit reálné události. Nedozví se sice, proč násilnosti zaměřené na muslimy postihly i křesťanskou rodinu, proč vypravěčku, vrostlou do světa, v němž je rodinná soudržnost nade vše, netrápí osud bratra či otce, proč pro ni znamenají více kamarádky než matka, která jediná z rodiny přežila, proč bylo pro hinduistickou dívku Sunítu přijatelnější zůstat v drsných podmínkách utečeneckého tábora než žít s otcem, byť krutým a nemilovaným. Alespoň se však z doslovu dozví, že šlo o protimuslimské nepokoje s tragickým vyústěním v městě Gódhra v indickém svazovém státě Gudžarát v roce 2002 a že zavražděná Gítáben, jíž je ostatně kniha věnována, byla reálnou osobou. Dvacet stránek možná až příliš podrobného vylíčení událostí, jejich příčin a následků umožní čtenáři zorientovat se v čase a prostoru a pospojovat si jednotlivé události.

Prosté, uměřené Štiplovo vyprávění nikde nedrhne, nenudí a obsahuje i působivé pasáže. Problematicky však vyznívají zmíněné nevyjasněné motivace jednání jeho hrdinů a nevyjasněný a nedotažený se zdá být i vlastní autorský záměr. Na jedné straně zobrazením reálií nenásilně, leč pevně vsazuje text do místních souřadnic, reflektuje specifika indické společnosti, na druhé straně od zahájení popisu masakru z těchto souřadnic náhle vystupuje a omezuje se pouze na strohé vylíčení až monotónně se opakujících násilností. Próza tak náznakově obsahuje jak univerzální příběh o hrůzách, které jsou schopni páchat pod rouškou víry dříve pokojní sousedé, tak psychologickou sondu do duše dospívající dívky i aktuální svědectví o reálné události – ovšem dotaženo o něco dál a vše umně propojeno by mohlo vydat na působivé dílo s aktuální společenskou tematikou. Takhle autor zůstává někde na půlce cesty.

Možná chceme po debutantovi moc. Jak říká stará otřepaná fráze, až jeho další díla rozhodnou, zda byla kniha limitována nezkušeností či zda šlo o vrchol jeho možností. A avizované srovnání s Hůlovou? Zatímco její debut byl přesvědčivý a strhující, Štiplova skromná, nenápadná novela sotva vyvolá nadšené výkřiky. Přesto však – něco na tom Štiplovi je.

ALENA ŠPORKOVÁ

PŘIJEL, VIDĚL, PODMANIL

Stephen Greenblatt: Podivuhodná vlastnictví
Zázraky Nového světa
Přeložila Lucie Johnová
Karolinum, Praha 2004

Jednou ze základních lidských zkušeností je setkávání s *cizím*. Pro současného člověka je to na první pohled věc jakoby samozřejmá, letecké linky nás dopraví tisíce kilometrů od našich domovů, při sledování zpravodajství se z pohodlí vlastní pohovky díváme na tělesné pozůstatky sebevražedných atentátníků někde v Asii, po připojení k Internetu si můžeme zasurfovat po různých více či méně exoticky a lákavě vyhlížejících stránkách z celého světa. Je však otázkou, nakolik jsou v současné době tato setkání s cizím vlastně setkáním s něčím novým a neočekávaným. Jsme přece jen součástí informační společnosti, která může získat přístup k exotickému a cizímu prostřednictvím monitoru vlastního počítače a která především pronikla snad do všech koutů planety, aby je vtáhla do „globálního dění" a zabrala je pro potřeby „světové veřejnosti". Nakonec se tak vlastně stejně pohybujeme v prostředí už jednou poznaném a na různá setkání s *cizími* kulturami jsme většinou připraveni z cestovních příruček, průvodců i konkrétních rad internetových stránek či našich známých, kteří měli to štěstí a ono *cizí* poznali již před námi. Proč však takovéto myšlenky na místě, kde by zvědavý čtenář očekával spíše zasvěcené recenzní povídání o knížce?

Odpověď je jednoduchá, protože ne vždy tomu tak bylo, protože ne vždy byla exotika Karibiku důvěrně známým reklamním tahákem cestovních kanceláří, protože ne vždy byly cizí kultury vlastně už popsané, poznané a „předžvýkané" k dalšímu snadnému upotřebení a protože byla doba, kdy se podmínky pro toto trvalé využívání teprve vyvíjely. A právě o fenoménu objevných cest, ale především o skutečných setkáváních a střetech kultur a o jejich strategiích je zajímavá práce amerického literárního historika Stephena Greenblatta *Podivuhodná vlastnictví*.

Greenblatt pojednává ve své knížce o fenoménu *cizího*, o údivu nad odlišným, o jeho přijetí a následném ovládnutí a přivlastnění. To je totiž svým způsobem nedílná součást objevitelských cest v průběhu celých lidských dějin od starověku a především v období raného novověku. V Greenblattově práci tedy nejde v prvé řadě o samotný výčet a popis objevných cest, ale spíše o princip střetávání evropských objevitelů s cizí kulturou, o její interpretaci a vnímání a o strategie jejího podmanění a přivlastnění. Greenblatt připomíná, že v momentě střetávání dosud navzájem neznámých civilizací a kultur nejde jen o výměnu zboží či o zábor území pro mateřskou zemi, ale především o konfrontaci dvou odlišných myšlenkových světů, způsobů komunikace, navzájem nesrozumitelných jazyků. Ta například v případě objevení Ameriky skončila ztrátou dosavadní duchovní svobody a svébytnosti domorodých kmenů žijících ve svém vlastním tradičním světě, jejich proměnou v podlidi, kanibaly, divochy a otroky.

Evropský svět rozšířil svůj pojmový, ale především myšlenkový, chce se říci diskurzivní protektorát nad novým, dosud neznámým územím a především nad jeho obyvateli. Pro své potřeby a podle svých vlastních představ si v různých cestovatelských příručkách konstruuje podobu domorodců, vykládá jejich chování, interpretuje jejich rituály a vytváří tak svůj osobitý *obraz* onoho vzdáleného a *cizího*. Na základě těchto často právě degradujících popisů si pak příchozí evropská civilizace dělala nárok na obsazení nových krajin, na jejich využití a přivlastnění si jejich materiálních a lidských zdrojů. Toto jednostranné a z dnešního pohledu zkreslené vnímání bylo legitimací práva dobyvatelů na svou kořist: domorodec označovaný a následně i obecně vnímaný prostřednictvím pojmu kanibal nebo divoch nebyl samozřejmě roven evropskému cestovateli a dobyvateli. Podle potřeby se tak stal původně přátelský a neškodný indián nepřítelem. Jde o jednoduchou, ale současně dobře fungující a osvědčenou strategii. Autor pracoval při svém bádání s dobovou cestovatelskou literaturou, s prvními dokumenty o Novém světě, které se o něm často vyjadřují anekdoticky. Bez ohledu na svou lživost některých zpráv vyjadřují sebevědomí evropských dobyvatelů, kteří se ve svém konání cítili být v právu a sami sebe chápali jako Bohem pověřené a obdařené misionáře šířící, křesťanství a jeho kulturu. To, co je odlišovalo od domorodců, byla schopnost abstraktního myšlení i písemného záznamu a kodifikovaný, propracovaný právní systém. To bylo jejich výhodou a instrumentem při prosazování vlastní autority na úkor původního obyvatelstva a jeho kultury.

Příchozí Evropané prosadili svou civilizaci i kulturu jako hegemonní a dominantní. Díky písmu měli svou vlastní minulost, měli své dějiny s vlastním všemohoucím Bohem, to ale místnímu obyvatelstvu chybělo. *„Tato kultura si důvěřovala natolik, že očekávala, že naprostí cizinci zavrhnou svou vlastní víru, nejlépe ihned, a přijmou víru evropskou jako průzračně a evidentně pravdivou. Když se tak nestalo, vzbudilo to v Evropanech netrpělivost, pohrdání a dokonce vražedný vztek."*

V podobném duchu bych pak mohl pokračovat v líčení obsahu této skutečně zajímavé a podnětné knížky, která popisuje objevení Nového světa přece jen odlišně než většina literatury, kterou měl český čtenář k tomuto tématu dosud k dispozici. Na stránkách Greenblattovy knížky jde o jiné, nové a netradiční nahlédnutí starého a známého tématu, o nahlédnutí, které může být v mnohém inspirativní i pro jiné oblasti lidských dějin, vždyť s *cizím* se člověk setkával v průběhu svých dějin nejen za oceánem, ale de facto i ve vlastním prostředí. Jednou z mála možných výtek vůči autorově textu by tak mohl být na některých místech příliš složitý a abstraktní jazyk, který může smysl jeho tezí a jejich obsah zatemňovat a skrývat. Některé pasáže je tak třeba číst dvakrát, třikrát a promýšlet. Toto úsilí se ale skutečně vyplatí, neboť pak se před čtenářem objeví problém z nové perspektivy, problém lidské kultury, tolerance a strategie ovládnutí a podmanění *cizího*.

JAN RANDÁK

JDE TO – ZPÁTKY DO AFRIKY

Jiří Dvořák: Zpátky do Afriky
Ilustrovala Alžběta Skálová
Baobab, Praha 2005

Jedno z nejdůležitějších topoi v literatuře obecně, v literatuře pro děti a mládež pak zejména, je – cesta. *„Cesta tam a zase zpátky“*, jak dobře věděl Tolkien. A jak také dobře věděli (a vědí) nakladatelé dobrodružných cestopisů po krajinách skutečných i smyšlených. S hrdiny, kteří opravdu žili, s hrdiny, které oživila až fantazie spisovatele a jeho čtenářů.

Cestopis Jiřího Dvořáka (u *Baobabu* už vydal v roce 2003 knížku *„bajek nebajek“ Slepice a televize*, na kontě má ale i řadu „dětských“ titulů u jiných nakladatelů) vypráví o cestě jen zpátky, o *„daleké cestě za domovem“*. „Doma“ jsou hrdinové v Africe a původ je jedna ze dvou věcí, které jedině je spojují. Jinak jsou „každý pes, jiná ves“. Kdyby se tak dalo mluvit o příslušnících docela jiných živočišných druhů – fenkovi, africkém slonu, žirafě, marabuovi, kobře, pelikánovi, papoušku šedém. Druhá věc, jež mají společnou, je výchozí bod společné cesty: do jednoho podzimního dne tráví své dny zavřeni ve výbězích a klecích pražské zoo. A právě toho jednoho dne se jim podaří uniknout, obelstít hlídače a vyrazit z města. A na jih.

Sedm hrdinů musí, než nakonec šťastně doputují do kýžené domoviny, překonat několik překážek. A už od první z nich, kterou jsou vrata zoologické zahrady a zmíněný hlídač, je jasné jedno: uspět můžou jen tehdy, když budou spolupracovat. I tlustokožec Mugambo má strach z kobry a jejího jedu – a nakonec ji přes studené hory přenáší *„ve vyhřátém chobotu“*. Slon tedy slouží unaveným kamarádům jako dopravní prostředek, ptáci vyhledávají cestu a místa vhodná k odpočinku, za studené noci se všichni svorně zahřívají ve velikém klubku a na lodní lístek vydělávají všichni spolu, každý, jak umí.

Jiřímu Dvořákovi se dobře podařila jedna věc: dokázal příběh očesat na nezbytné minimum, nezabývá se podružnostmi, neodbočuje, drží se *cesty* (tedy základního tématu knížky). To zároveň znamená, že neříká všechno, co by říct mohl – téměř na každé stránce tak zůstala dvířka, kterými do knížky může vstoupit dospělý-spolučtenář. A to jako partner dítěte, jako zasvěcenější průvodce, který rozvine to, co je v knížce jen naznačeno. A může doplňovat poznatky encyklopedické: kudy se vlastně cestuje z Prahy do Afriky, proč nejdřív se jde řece proti proudu, potom jiné po proudu, co ve skutečnosti žere marabu, který druh slona má větší uši a co je to vlastně za zvíře ten fenek. A může taky – spolu s dítětem – rozvíjet příběh samotný. To ovšem může samozřejmě nechat i jen na něm… a i tak je to správně. Slovem – tahle knížka si odpustila polopatickou didaxi a budiž jí za to vděk.

Některá z oněch dvířek pro „rodiče-(spolu)autora“ jsou umístěna jen tak mimochodem, jedna jsou ale obzvlášť nápadná – příběh o sfinze, jak ho v poslední fázi cesty, už na palubě lodi, vypráví kobra kamarádům stiženým mořskou nemocí. Je to příběh jiný, než jak ho známe ze story o Oidipovi, má ovšem stejný kořen. A nejsou to tedy jen tak dvířka, ale dvířka jako vrata. Do dalších literárních světů, do kterých tak zasvěcený rodič může potomka uvést a poskytnout mu alespoň základní orientační body. A když mu pak ve starším věku pořídí některou z knížek převyprávěné antické mytologie, jistě způsobí malé magické setkání s příběhem, který už známe, trochu jinak odjinud. A je třeba v té souvislosti říci, že Dvořákova verze je vtipná, dokonce ironická – a ke všemu vysvětluje původ oné „turistické“ sfingy s uraženým nosem.

Pro obrázky Alžběty Skálové jen slova chvály. Jsou uměřeně barevné a „přiměřeně realistické“. Neútočí prvoplánově na dětského čtenáře, respektují ho ale a nejdou na ruku případnému dospělému-estétovi. A děje se na nich vždycky hodně věcí, dají se na nich hledat detaily, lze nad nimi strávit spoustu času – a nepřestávají vtahovat. Za veliké plus je třeba považovat, že – jak to u správného cestopisu má být – vybavila Alžběta Skálová knížku vkládací mapou cesty, na níž jsou vyznačeny všechny její podstatné body. A přepoctivě jsou odvedeny i další práce, jako sazba a vazba. Jediný miniaturní černý puntík si dělám za špatně pojmenovaného slona na předsádce.

Tak. Jde to. Jde napsat a nakreslit knížku pro děti, která podle mého nejlepšího svědomí je dobrá a „bude fungovat“. A bude fungovat nejen sama o sobě, ale také jako východisko opravdu tvůrčího interpretačního procesu, ať už se na něm bude podílet i rodič nebo jen dítko samo. Stačí si jen uvědomit, že méně je někdy více – a jde to.

GABRIEL PLESKA

DOPISY BOHUSLAVA REYNKA

Bohuslav Reynek: Dnes jen o té prašivině
Uspořádali Aleš Palán a Martin Bedřich
Paseka, Praha a Litomyšl 2005

Nakladatelství *Paseka* vydalo ve své ediční řadě *Scholares*, kterou připravuje ve spolupráci s Katedrou české literatury FF UK, knihu dopisů Bohuslava Reynka adresovaných Tereze Sumové v edici Aleše Palána a Martina Bedřicha. Toto vydání dosud nepublikovaných dopisů výjimečného českého básníka a grafika z let 1951–1970 doplňuje nepočetné dosavadní edice jeho korespondencí.

Tereza Sumová, adresátka Reynkových dopisů, byla dcera Otto Alberta Tichého, s nímž se Reynek znal ze Staré Říše, kde se oba podíleli na vydávání publikací *Dobrého díla* Josefa Floriana. Dialog, z něhož se dochovaly pouze dopisy Bohuslava Reynka, se většinou týkal běžného života. Nejčastějším tématem listů byly události všedních dnů, drobné příhody, vzkazy, vzpomínky a připomínky a ovšem také doporučení a rady, které však z dopisů nevyčnívají žádným didaktickým ostnem. Reynek nevystupuje, ačkoliv by mohl, jako nějaká autorita, jeho projev je vstřícný, upřímný, můžeme říci i kamarádský. Svěřuje-li se mu mladičká Tereza například se svými pochybnostmi, odpovídá jí s pochopením: *„Jsme-li z ráje na čas vyhnáni, není tím řečeno, že ráj už není. I když nevidíme do sebe ani na cestu, světlo je a ukáže se. Je psáno, že trpělivost chudých nezahyne na věky. Tohle si připomínám, a pomáhá to. Zkus to také.“*

Skromnost Bohuslava Reynka, charakteristická pro jeho literární i výtvarnou poetiku, je patrná i na jeho dopisech. Jsou většinou spíše kratší, koncentrovanější. Reynek se v nich zpravidla omezuje jen na různé informace, vyhýbá se rozvláčným úvahám a mnohomluvnosti. K reflexi své víry, umění apod. přistupuje jen tehdy, je-li k ní přímo vyzván. Je také příznačné, že se o své tvorbě zmiňuje jen výjimečně (jde především o technické poznámky ke grafickým listům, které Tereze posílá). Častější jsou jeho poznámky k literárním pracím Terezy Sumové. Většinou však jde o urgence jejích próz než o nějaké literární rady apod.

Období padesátých let bylo společně s lety německé okupace pro Reynka a jeho rodinu nejen po existenční stránce nejtěžší. Tereza se proto snažila petrkovské osamění zpestřovat tím, že navštěvovala Petrkov se svými mladými přáteli (např. s budoucím filozofem Jiřím Němcem), kteří se zajímali o umění, a pomáhala také Reynkovi v Praze s prodejem jeho grafických listů. V tomto ohledu je opět charakteristický velkorysý básníkův přístup. Ceny grafik měla určovat sama Tereza: *„Co se týče cen a úvěrů, v tom máš úplnou volnost, kde je větší potřeba poezie a menší možnost platební, tam klidně slevuj.“* Tereza také příležitostně obstarávala v Praze pro Reynkovu rodinu různé pochůzky, např. sháněla Jiřímu sazenice a semínka různých rostlin.

Reynkovy stručné listy editoři doplnili přebohatým poznámkovým aparátem. Poznámky – důvtipně zařazované přímo k dopisům, jichž se týkají – vytvářejí k Reynkovým zprávám určité informační pozadí. Nepřinášejí pouze medailonky osobností, o nichž se píše, apod., ale doplňují k různým zmíněným událostem souvislosti. Kniha se tak proměňuje v drobný životopis nebo lépe řečeno v drobné zasvěcení do života Bohuslava Reynka v druhé polovině dvacátého století, což je velmi záslužné a ocení to především ti, kteří nečetli pozoruhodný Palánův knižně vydaný rozhovor s Reynkovými syny *Kdo chodí tmami* (*Torst* 2004), neboť některé informace „zazněly“ již tam. Velmi přínosný je doslov edice, v němž Aleš Palán shrnuje fakta z poznámek a doplňuje edici o kontext životních osudů Terezy Sumové a Reynkovy rodiny.

Životní pouť Terezy Sumové probleskuje pochopitelně také Reynkovými listy i poznámkovým aparátem. Podle citací jejích vzpomínkových vyprávění se zdá, že má schopnost poutavě a živě vyprávět. Bylo by nepochybně přínosné, kdyby s ní Aleš Palán podnikl podobný rozhovor, jako byl ten s bratry Reynky nebo želivským opatem Bohumilem Tajovským. Prostředí mladých pražských intelektuálů v padesátých letech není dosud příliš zdokumentováno a bylo by zajímavé zachytit takové originální svědectví. Další podobnou výzvou, kterou kniha přináší, jsou dosud nevydané paměti Otto Alberta Tichého, které by mohly být velkým přínosem pro detailnější poznání nejen staroříšského *Dobrého díla*, ale také by mohly přispět k lepšímu poznání prostředí rodiny a okruhu Léona Bloye.

KAREL KOLAŘÍK

PROTRPĚLIN, MALIČKOSTIN, TLAŠKIN & SPOL.

Anton Pavlovič Čechov, Arkadij Timofejevič Averčenko, Michail Michailovič Zoščenko: Nic k smíchu. Převážně neveselé povídky tří mistrů ruského humoru
Přeložil a výbor sestavil Libor Dvořák
Argo, Praha 2005

Nahlíženy takhle z bezpečné vzdálenosti časové i místní mají povídky A. P. Čechova, A. T. Averčenka a M. M. Zoščenka, generačním rozdílům navzdory, víc než dost společného. Blíženectví těchto autorů zdaleka nekončí totožnou příslušností jazykovou a žánrovou. Nový výbor z jejich prací vytváří natolik celistvý dojem, že se laickému čtenáři může snadno stát, že ztratí přehled a nad povídkou Averčenkovou si začne pochvalovat, jak to tomu Zoščenkovi báječně píše.

Stane-li se tak (a mně se tak, přiznávám, skutečně stalo), není tentokrát na vině překladatel. Libor Dvořák nenivelizuje, generační a individuální stylové rozdíly nesmývá, nezamazává překladatelskou šedí. Naopak, podle všeho rozrůznuje, kde může. Až se nám chce místy před výsledkem jeho umu smeknout, kupříkladu tady: *„Vodpustěj přelaskavě starýmu dědíkovi, ale potážmo tohoto punktu s Nima nemůžu souhlasit a nečinil bych za ním tečku, alébrž čárku. Poniváč kdyby člověk, světa pán a nejmoudřejší z dýchavců vzešel z hloupé a nevzdělané vopice, tak by měl vocas a divokej hlas.“*

Vzhledem k tomu, že Dvořák svůj *„možná trochu riskantní“* projekt (nemusí se, myslím, obávat, neboť tady je *„riskantní“* jedině zajímavé) motivuje snahou ilustrovat, jak se Čechovem probuzený žánr v Rusku konce 19. a první poloviny 20. století *vyvíjel*, může se závěr o překvapující homogenitě výboru jevit poněkud paradoxně. Paradox je však ve vybraných povídkách všudypřítomný, o rozporu v podtitulu knížky (a – chcete-li – o rozporu mezi jejím názvem vůbec a dílčí čtenářskou zkušeností s ní) nemluvě, proč tedy neopatřit paradoxní pytel adekvátní záplatou a nehledat dál, čím jsou si vlastně Čechov, Averčenko a Zoščenko tak podobní. Sám překladatel koneckonců povídky dotyčných tří pánů uspořádal tak, aby vedle rozdílů mezi nimi vynikla i kontinuita, tedy opačná strana téže mince.

Při sestavování knížky se Dvořák řídil kontinuitou tematickou. Výbor je pěkně a vtipně rozdělen do deseti kapitol, v nichž je každý z autorů zastoupen jednou povídkou: tu ze života manželského, tu obecně o dvojsečnosti příbuzenských vztahů, tu o penězích, o divadle, o sobě. Až na poslední kapitolu se sled povídek řídí pokaždé týmž chronologickým pořádkem: Čechov–Averčenko–Zoščenko. Kolorit příběhů je, jak jinak, nezaměnitelně ruský. Do omrzení se tu chodí po návštěvách, nanicovatě se žvaní, pánové v provinčních divadlech vypínají dekorovaná prsa a dámy se promenují pokud možno v doprovodu psíčků. Také se tu ale pálí samochodka, nasazují parohy, smolí udavačské dopisy a černé důlní bahno občas sahá až po kolena. Mistři Protrpělin, Maličkostin a Tlaškin tu vystupují ve společnosti četných velkohubovů, ztroskotančinů a jiných svérázných individuí. Proto doporučuji, aby snad té tematické kontinuity nebylo na čtenáře příliš, nečíst knihu jedním dechem a dávkovat si ji jako kapátkem po jednotlivých kapitolách. O to víc si pak čtenář vedle jemných tematických variací vychutná i další podobnosti mezi Čechovem, Averčenkem a Zoščenkem. Například jejich ironii.

Právě ironie je tím, co ze zastoupených autorů dělá doopravdy silnou trojku. Představuje jejich společný *modus scribendi*. Pravda, její podoby se proměňují, povídku od povídky nabývá různých odstínů. Zatímco u Čechova máme mnohdy co do činění s jemnou ironií romantickou, u Zoščenka se už setkáváme se silně politizujícím sarkasmem drsné školy. Nic tu však neplatí absolutně, ani pravidlo lineárního vývoje ne. Například Zoščenkova povídka *Štěstí* vykazuje v lecčems daleko větší subtilnost než Čechovův skvělý *Galantní návrh*. Ironie je tak v rámci výboru zastoupena rovnoměrně a v plné své škále. Odtud ta překvapivá homogenita, jež činí celek knížky blahodárně ústrojným (nikterak však nudným). A odtud i výše zmíněný paradox titulu *Nic k smíchu*, jejž si, *„líběj vodpustit“*, dovoluji vnímat jako zavádějící (či ironický?). Podle mého názoru je totiž v povídkách tří ruských literárních králů-ironiků smíchu až až. Jenom se skrývá za způsobem jejich vyprávění. Jejich literární hrátky se světem připomínají trochu filozofickou rozpravu s vesnickým bláznem.

Vždyť přece ubozí jsou lidé všude stejně. Zrovna v Rusku ale mají jeden z nejlepších receptů na to, jak se sobě samým smát a zároveň se neurazit. Jedna *„vážka mihotavá přenešťastná“* tímto děkuje Liboru Dvořákovi.

ANEŽKA KUZMIČOVÁ

PIŠTÍ TENCE, JAK MYŠ TENCE

Tomáš Kafka: Verše v roce
Petrov, Brno 2005

Tomáš Kafka patřil na počátku 90. let uplynulého století spolu např. s Jaroslavem Pížlem či výtvarníkem Jaroslavem Rónou do autorského okruhu časopisu *Kvašňák*. V průběhu 90. let vydal básnické sbírky *Kvaše* (1994) a *Ze světa* (1996). Po devítileté pauze (během níž ovšem byl literárně činný jako překladatel a dramatik) mu v nakladatelství *Petrov* vydali novou básnickou knížku nazvanou *Verše v roce*.

Hned na úvod nutno říci, že se během poměrně dlouhé odmlky Kafkovo básnické psaní podstatně nezměnilo. Stále je jeho nejvlastnějším principem hra – hra s literárními narážkami a citacemi, hra s vícejazyčností, hra s tzv. vysokým a tzv. nízkým… Trvá záliba v tematizaci sportu, především fotbalu.

Jedinou výraznější, avšak nikoli nepodstatnou změnou je miniaturizace plochy textu, častým rozměrem je nyní čtyřverší. To je ovšem podmíněno vnější daností – a sice tím, že nové Kafkovy texty vznikaly jako zprávy SMS a autor je jako takové posílal do redakce deníku *MF Dnes*, kde byla většina z nich také otištěna. V doslovu ke Kafkově sbírce tuto praxi objasňuje redaktor zmíněného deníku Josef Chuchma: *„Jednou či dvakrát do týdne mi Tomáš Kafka pošle sms a v ní básničku. (…) Tomáš K. si příliš nedělá hlavu s interpunkcí, čárka vesměs znamená, že tam končí verš (…). Občas prohodím v básni slovo, věřím, že ke zlepšení rytmu. Nejednou od autora přijde nová a vždy lepší verze již zaslané básně.“* Velmi mě potěšily Chuchmovy věty: *„(…) Tomáš Kafka je novinovými publikačními možnostmi svých »veršů v roce« pravděpodobně povzbuzován k novým a novým pokusům. Představa, že báseň bude za den či dva otištěna, mu zřejmě dodává další síly.“* Rovněž mám dojem, že pouze nutkavá potřeba psát a publikovat je motivací, která vede ke vzniku těchto veršů. Ale popořádku.

Úvodní báseň sbírky můžeme číst jako moto, resp. jako jistou instrukci, kterak následující texty vnímat. Ono čtyřverší se jmenuje *Kafka sobě: „Ty sis myslel na hloubku? / Co tě vede, holoubku! / Celá naše existence / piští tence, jak myš tence.“* (s. 7) Tím jsme částečně připraveni na skutečnost, že se na následujících stranách nebudeme pohybovat ve sféře duchovních hloubek, ale na mělčinách, protože taková je prý dnes naše existence. Název sbírky (odkazující ke Kolářovým *Dnům v roce*) zase vede k vnímání knihy jako básnického deníku.

A jak to tedy vypadá na zmíněné mělčině? U Kafky proti sobě stojí dva významové bloky – na jedné straně je to pop-kultura (zastoupená masivní medializací sportu, televizní zábavou či populární hudbou) a na straně druhé „vážná“ kultura literatury, umění, politiky či dokonce religiozity. Pop-kultura je zobrazena jako síla vítězící, dominující; „vážná“ kultura naopak jako přežitek předurčený k znevážení: *„Nežli k ránu Thomas Mann / slehl zmožen na divan, / posteskl si: Oh, mein Herr, / mužem býti není fér.“* (s. 77) (Podobně satiricky je ve *Verších v roce* deformována také přírodní a aktuálně politická motivika.)

V centru pozornosti stojí jednoznačně fotbal. Zhruba třetina textů tematizuje tuto hru. Kafku zajímá tendence médií mytizovat „osobnosti“ fotbalu a vytěsňovat z vědomí pomíjivost jejich slávy, tendence relativizovat podstatné a nepodstatné: *„Poborský for president! / Věk by na to měl. / Jenom však co s Nedvědem, / když Bůh již… odešel.“* (s. 34) Fotbal stojí v Kafkově světě na nejvyšší příčce hierarchie hodnot, je nástrojem, jímž se chce demonstrovat současná převrácenost této hierarchie, resp. tendence médií tuto hierarchii falšovat; za odcitování tu stojí čtyřverší nazvané *Cena života*: *„Letos je v červnu škoda umírat. / Začíná EURO, veliký turnaj, / bylo by škoda v červenci nestíhat, / až bude končit celý ten mumraj.“* (s. 60) Ostatně Tomáš Kafka je jedním z autorů zařazených do antologie Pavla Hrušky *Tak dobrá je to hra – fotbal v české poezii*.

Samostatnou kapitolu tvoří Kafkovy makarónské (česko-německé, zřídka též česko-anglické) a čistě německy psané básně. Upřímně řečeno, nedaří se mi odpovědět na otázku, jakou má mít němčina v této literární struktuře funkci. A proč právě němčina, když jazyk médií a pop-kultury, vůči němuž se texty snaží vymezovat, je samozřejmě prosycen především angličtinou. Zdá se, že zde Kafka na sebe prostě jen prozrazuje, že při jeho způsobu psaní je možné do verše vrazit vše, co je právě po ruce – tedy i němčinu, jelikož ji autor, ředitel sekretariátu Česko-německého fondu budoucnosti, denně po ruce má. Nelze se pak ovšem divit, že výsledek působí jako beztvarý slepenec rádobyvtipných pseudointelektuálských plků. Nutno však dodat, že insitnost výpovědi je v Kafkově případě povětšinou vědomá a záměrná.

Vedle často nechtěně trapných žurnalistických textů měla záměrná trapnost Kafkových veršů snad svoje opodstatnění, snad na ně vrhala světlo, v němž byla lépe vidět jejich plytkost a povrchnost. Ale co s těmito veršíky v knize, kde ono demaskující světlo dopadá zase jen na ně samé? *Verše v roce* totiž nedokážou jednu podstatnou věc, která je pro fungování tohoto typu poezie nezbytná. Nedokáží evokovat plastickou představu kontextu, k němuž se bytostně vážou. Mediální obraz světa, jemuž dominují „osobnosti“ fotbalových hráčů nebo herci akčních filmů, se ke čtenáři dostává prostřednictvím nedbale rýmovaných (nejednou tu jde o rým pouze grafický) a křiklavě primitivních čtyřverší (eventuálně útvarů o něco málo delších či kratších). Subverzní významová aktivita formy zde není namířena proti degenerovanému jazyku médií, ale proti tradičnímu jazyku poezie, který je evokován právě pravidelným užitím rýmových párů a tradiční strofikou. Zřejmě to má ještě po všech dadaismech, undergroundech a postmodernách někoho provokovat. Na otázku *Koho?* ovšem marně hledám odpověď.

Nabízí se otázka, proč takovýto pseudoprimitivismus mohl být funkční a umělecky účinný např. v tzv. trapné poezii Iva Vodseďálka či v totálním realismu Egona Bondyho a proč nefunguje ve *Verších v roce* Tomáše Kafky. Odpověď je zdá se prostá – jde o zcela odlišné kontextualizace. Bondy a Vodseďálek psali své pseudoprimitivní verše obklopeni kontextem oficiální socialistické literatury, jíž určující stylovou vlastností měla být lidovost. Na tomto pozadí působila Bondyho a Vodseďálkova neumělá, prostě rýmovaná čtyřverší a lidová metra jako dobře mířený a nanejvýš oprávněný políček oficiálnímu pseudoumění. Obávám se, že Kafkova poezie takto funkční vazbu na kontext, vůči kterému je v polemizujícím naladění, není schopna navázat. (Že taková vazba je i dnes možná, dokazují svou básnickou produkcí např. J. Dynka, B. Správcová či L. Kasal.)

Již zmíněný autor doslovu Josef Chuchma staví Kafkovy *Verše v roce* vedle rozhlásků E. Basse, K. Čapka, R. Těsnohlídka či J. Kainara. Vzápětí však dodává, že toto srovnání by bylo vlastně „nemístné“. To by vskutku bylo – nelze srovnávat texty autorů, kteří v žánru aktuálního básnického psaní bezpochyby hráli první ligu, s výkonem hodným tak nanejvýš okresního přeboru.

KAREL PIORECKÝ

LISTY
dvouměsíčník pro politickou kulturu a občanský dialog
ročník XXXV číslo 5/2005

- *Adam Michnik* Hledání ztraceného smyslu
- *Václav Žák* Zmatky kolem technoparty
- *Milan Znoj, Josef Škvorecký, Jiří Vančura* polemika o konci války
- *Jiří Kunc* Kubánská nástupnická krize
- *Slavenka Drakulićová* o Jugoslávii v scheveningenské věznici
- *Marián Hatala* ... a iné veci *(zpráva ze Slovenska)*
- *Radek Malý* Básně a překlady
- fejetony *Václava Jamka, A. J. Liehma, Petra Borkovce, Jana Novotného*
- fotografie *Andrzeje Kramarze*
- Knihy, Galerie, Bibliografická kronika

Aktuality i archiv: **www.listy.cz**

Redakce: Komenského 10, 772 00 Olomouc, tel: 585 221 183, 585 232 889 e-mail: redakce@listy.cz
Předplatné: SEND-předplatné, Praha, tel.: 225 985 225, fax: 225 341 425, e-mail: send@send.cz
roční předplatné 414 Kč

PAMĚŤ BEZ KLIKYHÁKŮ

Bohumila Grögerová: Klikyháky paměti. Rozhovor Radima Kopáče
Concordia, Praha 2005

Literární kritik a estetik Jan Suk napsal vynikající text (pod názvem *V lastuře jediné bytosti*), v němž se zabýval uměleckou specifičností (resp. nespecifičností) tvůrčí osobnosti dnes již legendární překladatelky a prozaičky Bohumily Grögerové (nar. 1921). Přitom se zmínil i o polaritě mužského a ženského principu – a dospěl k erudované sentenci, podle níž v autorčině textovém defilé z posledních let (tj. zejména v knihách *Branka z pantů* a *Čas mezi tehdy a teď*) lze spatřovat dvojí tendenci – na jedné straně *„být jedinečný“* a na straně druhé *„rozpustit svou jedinečnost v mnohosti“*. To Sukovi připomíná *„až jakýsi středověce založený duel mezi nominalismem a realismem nebo barokní martyrium sváru duše a těla, v podstatě nekonečné a nerozhodné“*.

To je vše tuze pěkné, tuze chytré a tuze poučné. Problém se vynořuje v okamžiku, kdy nám vedle sebe vyvstanou dva poznatky: jednak že Sukův text má určující žánrový podtitul „doslov“ – a jednak že v jeho textu není ni slůvka jediného o knížce, k níž má co doslov sloužit! Rozuměj o knize Bohumily Grögerové *Klikyháky paměti*, kterou nyní vydalo nakladatelství *Concordia* a která má v závorce podtitul, jemuž zase až tak dobře nerozumím: *Rozhovor Radima Kopáče*. To by znamenalo, že celá kniha představuje autorčin rozhovor se známým literárním kritikem, editorem a publicistou Radimem Kopáčem; není tomu tak však: významnou, pro něčí oči dokonce nejvýznamnější součástí této publikace je oddíl pojmenovaný *Tři texty*, jejž editor Kopáč charakterizuje jako *„malou antologii“* a který zahrnuje doposud netištěné prozaické práce Bohumily Grögerové nejprve z let 1936–1937 (to bylo budoucí „paní Bohunce“ teprve šestnáct!), poté z roku 1958 (brilantní *Zajíčův den*) a 1992. Jenže tohle by mělo být jasně rozčleněno v obsahu, kdyby ovšem v knize nějaký obsah byl. Není, a proto pátrejme, pátrejme, pátrejme.

Při pátrání se v ediční poznámce dočteme, že tento rozhovor (de facto jde o žánr knižního interview) vznikal od října 2004 do srpna 2005 – a to písemnou formou, na přání autorky. To je velice podstatná okolnost: mezi tázajícím se a dotazovanou proto nedošlo či nedocházelo (eventuálně jen v limitované míře) k nějaké bezprostřednější formě komunikace, nejde tedy o záznam, jistěže dodatečně revidovaný, případného živého rozhovoru na pokračování. Takové žánrové modifikaci rozhovoru sice hrozí určité nebezpečí v podobě větší výřečnosti tázaného (což u B. Grögerové není žádnou hrozbou), zároveň však takto koncipovaný text do sebe vstřebává mnohem víc z umělecké osobnosti, s níž se rozhovor vede. Není to jistěže žádná nepřekonatelná překážka nebo ultimativní podmínka, nicméně všude tam, kde nejde o zcela unikátní zápisky či o zcela mimořádná, neznámá konstatování, lze (aspoň trochu) želet toho, že nešlo o dialog „live“. Takový dialog je totiž pokaždé víc spontánní, pokaždé víc přesvědčivý. Tedy: může být.

Při dalším okruhu pátrání už nevystačíme se zjištěním, že v knize není obsah a že Jan Suk vlastní rozhovor zcela pominul. Jde ještě o to, že (s výjimkou čtenářů zcela nezasvěcených, jichž je pohříchu také habaděj) tento knižní rozhovor (neboli ta část publikace, která představuje zmíněný písemný dialog nebo písemný interview) bude v kontextu naší literární kultury přímo povinně vnímán na pozadí jiných dokumentárních a memoáristických knih, spjatých jak s osobou Bohumily Grögerové, tak s postavou jejího tvůrčího a životního souputníka Josefa Hiršala. Jen stěží totiž můžeme číst *Klikyháky paměti* a nemyslet přitom na *Let let* (společné dílo B. G. a J. H.), na Hiršalovu *Píseň mládí* a konečně na již připomenutou vzpomínkovou prózu autorčinu *Čas mezi tehdy a teď*. A aby toto porovnávání bylo ještě komplikovanější, slušelo by se alespoň v duchu, cestou paměti, zabrousit nikoli do řádného vydání memoárů *Let let* (v *Rozmluvách* a v *Mladé frontě*), nýbrž do jejich původní, nekrácené samizdatové podoby. Tohle všechno přece tvoří fundamentální textové okruží, které chvílemi skoro neprodyšně obklopuje nynější Kopáčův rozhovor a neustále vybízí a pobízí k odkazování, k srovnávání – a nejednou také k paralelnímu hodnocení.

Ne že by se totiž Bohumila Grögerová nějak opakovala nebo ex post uváděla skutečnosti, které jsou či by mohly být v nějakém sebenepatrnějším rozporu se sentencemi ze zmíněných publikací staršího data: rozhodně nikoli a autor rozhovoru se dozajista toho všeho bedlivě vystříhal. Jde však o to, zda *Klikyháky paměti* nějakou výraznější formou prohlubují či aspoň kultivují obraz „celého života“ zejména od let čtyřicátých do osmdesátých, jak ho známe v podání autorské dvojice G a H. A to zvláště v proslulém *Letu let*, rozpomeneme-li se na sugestivní, lapidární, zkratkovité zápisy, které si nezávisle na sobě vedli oba budoucí spolutvůrci překladatelští i beletrističtí. Daná atmosféra byla možná neopakovatelná, tehdejší formulace byly bezpochyby nedořečené, plné náznaků, působily však už samy o sobě jako grandiózní symbol jednoho (či společného) citového a myšlenkového vzepětí. Tedy jako monumentální klikyhák, jako metafora vzdoru a vznětu proti době a zároveň ji charakterizujícího. Podobné „klikyháky“ bychom v nynější publikaci hledali marně: převládá v nich bilancující, informující, resumující tónina. Paměť si sice vede dobře, vzpomínky jsou mnohdy reliéfní, jenom těch závratných klikyháků coby memoárových artefaktů sui generis se tu nedostává.

Ale ano: stokrát dobře, tisíckrát dobře, že tento rozhovor ve své knižní podobě vznikl, a je neméněkrát dobře, že se toho Radim Kopáč ujal: během šestnácti let po listopadu 1989 na tento zdánlivě jednoduchý tematický nápad totiž nepřipadl nikdo jiný, a to už je co říci. A také nebylo ani trochu snadné zvolit nebo naplnit nějakou formu dialogické výpovědi na pozadí knih jako *Let let* či *Čas mezi tehdy a teď*.

Bohumila Grögerová si v závěrečné odpovědi pochvaluje, že teď, kdy už nastal konec vzpomínání, už má zase volnou hlavu a volné ruce a může už jen prostě žít. To je pravda strohá a sošná a dozajista i úlevná. Jenomže právě v případě takové persony naší kultury jako Grögerová si až bolestně uvědomujeme, že zde nestačí jenom vzpomínat, nýbrž (jako bychom nečetli její *Branku z pantů* a předtím *Meandry*!) je zapotřebí ponořit všechny trsy živé paměti do reflexe a ta nechť pak vtiskne všem upomínkovým „klikyhákům“ vyšší smysl. Vzpomínání bez reflexe je totiž pouze vzpomínáním bez reflexe. O tom se ostatně přesvědčil a přesvědčí každý, kdo kdy vstoupil/-í s „paní Bohunkou“ do rozhovoru…

VLADIMÍR NOVOTNÝ

LOĎ, ŽENA A PŘÍBĚH, JEJŽ NELZE VYPRÁVĚT

Fleur Jaeggyová: Proleterka
Přeložila Jana Vicencová
Host, Brno 2005

Jsou dvě: vypravěčka, která nemá jméno, a loď jménem *Proleterka*. Je jeden: stejnojmenný román Fleur Jaeggyové, Švýcarky píšící italsky – jediný u nás vydaný. Závěrem této recenze budiž konstatování, že je to škoda.

Fleur Jaeggyová (1940) se narodila v Curychu, od roku 1968 žije a píše v Miláně. Debutovala knihou *Il dito in bocca*, mezi její nejpřekládanější tituly patří *I beati anni del castigo* a *La paura del cielo*. Román *Proleterka* (orig. *Proleterka*, 2001) u nás vydalo nakladatelství *Host*.

„Chtěla bych popel svého otce." Tak začíná své vypravování žena, o které na počátku nevíme nic než fakt, že její otec už zemřel a byl spálen s hřebíkem v kapse pohřebního obleku. Vložila mu ho tam ona, vypravěčka. Vzpomínka na otce vyprovokuje sled vzpomínek, které míří k poslednímu času strávenému s ním – na palubu lodi Proleterka. Jde o dvoutýdenní okružní plavbu po řeckých ostrovech, kam ji Johannes H., její otec, vezme během velikonočních prázdnin na pozvání svých přátel. Dívce je šestnáct a žije se svou babičkou kdesi ve Švýcarsku, jejímu otci táhne na sedmdesát a je vážně nemocný. Otec s dcerou si jsou cizími lidmi a během cesty, zdlouhavé a nudné, ke sblížení nedojde. O několik měsíců později umírá Johannes H. na rakovinu.

Za chudým příběhem od počátku tušíme hlubší rovinu. Vypravěčka z Proleterky, dívka na cestě mezi dítětem a dospělým, vše pozoruje s odstupem a chladem na svůj věk až neskutečným. Společnost na lodi vnímá jako vůči sobě nepřátelskou, plnou pohrdání maskovaného za soucit. Důvodem je postavení jejího otce, dříve syna vážené továrnické rodiny, nyní zchudlého a mezi přáteli už jen trpěného. V krátkých, neosobních větách vypravěčka odhaluje další skutečnosti ze svého nedětského života: rozchod rodičů a odchod matky, smrt postiženého otcova bratra, dětství strávené ve vile u jezera, kde byla vychovávána přísností a neláskou. Ze vzpomínek se vrací na palubu lodi, kde vedle svého, stín připomínajícího otce pozoruje ještě mladého jugoslávského důstojníka, se kterým jedné noci završí své dospívání i tělesně. Týdny po skončení plavby dívka přijíždí na otcův pohřeb, kde nakonec přijme nejen odpovědnost, která jí jako nyní dospělé byla přidělena, ale i svého otce a jeho zvláštní lásku. Na posledních stránkách knihy dojde v ději k obratu, který zdánlivě vše převrací, nicméně na vyznění a záměru knihy nemění nic.

Výjimečnost této prózy se ukrývá především ve stylu. Jaeggyová zhustila jazyk na „minimum schopné ještě zprostředkovat komunikaci", používá úsečné, až primitivní věty: *„Je vyčerpaný. Pozoruji ho zdálky. Johannes nemá letní šaty."* Jaeggyová nehodnotí, pouze komentuje a popisuje. Ve vyprávění střídá první a třetí osobu tak samozřejmě, že si to uvědomíme až ve chvíli, kdy se místo bezděčně předpokládaného *„já"* objeví *„Johannesova dcera"*. Zvládá charakteristiku postav v dokonalé zkratce: *„Jeho žena (…) má oči zalité hamižným milosrdenstvím. Nikdy není nelaskavá. Kdo nás odsuzuje, ten nás také chápe."* Téměř úplnou absencí přirovnání a přívlastků buduje sugestivní atmosféru neuchopitelného, nepoznatelného, co tušíme, ale neumíme vyslovit. Smrt, samota a smutek jsou popisovány jen jaksi mimochodem. *„Ruce mu svíraly proutěná opěradla. (…) Dlouho mu nikdo nemohl rozevřít prsty." „[Její dcery] říkaly, že matka měla těžkou smrt, že musela bojovat. Říkaly to nadšeně, skoro jako by se na smrtelné posteli odehrál nějaký mač."*

Jaeggyová pracuje se slovy a obrazy jako s kousky zrcadla, které opatrně a precizně sestavuje dohromady a které – ještě neúplné – poskytuje jen pokřivené a částečné odrazy. Rodinnou tragédii čtenář odkrývá velice pomalu a v její hloubce ji pochopí až na posledních stranách. Prostřednictvím jednoduchého příběhu o dívce, lapené v bezčasí jedné cesty i jejího samotou poznamenaného života, Jaeggyová nevtíravě moralizuje o potřebě lásky a odpuštění a o navždy zkřivených životech, kterým je ona láska upřena.

Kniha Fleur Jaeggyové není z těch, které lze číst na dovolené a jen jedním okem. Vyžaduje soustředění a trpělivost. Odmění se zážitkem z četby, jakých není mnoho. Lze doufat, že *Proleterka* nezůstane jediným jejím do češtiny přeloženým románem. To by byla jednoduše škoda.

ANNA CERMANOVÁ

M. J. o S. U.

Miluše Juříčková:
Cestami Sigrid Undsetové
Doplněk, Brno 2004

Nordistka a popularizátorka Severu u nás Miluše Juříčková napsala populárně-naučnou biografii o známé norské spisovatelce Sigrid Undsetové (1882–1949). Útlou publikaci vydalo v rámci rozmanité *Edice osudů* nakladatelství *Doplněk*. Ačkoliv je Miluši Juříčkové osoba i osobnost a dílo laureátky Nobelovy ceny do jisté míry impulzem ke kontemplaci nad norskou i severskou kulturou obecně, v zásadě se Juříčková ve svém poněkud rozbujelém „eseji" vydává cestami Sigrid Undsetové převážně ve třech rovinách.

Za prvé kráčí po stopách Undsetové, o níž často familiárně hovoří jako o S. U., ve vlastním slova smyslu. Po stručné úvodní kapitole, která má za úkol zakotvit S. U. v norských literárněhistorických fjordech, autorka popisuje své putování po dnešním Norsku. Navštěvuje mnohá místa spisovatelčina pobytu a zamýšlí se nad jejich historií, nad jejich významem v životě spisovatelky i nad jejich případnou projekcí do literárního díla. Představí tak čtenáři například slavnou spisovatelčinu selskou usedlost Bjerkebek v Lillehammeru. Autorka zde bydlela od roku 1919, vytvořila zde svá nejvýznamnější díla, přijímala zde návštěvy ze širokých uměleckých kruhů. Za druhé světové války, kterou S. U. strávila v exilu ve Spojených státech, nechali nacisté na Bjerkebeku zřídit penzion pro norské ženy a dívky, které se zde ve jménu zachování „čisté rasy" měly nechat oplodňovat německými vojáky. Dnes je usedlost sídlem muzea Sigrid Undsetové.

V dalším plánu cestuje M. J. životem S. U. Zastavuje se postupně u zásadních okamžiků spisovatelčina života a někdy s opravdu nebývalou dávkou vcítění (udílení Nobelovy ceny) je líčí. Za povšimnutí stojí mimo jiné konverze S. U. V době Undsetové bylo Norsko (a do značné míry je i dnes) zemí z drtivé většiny luterského vyznání, a tak lze konverzi S. U. ke katolicismu chápat jako protest proti většinové konformní společnosti. Tento osobní protest prosycený konzervativním steskem se do jejího díla promítá jednak formálně důrazem na realistické vyprávěcí postupy a jednak tematicky zájmem o dávné (předreformační, katolické) dějiny Norska a naznačuje kritiku současnosti a moderny. A to už se dostáváme ke třetí cestě M. J., k cestě do hlubin díla S. U. Překvapivě málo se M. J. věnuje samotné tvorbě spisovatelky. Zmíní krátce diverzitu díla S. U. a stručně rozebere nebo spíše popíše její nejznámější romány, *Kristinu Vavřincovou* a *Olava Audunssøna*, neopomene se rozhovořit o jejich mnohavrstevnatosti a nadčasovosti.

Cestami Sigrid Undsetové není vědecká literárněhistorická studie – a ani se tak netváří. Miluše Juříčková se spíše snaží svézt na vlně zvýšeného zájmu o biografickou literaturu a nabídnout široké veřejnosti to, co je podle autorky *„pro generace českých čtenářů synonymem norské a skandinávské literatury"*. A činí tak ve stručné a přístupné podobě. Nic víc, nic míň. Stojí nicméně za zamyšlení, proč při tak skrovném počtu původních českých publikací o Severu (literárním i neliterárním) vyjde právě jen populárně-naučná biografie o spisovatelce, která – ač nepochybně patří do zlatého fondu norské literatury, ač si neustále nachází nové příznivce a její dílo vybízí k dalším interpretacím – má řadu mnoho možná i pozoruhodnějších pokračovatelů.

ONDŘEJ VIMR

14 OSTRÝCH Z VÝCHODU

Slovenská čítanka. 14 ostrých.
Uspořádal Kornel Földvári
Labyrint a Gutenberg, Praha 2005

Slovenská čítanka je čtvrtou ze série *Gutenbergových čítanek*, které od roku 2003 vychází v nakladatelstvích *Labyrint* a *Gutenberg*. Podtitul *14 ostrých* naznačuje, že se nebude jednat o čtení ze zavedených, „obroušených" slovenských klasiků, nýbrž o pořádný nářez z postmoderní flákoty. Přesněji tedy slovenských textů z let 1993–2003 v českých překladech.

Kniha obsahuje ukázky z děl autorů, počátek jejichž spisovatelské dráhy spadá do 90. let minulého století. Autorem výběru a krátkých medailonků, odhalujících pro českého čtenáře většinou neznámé tváře nové generace slovenských literátů, je Kornel Földvári. Bránu do slovenské literatury odemyká úryvkem z kultovního románu děvínského autora Petera Pišťanka. Jelikož otištěné entrée do textu *Rivers of Babylon*, který poprvé vyšel v roce 1991 a pro velký úspěch se dočkal dalších dvou pokračování a filmového zpracování, nemá charakter uceleného příběhu a neuspokojí čtenářovu touhu po pointě, funguje hlavně jako návnada pro potenciální kupce Pišťankova románového opusu o zrodu a mocenském bujení slovenské mafie. Kdyby ovšem byla šance slovenský titul někde v Česku koupit. Do jisté míry podobnou reflexí doby popřevratové je román „alternativního divadelníka" Viliama Klimáčka, který je manažerem, hercem a guru bratislavského divadelního souboru GUnaGU. Kniha *Váňa Krutov* (1999), z níž pochází ukázka, je podložena vlastními zkušenostmi a peripetiemi, které přináší vedení divadla. Zároveň stejně jako *Rivers of Babylon* je okořeněna velkou dávkou gangsterské fikce a fantazie (ta se stupňuje v poslední Klimáčkově knize *Naďa má čas*). Oba výše zmínění spisovatelé patří do tvůrčího okruhu kolem komiksu *Roger Krowiak* (2003, č. *Petrov* 2004) z něhož se rekrutují další „ostří" – věčný debutant Rado Olos a Dušan Taragel (editor dokonce v *Úvodu* o svém výběru mluví jako o *„krowiakovské generaci"*; *14 ostrých* ilustracemi doprovází kreslíř *Krowiaka* Josef Danglár Gertli). Taragelova povídka *Kurz* je satirou na novodobý společenský jev – všudypřítomné kurzy, které mají za cíl člověka připravit na jakoukoli životní situaci. V tomto případě se jedná o seminář, jehož cílem je naučit frekventanty umění dokonalé soulože.

Mezi nejmladší ze čtrnácti ostrých patří nejambicióznější z ostrých, Michal Hvorecký, jehož tvorba fantastického a sci-fi rytmu laděná do filozofické tóniny si našla posluchačstvo i za hranicemi rodné země (např. *Lovci a sběrači* vydaní 2003 *Odeonem*, zapomenout bychom neměli ani na inscenaci jeho *Plyše* Divadlem Na Zábradlí). Do blízké přihrádky možno zařadit fantastické příběhy Bally (křestním jménem Vladimír se nepodepisuje), které mívají sklon k nonsensu, a africkým folklorem inspirované, hrůzostrašné příběhy Marka Vadase.

Představiteli slovenského magického realismu, můžeme-li tento termín beztrestně použít, jsou autoři Václav Pankovčín a jeho povídka o zhmotněných snech a Pavol Rankov s povídkou o vězni, který tak dlouho (cca 341 dní) hypnotizuje fotku na stěně své cely, až umře a stane se její součástí (na tomto místě recenzentka neodolá a vřele doporučí autorovu sbírku povídek *V tesnej blízkosti* [2004]!).

I na Slovensku sílí feministické hnutí. Mladé i starší intelektuálky se sdružují kolem časopisu *Aspekt*, který bohužel nemá v Česku obdoby (možno ale navštívit ten slovenský na www.aspekt.sk), a plodí nemálo kvalitní literatury, již ve výboru zastupuje próza Jany Juráňové. Ve své povídce si s nadhledem (!) bere na mušku zoufalý pokus zasloužilého disidenta o ukojení svého pohlavního pudu. Poměrně odlišné, a nutno říci, že úspěšnější, jsou mystifikační počiny Daniely Kapitáňové alias Samka Táleho, jejíž (jehož) *Kniha o cintoríne* (2000) se stala u východních sousedů bestsellerem; nedávno (2004) vyšla také česky v nakladatelství *Petrov* (doporučuji přečíst originál).

Za mistrné kousky výběru považuji existenciálně laděné texty Silvestra Lavríka a Tomáše Horvátha. (Opět se nezdržím a upozorním na Horváthovu sbírku povídek *Antikvariát* [2004].) Prolínání fantastických a reálných prvků v příběhu o nešťastné lásce londýnského exulanta Botta k nafukovací panně, tzv. andule, a v schizofrenně-paranoické, dvojnické próze z labyrintického domu, která by mohla sloužit jako příručka psychoanalýzy, směřuje ke groteskní studii hlubinné vrstvy tohoto světa.

O kompaktnosti a tematické ucelenosti se u „čítanek" nedá hovořit ani psát, kvalita takovýchto výborů spočívá především ve správném výběru textů tak, aby zmapovaly hlavní proudy (jsou-li) v té které národní literatuře a poukázaly na její výrazné tvůrčí osobnosti. Toto vše slovenská čítanka splňuje. *14 ostrých* je navíc čtení zábavné a opravdu břitké. Vnucuje se mi takřka kacířská otázka: Jak by se jmenovala čítanka česká?

HELENA VYPLELOVÁ

OBJEDNÁVKA
literárního časopisu pro ČR

Závazně objednávám předplatné Tvaru od čísla _____
v počtu výtisků každého čísla _____

JMÉNO
(FIRMA, IČO:)
ADRESA:
DATUM:
PODPIS (RAZÍTKO):

Odešlete na adresu redakce.

Dnes poprvé vstupujeme do oblasti pro milovníky literárního braku zaslíbené – detektivního žánru. Ale ještě předtím k předminulému Patvaru o siňoru Bonaventurovi (16/2005). Vězte, že vám autor příspěvku utajil to nejdůležitější, a sice jméno siňorova tvůrce, jehož díla končívala absurdní pointou z nebe spadlého milionu. Byl jím herec Sergio Tofano. Bonaventuru psal od roku 1917, i pro divadlo, a geniálně jím ironizoval poučku kapitalismu „úspěch čeká na každého“.

„Jste ďábel, Bangsi!“ „Nikoli, ale vy máte ďábelský herecký talent. Dovedl jste oklamati i mne, a to již něco znamená.“ (*Bezhlavý přízrak*, 1932)

Vstoupil do naprosté tmy malého pokojíku. Tápal po vypínači. Nalezl jej a otočil jím. Pak pronikavě vykřikl. To, co viděl – to naprosto nečekal.

KAPITOLA VIII. Hrůzný objev.

Na lůžku ležel probodený člověk. Na prvý pohled bylo zřejmo, že ten probodený byl přepaden za spánku a ještě svedl s útočníkem urputný boj. Přece jen podlehl. Detektiv Bangs se přiblížil a vykřikl v úžasu. Ten zavražděný nebyl nikým jiným než Rudolfem. Zde byl tedy nejjasnější důkaz, že Rudolf nebyl tím bezhlavým přízrakem, neboť se stal sám jeho obětí. V jeho prsou vězela dýka. Detektiv si ji pozorně prohlédl. Nebylo na ní vůbec otisků prstů.

Skutečná UBOHOST Jelínkova psaní v úryvcích ani moc nevynikne… Přesto je – řečeno s lidem – tuplovaná. Nejen že psal bídně, ale ještě plagoval. A co? V bangsovkách rozhodně starší kliftonky (už tak blbé) a nickcarterovky. „Z tajných zápisků anglického mistra detektivů Joe Bangse odhaluje Sl. V. Jelínek,“ čteme pod tituly edice, kde vyšly skvosty jako *Černé líbánky, Výbuch cigaretového pouzdra, Záhadný hrbáč, Hřbitovní hyeny, Fantom Expresu, Ďáblovo sanatorium, Travič žen, Drtič kostí, Fotografie ze záhrobí, Piráti na Temži, Krvavé krůpěje, Bledé příšery, Opiový král ze San Franciska, Záhada půlnoci, Dům, v němž kosila smrt anebo Vystřeleni na Měsíc* (1932). TAM NAHORU však by měl být briskně odpálen sám Jelínek, anžto zvučnost jeho titulů je tím jediným, co na konglomerátech stupidity zaujme. A přece čteme hrdé: *„Joe Bangs je vynikající člen nejslavnějšího detektivního ústředí, Scotland Yardu, a jeho paměti jsou prvotřídními ukázkami detektivní odvahy a důvtipu.“* Ryzí OPAK jest bohužel pravdou, a to nemluvím o NUDĚ Slávových detektivek s českými hrdiny, jakými byl *Tajůplný zločin* (1928) či *Muž s kocouřím čelem* (1925). Zůstává neskonalá… A přece kmenový autor *Fialové knihovny* a redaktor časopisu *Dobrodružství z celého světa* v psaní neustával. A měl i hroší kůži. Jeho *Ostrov hrůzy* (1931) je anotován jako *„román děsu a tajemné záhady v Tichomoří“*. Tajemství prázdné rakve vydal aspoň na pokračování v týdeníku *Proud* (1935). A další veledíla? *Lupička Isa* (1926), *Dva habešští zběhové* (1930), *Lordův zločin*, *Vyzvědači na Marsu*, *Královna lidojedů*… a *Král obchodníků s děvčaty*. Nu, a pod pseudonymem Willibald Yoring Mistr za války napsal i *Tichomořské žraloky* a kolaborantská dílka *Země tlustých bohů* (1943) a *Lesk a bída Hollywoodu* (1944). A což teprve památné *Příšery doktora Gagry* (1931). Brr! Ondřej Neff je v knize *Něco je jinak* zcela po právu označuje za krajně morbidní (neboť příšery jsou zplozenci ženy a oběšence). Ve svazečku *„Zaplaťte pět tisíc, nebo zemřete!“* (č. 5) zase vyděrači „odkrouhnou“ jistého Donaldsona a Jenkinse, načež Mr. Brown už radši svých 5000 liber vyklopí. Cvičenému jestřábovi. Dál má „klopit“ milionář Mullahac, ale Bangs se za něj převlékne. A až u něj doma díky tomu zjistí, že sama hospodyně je převlečený gangster. Zneškodní ho a převlékne se za hospodyni sám. Potom… Ale záleží na tom? A nikdy nechybí typické pokyvování hlavou po každé z dalších vražd. Ach, co dělat, Bangsi? ptá se úpěnlivý čtenář. *„Čekejme!“ bylo jedinou odpovědí detektivovou. Čekejme.* A tak se čeká a čeká a mrtvol utěšeně přibývá. Ale prr, už je i naplněn správný počet stránek. Lze účtovat: *Detektiv Bangs mu namířil do tváře a pravil suše: „Dobře jste hrál svoji komedii, ale přece jen jste byl odhalen.“ „Ďáble!“ zasyčel muž nenávistně. Bangs mu s hlavy strhl stařeckou paruku. Zahučel: „Dulnay, jste nejlepším hercem, jaký je jen na světě. Já sám jsem se dal vámi klamati, já sám vámi, jehož jsem kdysi dostal do žaláře a jenž mi za to přísahal věčnou pomstu…“*

Inu, a ani pomsta Jelínkova na českém čtenářstvu nebyla minimální…

if

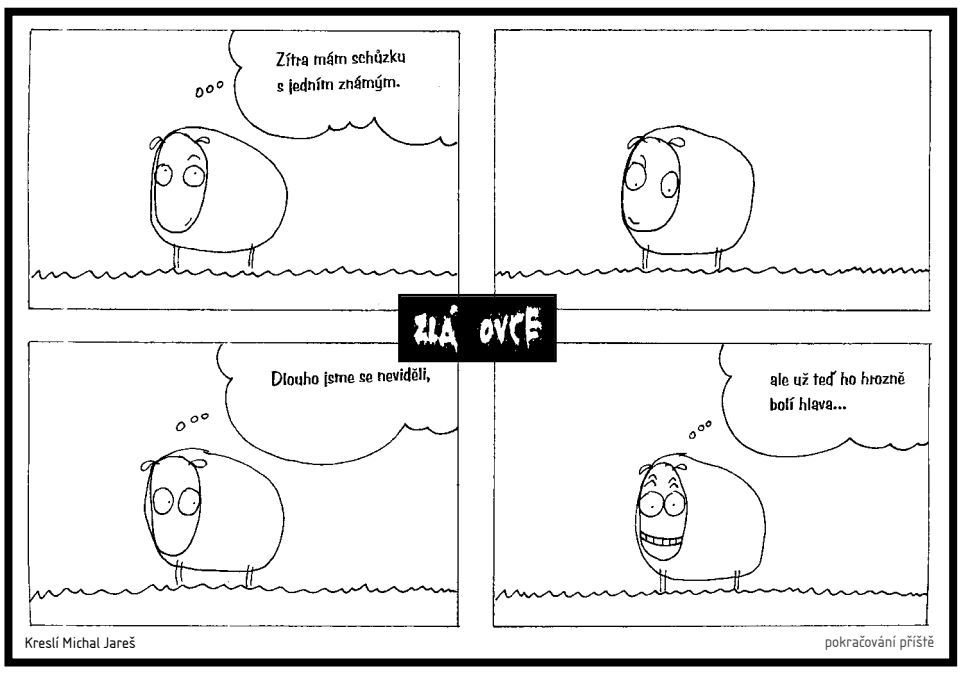

A LÉTA BĚŽÍ (K ZVÁŽENÍ)

JIŘÍ ŽÁČEK

* 6. 11. 1945 Chomutov

Krajina dětství

Krajino skrytá pod hambálek
s lucernou luny pronajatou
k návratům zpátky které matou
kde vytřásáme z bot prach dálek
ty krásná vzlétající tího
rolničky smíchu ladit mne nech
krajino dětství zrajícího
kde ruce touží po křídlech a nohy po kořenech

V listopadu připomínáme ještě tato výročí:
* 7. 11. 1925 Václav Cibula
* 8. 11. 1965 Václav Kahuda
* 11. 11. 1935 Radoslav Lošťák
* 13. 11. 1925 Rio Preisner
* 15. 11. 1945 Otto Hejnic
* 16. 11. 1905 Mirek Elpl

FEJETON

LIBERÁLNÍ VÝCHOVA

Tohle je anekdotický příběh, který mi vyprávěla moje známá, a té ho zase vyprávěl někdo z jejích známých, kterému jej předal někdo z jeho známých, a kde řetězec končí, těžko říci, možná že bych nakonec uvěřil tomu, že se stal mně samotnému, ale jak se postupně vyprávěl a předával, poněkud „zlegendovatěl“ a přišel ke mně v podobě, ve které jej už nepoznávám a považuji za příběh úplně jiný, jen si říkám, u toho bych býval rád byl, to se mi líbí…

Ale možná že se stal právě tak, jak ho převyprávím, vyloučit nelze ani to, že tím převyprávěním – neb detaily si úplně přesně nepamatuji – přiblíží se původní události více než verze, která se donesla k mému uchu.

Inu, bylo nebylo, podvečerní Prahou jela přiměřeně plná tramvaj. Sedátka byla víceméně obsazena, ale žádný nával. Osazenstvo tvořilo poměrně reprezentativní sociální vzorec společnosti (nepočítám-li vysoké státní úředníky, taxikáře, top managery, top modelky a celebrity obecně, i když ty byly zastoupeny jinou formou), představíme si jen pár nejdůležitějších protagonistů: na dvou proti sobě namířených kójích pro invalidy živě debatovali dva starší matematici o velké Fermatově větě, kteří díky hlubokému vnoru do problému nevnímali okolí – věda je někdy milosrdná. Za nimi podřimoval bezdomovec obklopený pěti potrhanými igelitkami, jeho rumové aroma úporně, leč marně zápasilo se zatuchlostí, kterou raději nebudu popisovat, abych neučinil tento plátek neprodejným, neboť málokterý čtenář je schopen hlubokého matematického vnoru spolehlivějšího než sebeznačkovější deodorant. Za ním bylo několik míst prázdných, ovívaných čerstvým vzduchem z otevřených okýnek, přes uličku slepý harmonikář s vlčákem, následovaly stařenka s tatrankou, uhrovitý mladík si vezl na klíně puberťačku s dredy, tři cizinci s obrovskými taškami připomínajícími výbavu hokejisty utěsnili prostřední dveře, žena v nejlepších letech si četla zkušeným způsobem nějaký magazín typu Spy sladce.

Zkušené čtení bulvárních magazínů spočívá v tom, že si v nich mlsně listujete a sledujete jen fotky a hlavní titulky: „Jestlipak víš, Beáto, že ti Patrick spí s Andulou“ atd. Je to ladění, sbíhají se sliny, až zkušená čtenářka přijede domů, bude už zcela pavlovovsky nabuzena a snáze vyřeší večerní rituál se strukturou večeře / žákovská knížka / nádobí / zahnat děti od televize do postele / odlákat Pepu od postele k televizi / nenápadně se vytratit do kuchyně – a konečně číst ty sladké informace, jejichž přísliby zná už z tramvaje.

Ale to jsem odbočil, řekněme, že tramvaj kvůli výluce nejela zcela po své trase, teď už je zase na své koleji. Za zkušenou čtenářkou sedí asi šestnáctiletý výrostek se sluchátky, z nichž cosi ve zběsilém rytmu duní a v tomtéž rytmu se houpe čelist zpracovávající žvýkačku (tu si mladý muž občas v nějaké náročnější hudební pasáži vyjme z úst, trochu ji protáhne a zase se jme ji usilovně zpracovávat), za ním se veze ještě trochu mokrá olejomalba džungle, pod kterou se skrývá její malířka v džínové bundičce, a úplně vzadu u okýnka stojí mladá matka, vystrkuje zadek, oběma lokty se opírá o zábradlíčko na konci tramvaje, v rukou drží přehled kin a zřejmě studuje, jaké drama zítra prožije s Fredem v multikinu, až předá malou Lucinku babičce.

Lucinka je pětiletá holčička, která na první pohled bourá záchvěvy elementární laskavosti lidského srdce vůči dětem, jinými slovy, tváří se jako spratek a také se tak chová. Přistupuje k malířce, sáhne na obraz – takže si umaže ukazovák od ne zcela suché červeně – a povídá: „To je ale hloupý obrázek.“ Malířka se vysunuje zpod obrazu, aby nějak zareagovala, snad omyla červený prstík Lucinky, ta ale už hopsá po bagáži turistů uprostřed tramvaje a vykřikuje „trampolína, hehe, trampolína“ – pak cvrnkne čtenářce magazínu do titulní stránky a vykřikne: „ty máš pod nosem hnusnou bradavici!“ Zatahá puberťačku za dredy, bezdomovce kupodivu nekomentuje, koukne, jestli má vlčák náhubek, zatahá ho za ocas a přejde k matematikům, vstoupí mezi ně, podívá se jednomu z nich upřeně do očí a začne hlasitě mlaskat. Protože vědci vůbec nezpozorovali, že mezi nimi stojí děcko, a baví se dál, našpulí Lucinka rtíky a udělá „pfrrrrrrr“, až docenta poprská, ale okamžitě přeběhne k paní s tatrankou a poučí ji: „Si tlustá, protože se cpeš sušenkama.“ Opět si poskotačí po bagáži turistů a znovu cvrnkne do časopisu zkušené čtenářky. Čtenářka už to však nějak nemohla udýchat. Obrátila se směrem k matce: „Prosím vás, nemůžete si to děcko zavolat k sobě?“

Matka s vystrčeným zadkem líně pootočila hlavu a přes rameno utrousila: „Helejte, to bych teda nemohla, já totiž uplatňuju liberální výchovu,“ a zase se zavrtala do zkoumání filmového přehledu. Tramvaj zabrzdila, vjížděla do stanice, ale mladík se sluchátky, co tak usilovně žvýkal žvýkačku a který byl dosud ušetřen Lucinčiny pozornosti, náhle vstal a přesunul se k zadním dveřím. Dveře se otevřely, výrostek vyndal z úst žvýkačku, připlácl ji mladé matce na čelo a vystupoval – ta se po něm vyděšeně podívala a dřív než stačila něco říct, podal jí mladík své vysvětlení: „No co koukáš, já sem totiž taky liberálně vychovanej.“

Jestli jste dočetli až sem: že je to pěkná pohádka?

VÁCLAV BIDLO

TVAR 2005 / 18

Ročník XVI. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky a Nadace Český literární fond. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Michal Jareš, Gabriel Pleska, Božena Správcová, Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřinová. Korektorka Hana Růžičková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: 110 00 Praha 1, Na Florenci 3, telefon 234 612 399, 234 612 398 (záznamník), fax 234 612 397. E-mail: tvar@ucl.cas.cz, URL: http://archiv.ucl.cas.cz. Redakcí nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Klára Hegerová. Grafická úprava Lucie Trnobranská. Tiskne Ringier Print, a. s., Praha. Rozšiřuje A. L. L. production spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. **Předplatné ČR:** Call Centrum, tel.: 234 092 851, fax: 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz; htpp://www.predplatne.cz; redakce Tvaru, tel.: 234 612 399 a PNS. **Předplatné SR:** L. K. Permanent s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel.: 00421 7/444 537 11, fax: 00421 7/443 733 11. **Objednávky do zahraničí:** A. L. L. production spol. s r. o., PNS, Hvožďanská 3-5, Praha 4 a redakce. Předplatné může být hrazeno ve valutách. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR – SONS – Na Harfě 9, P. O. Box 2, 190 05 Praha 9, tel.: 266 03 87 14, Url: http://www.braillnet.cz.

MK ČR E 5151* ISSN 0862-657 X * F5151 46771 * 25,– Kč * 3. listopadu 2005